Yargılayan Zaman İçinden

Konuşmalar/Soruşturmalar/Yazılar

BEKİR YILDIZ

İSKELE

BEKİR YILDIZ

1933 yılında Şanlıurfa'da doğan Bekir Yıldız'ın çocukluğu Anadolu'nun çeşitli kentlerinde geçti. Eğitimini İstanbul Matbaacılık Okulu'nda tamamladı. Bir süre basım evlerinde dizgi operatörlüğü yaptı. 1962'de işçi olarak Almanya'ya giden Yıldız, dört yıl çeşitli fabrikalarda çalıştıktan sonra İstanbul'a dönerek burada Asya Matbaası'nı kurdu.

İlk öyküsü 1951'de yayımlanan Bekir Yıldız, Güneydoğu Anadolu'nun yaşam koşullarını anlattığı ***Reşo Ağa*** adlı eseriyle adını duyurdu. 1968'de ***Kara Vagon*** ile öykü dalında May Edebiyat Ödülü'nü, 1971 yılında ***Kaçakçı Şahan*** adlı eseriyle Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı. ***Darbe*** adlı romanıyla 1990 Milliyet Yayınları Roman Yarışması'nda birincilik ödülünü aldı. ***Bedrana, Kara Çarşaflı Gelin*** ve ***Halkalı Köle*** adlı eserleri sinemaya uyarlandı.

Eserlerinde Anadolu insanının yaşamı, ağa-köylü ilişkileri, törelerin katılığı, kadın ezilmişliği, kan davası, kaçakçılık, Almanya'ya çalışmaya giden Anadolu insanının batı toplumuna yabancılaşması, evlilik kurumunun çarpık yanları ve kırsal kesim insanının kentteki bunalımı gibi konuları işlemiş olan Bekir Yıldız, 8 Ağustos 1998'de İstanbul'da öldü.

Bekir Yıldız'ın eserleri: ***Türkler Almanya'da*** (Roman, 1966), ***Reşo Ağa*** (Öykü, 1968), ***Kara Vagon*** (Öykü, 1969), ***Kaçakçı Şahan*** (Öykü,1970), ***Sahipsizler*** (Öykü, 1971), ***Evlilik Şirketi*** (Öykü, 1972), ***Harran*** (Röportaj, 1972), ***Beyaz Türkü*** (Öykü, 1973), ***Alman Ekmeği*** (Öykü, 1974), ***Dünyadan Bir Atlı Geçti*** (Öykü, 1975), ***Demir Bebek*** (Öykü, 1977), ***Halkalı Köle*** (Roman, 1980), ***Mahşerin İnsanları*** (Öykü, 1982), ***Aile Savaşları*** (Roman, 1984), ***Bozkır Gelini*** (Öykü, 1985), ***Ve Zalim Ve İnanmış Ve Kerbela*** (Roman, 1987), ***Darbe*** (Roman, 1989), ***Röportajlar***, ***Yargılayan Zaman İçinden*** (1984), ***Arılar Ordusu***, ***Şahinler Vadisi***, ***Kör Güvercin***, ***Ölümsüz Kavak***

Yargılayan Zaman İçinden
Bekir Yıldız
Bütün Eserleri: 18
ISBN 9944-942-02-2

© 2006 İskele Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
İskele Yayıncılık'ta Birinci Baskı: Nisan 2006

Editör: Tuğba Yaşar
Kapak Tasarımı: Mustafa Kemik
Kapak Deseni: Gülser Kemik
Dizgi: Erol Barlas
Redaksiyon: Şöhret Baltaş

Baskı ve Cilt: Kaya Matbaacılık
Tel: (212) 656 62 20

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İskele Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.'ye aittir.

İskele Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Alemdar Mah. Bestekâr Osman Sk. No: 9 Sultanahmet-İstanbul
Tlf: (0212) 520 83 83 Faks: (212) 520 22 85
e-posta: info@iskeleyayincilik.com

BEKİR YILDIZ

Yargılayan Zaman İçinden

KONUŞMALAR
SORUŞTURMALAR
YAZILAR

İSKELE

SUNU

Kitaba neden Yargılayan Zaman İçinden ismini verdim? Yazarlığa başladığım ilk yıldan bugüne kadar yazdıklarımı masanın üzerine koydum. Sonra eleştirileri, soruşturmalara verdiğim yanıtları, konuşmaları birbirinden ayırıp okudum. Geçen zaman karşısında yargılamaya çalıştım kendimi. Açıkçası, başım öne düşmedi. Haklı-haksız yazdıklarım olmuştu kuşkusuz. Ama, genelde utanılacak, hesabı verilemeyecek ikiyüzlülük yapmamıştım hayata karşı. Sonunda sevinerek bu yazıların yayımlanmasına karar verdim.

Kitap üç bölümden oluştu: Benimle yapılan konuşmalar, soruşturmalar, yazdıklarım. Üç bölümden oluşan kitaba, yazıların tümünü almadım. Şu iki nedenden ötürü ayıklama yaptım: Birincisi, yıllar önce yayımlanmış bazı yazıların, bugünkü koşullarda yayımlanmasının suç olacağı, ikinci neden de, benzerliği olan yazıları bir araya getirmenin, kitap sayfalarını çoğaltmaktan başka bir yarar sağlamayacağıydı.

Belki, bazı yazılar için bir üçüncü neden daha vardı: Bu da olsa olsa, özellikle Sait Faik-Sabahattin Ali ve Orhan Kemal Roman Ödülü'nden sonraki tartışmaların, bugün için ne bana ne yazanına ne de okura bir yarar sağlamayacağı gibi, zararlı olacağıydı.

İleriki bir tarihte, belki ikinci bir kitap olarak, eleştiri yazılarıyla birlikte bu yazıları da yayımlarım. Özellikle Sait Faik-Sabahattin Ali tartışmasındaki karşılıklı suçlamaları yan yana

getirerek, sanki saldırmak için pusuda beklemiş, bugün bile isimlerini, yazdıklarını tiksintiyle andığım kişilerle hesaplaşmış olurum. Öylesi bir hesaplaşmanın, er geç yapılmasının kaçınılmazlığına şu bakımdan da inanıyorum; biz yazarlar olarak birbirimizi bağışlasak bile, "Zaman Yargıcı" bağışlamayacaktır bizleri. Ben bu hesaplaşmaya hazırım. Ama az önce söylediğim gibi, ikinci kitapta...

KONUŞMALAR

VARLIK / Mahmut MAKAL

— Deyim yerindeyse, kût diye girdiniz yazın dünyamıza. Gerekli ilgiyi de gördünüz. Yeni kitabınız Reşo Ağa için Varlık Yıllığı'nda Adnan Binyazar çok olumlu bir eleştiri yazdı. Bir öykünüz bu yılbaşında Memet Fuat'ın Seçtikleri'nde çıktı. Yeditepe'de, Meydan'da, İmece'de, bazı yersel dergilerde sizinle ilgili yazılar okudum. Görmediklerim de vardır belki. Bu ilginin nedeni üstüne söyleyecekleriniz olmalı!

— Eğer öykülerim ilgi görmüşse, nedeni süte su katmamış olmamdır. Fazla laf etmekten, dolambaçlı ve yapışık anlatımdan kaçınmamdır. Bir de, ele aldığım konuların bugüne dek işlenmemiş konular olmasını düşünmeliyiz. Bizim Urfa köyleri hakkında, hata bölge olarak Anadolu'nun Güneydoğusu hakkında pek eser yoktur. Bunun yanında Doğu Anadolu, İç Anadolu bol bol yazılmıştır. Sanırım öykülerimin, daha doğrusu ilk kitabımın ilgi görmesinde bunların da etkisi vardır. Konularımı yaşamış olmam, gerçeğin içinden gelmem de azımsanmaz herhalde.

— Nedir Güneydoğu Anadolu'nun ya da sizin Urfa taraflarının özelliği?

— Bana gelene dek işlenmediğini sandığım, bizim oraların gelenekleri ve de gerçekleri çarpıcıdır. Öteki bölgelerimize benzemiyor nedense. Azap soğuk alıp grip oluyor, işe gidecek durumu yok. Ama gidip de ağasına bu durumu aynen

söylemek, erkeklikle bağdaşmayacağı için, parmağını sokup gözünü çıkarıyor ve, "Ağam ben kör olmuşam, biraz dinlenecem," diyor. Bu geçenlerde olan bir olay. Ancak bizim oralarda olur bu. Namus kavramı bambaşka. Kızının elinden birisi tutmuşsa, adam ata bindirip düğüne götürür gibi bağa götürüyor ve orada öldürerek kızını, namusunu temizliyor. Suriye ile komşu olmamız dolayısıyla, Arap, Zaza ve Türk gelenekleri kaynaşmış durumdadır. Sınırda da adam öldürmeler yadırganmamakta, töre olarak alınmaktadır. İşini bitirince sınırı aşma kolaylığı yaratmaktadır bunu. Ağalık kurumu diye bir şey var ki, tam anlamıyla bizim bölgededir bu. Ağa var ve bunun emrinde köyler var, azaplar var. Ağa başıboştur, zulmetmektedir. Astığı astık, kestiği kestik. Bunları işledim ben. İşsizliği ve onun meydana getirdiği kaçakçılığı işledim.

— *Madem gelenekten açtınız, ben de bir gelenek söyleyeyim: İşlediğiniz sorunların çözüm yolları üstüne ne düşündüğünüzü pek merak ederler bizde...*

— Benim kahramanlarım, normal bir yaşama olanağının ucundan bile tutamamış köylülerdir. Fakirlik bir yana, düzenli bir yaşantıya erişme umutları da yoktur. Birbirlerini yerler. İlkelin ilkeli anlayışlarla donatılmışlardır. Öbür dünyadaki cennet avuntusudur tek tesellileri. Bunları kötülemeye, kızmaya hakkımız da yok. Töreleri uğruna kızını eliyle öldüren Reşo Ağa'ya kızanlar haksızdırlar. Adam ne yapsın? Öyle koşullar içinde kalmış ki, ağalığına rağmen kızını kurtaramamıştır. Sonra üzüntüsünden sınırı geçip ötede ölmüştür adam. Öykü yazmakla da bitmiyor bu iş. Rahat edemiyoruz. Nedenlerini biliyoruz, rahatsız oluyoruz. Yumruğumuzu sıkıyoruz, öyküler de yumruk gibi oluyor ondan sonra...

— *Sizin oralar üstüne konuşma açılmışken bir şey sorayım, köy satılması işini incelediniz mi?*

— İçinde yaşadım. Köy satılır, içinde insanlar da satılmış olur bizim orada. Entelektüelin aklı almıyor bu gerçeği. Onun için de değişmesi konusunda telaş görülmüyor. Bu konu oraya has mı sanki? Bir fabrikatör, fabrikasını satsa, içinde çalışanlar da satılmıyor mu? Ağaya kızmakla olmuyor, bu bir düzen sorunudur.

— *Öykülerimizin çoğunda, gene bir gelenek gibi gözüken kan davasının verilişi var. Bu "dava" için ne dersiniz?*

— Yaygındır. Feodalite düzeni içinde olmaktadır. Cinayet işleyenler, keyfinden değil, bir yaşama zorunluluğundan, yaşama gayretinden dolayı bunu yapmak zorunda kalıyorlar. Kınayamıyoruz bunları. Sorunlarına eğilinmemiş yiğit insanlarımızdır bunlar. Vatan için de aynı gayreti gösterirler. Yaşamak isterler. Onlara ilgisiz kalanları kınamalıyız asıl.

— *Sizi etkileyen öykücüler var mı?*

— Sabahattin Ali. Bana yararlı oldu...

— *Reşo Ağa'dan başka yayımlanmış eseriniz var mı?*

— Biraz geriye dönmeliyim. Bizim tarafları iyi verebilmişsem bu, Harran Ovası'nda doğmuş olmam kadar Almanya'yı görmemle de ilgilidir. Almanya'da dört yıl çalıştım. Doğum yerimin sorunları kafamda şimşek gibi çaktı oradayken. Alman sanayiinin içinde yuvarlanırken, kendi kendimi yetiştirdim. Sonra *Türkler Almanya'da* adlı ilk kitabımı yazdım. Almanya'ya giden işçilerin çoğu, orada çeşitli nedenlerle perişan olmaktadır. Tükenmektedirler. Bu tükenişin gerçek nedenlerine eğildim. Almanların ve Almanya'nın bilinmeyen iyi-kötü yönlerini de vermeye çalıştım.

— *Geçenlerde May Dergisi'nin öykü dalında birincilik ödülünü aldınız. Ödül, yayımlanmış eserlere verilmediğine göre, bunu, yukarıda adı geçen kitaplarınızla almadınız herhalde?*

— Yayımlanmamış öykülerden meydana gelen *Kara Vagon*'la aldım. Artık yayımlanacaktır.

— *Reşo Ağa'nın devamı mı yoksa?*

— İşlenen bölge gerçekleri yönünden evet. Yalnız, burada daha soluklu ve derinliğine eğildiğimi sanıyorum konuların üstüne.

— *Öykücülüğümüz için ne dersiniz?*

— Bu toplum öykü okumaz, diyenlere rastladım. Böyle bir şey varsa, suçlu öykücülerdir. Toplumun istediği ya da layık olduğu öykü yazılmıyor, demektir. Öykücü, okuduklarından kaçırmak yerine, konularını görmek ve yaşamak zorundadır. Bir Jack London dünyayı dolaşmasına, bir Gorki Rusya'yı bilmesine borçludur varlığını. Yaşantı, emek ve içtenlik meselesi...

— *Sizce toplum nasıl öykü ister?*

— Öykücüler, birbirleri için ve belli bir azınlığın zevki için değil, gerçekleri tam saptamak ve yazınımıza mal etmek için yazmalılar. Belli okuyucunun beğenisini aşmalı. Halk, kendi çilesinin, kendi anlayacağı biçimde yazılmasını ister. Sanat, halk içindir. "Sen tabanı, köylüyü yazıyorsun, ama köylü bu öyküleri görmüyor," diyenler de var. Azınlığın yaşantısını öyküleştirip azınlığa mal etme yerine, halkı mutlu azınlığa okutmayı yeğ tutarım...

— *Yazarken neleri hesaba katarsın?*

— Toplumumuzun durumu gereği öykücünün çok cömert olması gerekir. Varlığını ortaya koymalı. Böyle yaptığım için gevelemeden yazarım. Hayatın içindeyim. Olaylara ve toplama içeriden bakıyorum. Gerçekleri yoğurup dinamit haline getirmeye çalışırım. Okunduğunda bu dinamitin mutlaka patlamasını isterim okuyanın kafasının içinde. Öykücünün başarılı olması buna bağlıdır.

— *Yeni hazırlıklarınız var mı?*

— Kadın sorununu işleyen bir dizi öykü hazırlamaklayım. Onların toplumdaki yerini saptamadan çocuklarımıza sahip çıkamayız.

Şubat/1969/Varlık

•

MİLLİYET SANAT / Zeynep ORAL

— *Hikâyelerinizde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu çok yakından bildiğiniz ortaya çıkıyor. Bu bilgi, bu tanışıklık neye dayanıyor?*

— Güneydoğulu olmam, oraları yazmak için yeterli bir sebep olmasa gerek. Berlin'i tanımasaydım, Harran'ı yazamazdım belki de. Hem bölgeler, ülkeler arasındaki ayrımı görmek, bilmek, değerlendirmek de yetmez bu işe. Önemli bir gerçek daha var günümüz sanatçısı için: Yeşermemiş umutların, yaşanmamış sevgilerin, verilmemiş hakların alacaklıları yanında olmak. Hele hele haksızlığın "mürüru zamana" uğratılamayacağına inandığımız bir çağda yaşıyorsak.

— *Gerek Anadolu halkını, gerek Almanya'daki Türk işçilerini dile getiren hikâyelerinizde, törelere geniş yer veriyorsunuz. Hikâyelerinizde, törelerin etkisinin önemini belirtir misiniz?*

— Töreler, bir toplumun ya da toplumdan bir kesitin yapısını belirler. "Başlık" ve "kan davası"nı ele alalım: Her ikisi de, örneğin Güneydoğu Anadolu'da hâlâ somut birer gerçek olarak insanların yaşama biçimini etkilemektedir. Ama ikisi de tamamen sosyo-ekonomik nedenlere dayanır. Feodal bölgelerdeki "başlık" ve "kan davası"nı bugün, kolaylıkla görüp değerlendirebiliyoruz. Ama, "başlık" ve "kan davası" daha ile-

ri bir aşamada olan kapitalist toplumlarda yok mudur? Feodal yapı içinde kız evinin, oğlan evinden aldığı başlık parasını bugün kapitalist toplumlarda, hatta lüks diyebileceğimiz pek çok tüketimi de katarak firmalar almıyor mu? "Kan davası"nı da günümüzde aileler, aşiretler yerine, gene ekonomik sömürüye dayanarak, devletler birbirlerine karşı gütmüyorlar mı? Ekonomik sorunlara böyle yaklaşınca töreleri, (Hilmi Yavuz'un da bir yazısında değindiği gibi) birer amaç değil, birer araç olarak ele alıyorum. Yani bir toplumun ya da toplumların değişme süreci içinde yerini belirtmeye çalışıyorum.

— *Sizi çeşitli türlerde yazmaya iten koşullar nelerdir?*

— Bir yazar, söylemek istediğini, edebiyatın çeşitli türlerinden yararlanarak yazabilir.

— *Kara Vagon'dan bu yana hikâyeciliğinizde ne gibi bir gelişme oldu?*

— Daha önceki konuşmamda da söylediğim gibi, edebiyatımızda "doğalcı" diyebileceğimiz bir çizgi vardır. Bu çizgi, Türkiye gerçeklerini konu edinmekte, ama bu gerçekleri sadece "aktarmak"la yetinmektedir. Böyle bir hikâyecilik, yaratıcılıktan çok gözlemciliğe dayanmaktadır. Türkiye hikâyeciliğinin gelişme göstermesi, gerek soyut ayrıntı biçimciliğinden, gerekse kaba doğalcılıktan kurtulmakla mümkün olur. Sorun, Türkiye insanını, Türkiye koşulları içinde yakalamak ve biçimin önemini küçümsemeden anlatmaktır. Gerçek yaratıcılık, toplumsal içerik ve yetkin biçimin kaynaştırılmasıdır.

Sözü edilen bu gerçekçi hikâye çizgisi, biçimcilikle doğalcılık arasında bir orta yol da değildir. Tavır olarak ikisinden de ayrıdır. Her zaman somut gerçekçilikten kaynaklandığı ve sanatın biçimsel olanaklarını hiçbir zaman gözden kaçırmadığı için, geleceğe açıktır. Gelişme potansiyelini, kendini aşma gücünü, somut hayat süreçlerine bağlılığından alır ve değiş-

tırneyi amaçlar. Ama, gelişme çizgimi anlatmak benim değil, okurların, eleştirmenlerin işi olsa gerek.

— *Hikâyelerinizde kişileri kendilerine özgü lehçeler veya niteliklerle konuşturuyorsunuz. Bu, hikâyelerinizin dilini nasıl etkiler? (Sakıncaları, olumlu yönleri?)*

— Anadolu'da yüzyıllardır oluşan bir halk söyleyişinin güzelliği vardır. Bu söyleyiş güzelliğinden yararlanmak hiç de kolay değildir. Önemli olan, şiveye yaslanmadan, şiveden yararlanmaktır. Ele alınan konuda, insanların konuşma dili böyledir diye şiveyi kullanarak, anlatılanları anlaşılmaz duruma getirmemeli. Bu bölgeci bir sanatın sınırları içinde kalır. Bence şiveden, bir bölge insanının duygu ve düşünce tavrını, en iyi biçimde anlatan diri bir motif olarak yararlanmalıdır.

— *Kitaplarınızın büyük bir kısmı birkaç baskı yaptı. Bu yaygınlığı neye bağlıyorsunuz?*

— Türkiye değişiyor. Özellikle altmış sonrasının oluşturduğu çok önemli bir okur var bugün. Halkımızın sorunlarını yakından izleyen, değerlendirip yorumlayabilen toplumcu-gerçekçilikle, kaçış edebiyatı yapanları ayırabilen bir okurdur bu. Sanatçısından istediği de; değişmesini amaçladığı halkın yanında olmasıdır.

— *Türk hikâyeciliğinin dünya hikâyeciliğindeki yerini belirler misiniz?*

— İçedönük, soyut, halkla ilgisi olmayan edebiyatla. toplumcu-gerçekçi edebiyat nasıl karşı karşıya gelmişse Türkiye'de, dünyada da böyle bu. Artık, Türkiye ya da dünya edebiyatı yerine, halkla bütünleşenler ya da halka sırtını dönenler diye değerlendirmeli edebiyatı. Sözü buraya getirmişken, ölümünün 25. yılında, Türkiye hikâyeciliğinin büyük ustası Sabahattin Ali'yi anmak isterim.

Nisan/1973/Milliyet Sanat

— *Almanya'ya ne zaman, ne yapmak için ve hangi umutlarla gittiniz?*

— On yıl önceydi. Soyumdan hiç kimse turist pasaportu alamamıştı. Ama işçi pasaportu verilmeye başlanmıştı o yıllar. Üzerinde "Avrupa Konseyi Üyesine Mahsus" yazılı bir işçi pasaportuydu bu. İki diploma sunmuştum kuruma. Ama, bir yararı olmadı bunun. Mesleği, hatta okuyup-yazması olmayanlarla postalandım Almanya'ya. Herhangi bir ayrıma gerek olmadığının bilmecesini yıllar sonra öğrenebilmiştim ama.

Neler umut ettiğime gelince: Yarınımdan emin olabilmekti sadece. Yaşama biçiminin şöyle ya da böyle olması ilgilendirmiyordu beni.

— *Almanya'da nasıl bir ortamla karşılaştınız?*

— Doğudan otuz köylüyü -köyünden hiç çıkmamış- alıp bir trene bindirin. İki gün sonra, Beyoğlu'nun İstiklal Caddesi'ne salın... Salmadılar ama bizi. Münih'te bir Alman karşıladı. Başka bir trene aldılar. Gece vakti geldik fabrikaya. Sorumlu, bir konuşma yaptı. Okuldan biraz Almanca biliyordum. Susuz olduğumuzu söyledim. Bira getirdiler. Ardından domuz salamı. Beyaz beyazdı... Az sonra fabrikanın barakasına gittik. Her dört kişi, kompartıman büyüklüğünde bir odayı paylaştı. İlk gece, pek çoğumuz, dinimize bağlılığımızı sürdürüp aç ve susuz yattık. Sabahı, avans verdiler her birimize. Fabrikaya yakın bir kasabaya koşup naylon gömlekle kravat aldık. Tam anlamıyla Batılı olmak istiyorduk. Daha Sirkeci'deyken kulağımıza fısıldamışlardı çünkü; Almanya'da kravatsız dolaşmamamızı.

Sıra, iş ayırımına geldi. Teker teker, ustabaşılardan oluşmuş bir kurulun önüne çıkarıldık. İlk baktıkları, kollarımız

ve ellerimizdi. Beni "magazine" ayırdılar. Odadan çıkar çıkmaz sevinçle bağırdım. "Mesleğin kötüsü mü olurmuş?" diye. Fabrikanın matbaasında çalışacağımı sanmıştım. Bir gün sonra, naylon gömleğime kravatımı takıp fabrikaya gittim. Ustabaşı alıp götürdü beni. Kamyonlarla dışarıdan gelen parçaları istif edecekmişim raflara. Meğer, "magazin" dedikleri böyle bir yermiş. Bir de el arabası verdiler. Kravatımı çıkardım. Ama beyaz gömleğimi binlerce kara iş tulumu arasında, paydosa kadar parlatmıştım, kehribar tespih gibi.

— *Yabancı işçinin Almanya'daki yaşantısı, Türk-Alman ilişkilerindeki çelişkiler nelerdir?*

— "Damlaya damlaya göl olur" diye boşuna söylememiş atalarımız. Para yerine şimdi de insanımız birikiyor Almanya'da. Milyona ulaştı; kaçağıyla, çoluk çocuğuyla. Bu bakımdan, dert değil artık sosyal ilişkiler konusunda yabancılık çekmek. Neredeyse, Almanya'nın her mahallesinde birkaç Türk bulunur oldu şimdilerde. Hem zaten önceleri gidenler, Türk-Alman dostluğuna güvenenler de aradıklarını bulamamışlardı. Zorunluydu yeni gelenlerin eskimişlerle kaynaşıp omuzdaş olmaları. Çünkü ekonomik çıkarlara dayanmış ve giderek aileyi bile kendi içinde bölmüştü kapitalizm. Yabancı bir işçiye yardım etmek şöyle dursun, bir Alman ailesinin büyüğü, oturduğu masadan kalkarken, yanındaki çoluk çocuğunu unutup kendi yediğinin parasını ödeyecek duruma getirmişti çoktan.

Gene de, Almanların işçilerimize yardımcı olduğu konular yok değildir hani! Özellikle, kırık dökük odalarını, domuz ahırlarını, Türksan (!) kâğıtlarıyla kaplayıp kiraya vermek konusunda çok beceriklidirler. Annelerin de çalışabilmesi için, çocukların bırakıldığı kreşlerde istavroz çıkarttırmakta, dinine bağlı Katolik rahibeler birbiriyle yarış ederler âdeta.

Para biriktirmek söz konusu olduğundan da; en ilkel konutlarda barınılır akşama kadar, Alman çocuklarının oradan oraya iteleyip horladıkları çocuklarıyla birlik, bir de boğazlardan kesilince para birikir mi birikmez mi? Üstelik bire dört buçuk yazarsa mark...

— *Orada tercümanlık da yaptığınıza göre, Türk işçisinin, yanı sıra yabancı işçinin sorunlarını daha yakından gördünüz. Bunlar ana hatlarıyla nelerdir?*

— Önemle üzerinde durulacak olan Alman kapitalizmiyle geri bırakılmış ülkelerin sorunlarıdır kanımca. Alman kapitalizmi her gün neden gelişmekte, geri bırakılmış ülkeler neden her gün biraz daha çökmektedirler? Bu iki temel çelişkidir Almanya'daki işçilerin sorunlarına aydınlık getirecek. Yoksa, işçilerimizin gönderdiği paraların, yakınlarına zamanında ulaşması, arabalarıyla yurda gezmeye geldiklerinde gümrük kapılarında bekletilmemeleri, uçakların zamanında kalkıp inmesi, çöpçülük yerine maden ocaklarında çalıştırılmak isteği, Helga'dan doğan çocuğun babası Müslümansa, çocuğun Türk sayılacağı değildir önemli olan.

İdeolojik öze inmedikçe, böylesi sorunları ucundan kıyısından ele almak, oyalanmadır olsa olsa.

— *Almanya'ya işçi olarak gitmiştiniz. Dönünce ilk yazarlık ürününüz Türkler Almanya'da'yı yazdınız. Sizi bu romanı yazmaya iten ne oldu?*

— Gördüklerimi, bildiklerimi yazarsam, çok şeyi kurtarabileceğimi sanmıştım bu kitabımla. Ama, kökü, gövdesi kapitalizmin eline geçmiş bir ağacın, salt dalını, yaprağını anlatmanın önemli bir şey olmadığını anlıyorum bugün.

— *Daha sonra da Almanya birikimleri hikâyelerinizde belirmeye başladı: Sahipsizler, Hatice 1962, Üç Yoldaş, Motorize Köleler. Bunlarda, sorunu hangi açılardan ortaya koymak istediniz?*

— İster Türkiye'de, ister Almanya'da olsun, işçilerin paylaştıkları kader aynıdır: Sömürülmek. Geri bırakılmış toplumlarda sömürü, en doğal yaşama biçiminin bile elde edilemeyişiyle daha somut görülebilir. Almanya'ya çalışmaya gidiliyorsa, her işçi, sınıfının dramını da beraberinde götürüyor demektir. Çünkü gittiği ülkenin işçileri de sömürülmektedir. Önemli ayrım, kazancının, geri bırakılmış ülkelerin uğradığı haksızlıklar adına arttığını hesap edemeyecek kadar, lüks tüketimin sonu gelmez oyunlarına yenik düşürülmüş olmasıdır. Kendi işçilerini sömürdüğü yetmiyormuş gibi, şimdi de geri bırakılmış ülkelere kol atmıştır emperyalizm. Uzanan bu kol, bir kanat germe biçiminde yorumlanmaktadır yıllardan beri. Batı'da patlak veren üniversite olaylarının da temelinde bu sorun yatmaktadır sanıyorum. Yaratıcılıklarını, emperyalizmin hizmetine katmak istememektedir bugünkü gençlik...

Almanya ile ilgili hikâyelerimde, sorunlara özellikle bu açıdan yaklaşmak istedim.

— *Çok yakında kurulu düzen, 500.000'inci işçiyi Almanya'ya krallar gibi uğurladı. 500.000'inci işçiye önce eski bir Almanya işçisi olarak, sonra da bir Türk yazarı, bir Türk aydını olarak söyleyecekleriniz nelerdir?*

— Bilinçli bir işçi, kral olmak istemez, derim önce. Çünkü krallığı ortadan kaldırmak olmalıydı amacı. Ama kaç gün sürer zaten krallığı, istese de istemese de. Münih'e indiğinde, bando mızıkayla karşılasalar bile, sonunda götürecekler bir fabrikaya. O da katılacak, anayasamızın çiğnendiğine tanık olmuş yarım milyona. Devletin her vatandaşa iş bulacağını yazıyor çünkü anayasamız. Emeğinin tümünü, ülkesine, insanına adayacağı yerde, o da başlayacak Alman sanayicilerinin fabrika tarlalarında emeğini gübre yapmaya! Çalışmak için, meğer bilgili olmaya gerek yokmuş, diyecek bir süre sonra.

Eğer hatırlayabilirse Mısır Ehramlarını, düşünecek: Yüz binlerce kölenin çalıştığını, ölenin yerine hemen yenisinin konduğunu ve işin hiç aksamadan yürütüldüğünü. Tarihten örnek almışçasına, tersine bir oyun hazırlamış şimdi Alman sanayicileri. İşi, öylesine minnacık duruma getirmişler ki, sınıfı adına yıllardan beri direnmiş ve ölmüş Alman emekçileriyle yabancı işçiler bir arada çalışabilmektedir. Yeter ki Mısır Ehramlarını inşa eden köleler gibi ham güçleri olsun. Olsun ki, yabancı işçilerle gözdağı vererek, kendi işçi sınıfının kulağını bükebilsin. Başka bir amacı daha var emperyalizmin: 500.000'inciyi de getirecek bu oyuna. Eskiden olduğu gibi gümrük duvarlarını zorlamak yerine, şimdi tüketim, fabrikaların kapısında sağlanıyor, yabancı işçilerin sayesinde. Bu arada anavatana para göndermeyi de unutturmayacaklar kralımıza! Nereden bilecek ama, gönderdiği paralar bir ayda, iki ayda ancak gelirken buraya, bir kısmı buradan sıcağı sıcağına aktarılacak çıktığı ana kazana. Bir kısmı da, sıvı para olamadan ya toprakla karılıp mülk olacak, ya da ezilen sınıfların karşısına dikilmiş güçlerin işine yarayacak. Ama sevinmek gerekir gene de, sonuç ağı kuranların yararına olsa bile. Çünkü İkinci Dünya Savaşı'nın katil Alman faşistleri, savaş çıkarmıyorlar son yıllarda, yabancı işçilerin katıldıkları tüketimden ötürü. Oysa Grundig, Siemens, Mercedes, Krupp fabrikaları ateşli silahlar yapmaya hazır çoktan. İşçilerimizin kullandığı her araba bir top, içtikleri her sigara bir mermi olabilirdi yoksa.

— *Son sorumuz da Almanya ile ilgili bir anınız üzerine olsun.*

— Sabaha karşı tahta barakamızda "tak" diye bir ses duyduk. Elli iki yaşında, oğlunu okutabilmek için Almanya'ya gelmiş, emekçi Osman Baba'nın kaldığı odaya doluştuk. Saklamıştı kalp hastası olduğunu. Çekmecesine gizlediği ilacına

uzanırken ölmüştü. "Tak" sesi yere çarpan başından çıkmıştı. Gömdük iki gün sonra. Aradan aylar geçti. Sanıyorum Kurban Bayramı'ydı. Mezarımızı ziyarete gittik. Şaşırdık. Osman Baba'nın mezarı, kuru toprak değildi şimdi. Özenle bakılmış, çiçekler yetiştirilmişti dört bir yanında. Güller açmıştı göğsünün üzerinde. İhtiyar bir Alman kadını bakmış mezarımıza meğer. Birkaç gün sonra gidip buldum Yuta'yı. Mezarımıza sahiplenmesinin sebebini sordum. "Kocam," dedi Yuta, "yıllar önce gitti İkinci Dünya Savaşı'na. Dönmedi bir daha. Çoğu arkadaşımın bir mezarı var şimdi. İmrenirdim onlara. Her insanın bir mezarı olmalı çünkü. Üzerinde güller yetiştirmek için hiç olmazsa. Selam yazın hanımına benden. İzin verirse, gidip de dönmeyenlerin yolunu gözleyen kadınların olsun bu mezar."

Eylül/1972/Yeni a

•

ŞİMDİ NE YAPIYORLAR? / Recep BİLGİNER

Türk hikâyeciliğinin belirgin kişilerinden Bekir Yıldız'la Cağaloğlu'nun yan sokaklarından birindeki Asya Matbaasında buluştuk. Yazarın kendisine ait olan bu matbaada, bir tek dizgi makinası, küçük bir prova tezgâhı ve yine küçük bir çalışma masası, hepsi o kadar. Dizgi makinasının çıkardığı tanıdık sesler ve ikimizin de çok alışık olduğumuz matbaa kokusunu nefesleye nefesleye başladık konuşmamıza.

— *En son çalışmalarınız nelerdir?*

— Bildiğiniz gibi geçen hafta iki kitabım yayımlandı, biri hikâye kitabı, öteki de çocuklar için masal kitabı. Siz benden en son çalışmalarımla ilgili belge olabilecek yazı istediniz, size yardımcı olamayacağım. Çünkü öteki yazarlara göre, be-

nim bir ayrıcalığım var: Dünyanın belki en pahalı daktilo makinasına sahibim. Hep böyle der arkadaşlar da. Daktilo makinası, gördüğünüz şu dizgi makinasıdır. Yazılarımı elle yazıyorum, daktilo etmeden, makinada kendim diziyorum, dizerken yanlışlıklarını ve eksikliklerini görüyorum. Nedenini şöyle çıkardım, yazarlığımdan önce, yıllarca dizgi operatörlüğü yaptım. Yüzlerce kitap, yüz binlerce tümce dizdim. Dizerken yazdığımın yanlış olup olmadığını, bu alışkanlıkla adeta elektronik olarak anlıyorum. İşte, kendim yazıp kendim dizdiğim son satırlar; "Aha, ilk adımımız İdan. Can ayağımın altında saklı. Bir de öteki ayağımla canı yakalayabilsem. Neymiş... Eski bayramlar. Yok loo. Kumandan, biz bayramlarda ne ölüler değiştirirdik sınır karakolunda. Aha bacım bu ölü sizden, ver bizim ölüden bir parça. Torbaların içine doldurup da ölülerimizi, tel örgülerin ardından bayram hediyesi diye atardık birbirimize. Bilmez miydi kumandan, ee göz yumardı."

— *Dizgi operatörlüğü yaparken hikâye yazıyor muydunuz?*

— İlk operatörlüğe Remzi Kitabevi'nde başladım. O zaman Matbaacılık Okulu'nda okuyor ve geceleri çalışıyordum. İlk yıllar öğrenme çabası içinde olduğum için, dizdiklerimi iyi kavrayamıyordum. Bu yıllarda hikâye yazmadım ama, ilerleyip beceri kazandıktan sonra, başkalarının yazdığı hikâye ve romanları dizerken "Ben de bunlar gibi yazabilirim," diyordum.

— *İlk çıkışınızda, yazdıklarınızın etkisinde kalmadan çocukluğunuzun ve ilk gençliğinizin geçtiği bölgenin birikimlerinden oluşan kendi orijininizi yazdınız gene de.*

— Bu şöyle bir şey. Benim her zaman üzerinde durduğum, hayatın durmadan atan ve değişen nabzını yakalayabilmektir. Bu nabız bizim toplumumuzda çok hızlı atmaktadır. Bir ede-

biyat ürününde bunun adına tempo diyebiliriz. Sorunuzda belirttiğiniz orijin sorunundan çok, gerek Matbaacılık Okulu'nda, ondan önce bitirdiğim Sanat Enstitüsü'nden edindiğim teknikle, o yıllar dizerken konudan çok anlatımın hantallığı beni ilgilendiriyordu. Köyü hâlâ değişmez gibi görüp, insanlarını değişmez gibi veren bir yazar, bana gerçekten hantal geliyordu. Dikkat edilirse, kendi yazdıklarımda bu tempo vardı ve ilk hikâye kitabımla son hikâye kitabım arasında bir tempo çizelgesi görülebilir.

— *Çalışmalarınızın yoğun olduğu hikâyecilikte yönteminiz ya da üslubunuz hakkında bir açıklama yapar mısınız?*

— Yıllar önce, bir gün dolmuşla Taksim'e çıkıyordum. Önde iki arkadaş oturuyordu. Biri ötekine uzunca bir şeyler anlattı. Sonunda dinleyen sıkıldı. "Hikâyeyi bırak da arkadaş, ne demek istiyorsun, onu bana söyle," dedi.

Ben de hikâyeye hep böyle yaklaştım. Yani hikâyeyi, hikâye olmaktan kurtarmaya çalışıyorum. Tavuk kesildikten sonra, yumurta olmaya aday bir sürü yumurta çıkar karnından. Şimdi bile benim beynimi çıkarabilseler ve okunabilse, içinde yüzlerce hikâye var. Demek istediğim şu: Yazmak, hem teknik, hem yaratıcılık isteyen bir iştir. Şunu kesinlikle söyleyebilirim, hiçbir hikâyem ne hayatta olduğu gibidir ne de ilk duyduğum gibidir. Kimi hikâyelerim, estetik bakımdan iyi olmayabilir. Ama kimi eleştirmenlerin, olanı aktarmak gibi olayı kolayından aldığımı söylemelerine için için hep gülmüşümdür.

Örneğin son kitabımda yayımlanan "Sevdalı Ekmek" hikâyesini, üç yıl önce Moskova'da bir Türkoloğa anlatmıştım. Bir ara bana yazdığı mektupta o hikâyeyi neden yazmadığımı sordu. Şimdi bu kitabı yollayacağım, tabii bu hikâye o anlattığım değil. İşin ilginç yanı, tabutçunun ölü beklemesi gibi, hikâye-

nin eksik bulduğum yanı, sanki Van depremiymiş gibi, bu depremle o olay bağlandı.

Yine bazılarınca, hikâyelerimi aşırı gerilimle oluşturduğum söylenir. Doğrudur. Ama ben bunu bir kusur olarak değil, bir üslup ve çağımızın bir gereği olarak kabul ediyorum. Gerilim bir amaç olarak kullanılırsa yanlış, ama eğer araçsa, gerekli olduğu kanısındayım. Nedeni şu: Halkımızdan örnek alalım. Yıllardan beri köleleştirilmeye çalışılıyor. Kırsal kesimden kentlere doğru insanlarımız akın ediyorlar. Giderek bu iç göç, dış göçe dönüşüyor. Yeni feodalizm, kapitalizm, köylülük, işçi sınıfı, iç içe, karmakarışık. Siz toplum olarak, istediğiniz kadar sakince yaşayacağınızı söyleyin, emperyalizm sizi itiyor arkanızdan. Yani toplum, çoğu kez bir sarhoşa benziyor, silkeleyebilmek için yüzüne bir kova su dökmek gerekiyor. Eğer yazarsanız, hikâyenize gerilim öğesini koymak zorundasınız, yoksa sizi okumaz. Çünkü televizyonu onu bekliyor.

— *Sabahattin Ali ile Sait Faik hakkında söylediklerinizüzerinde çok duruldu. Sizin ilk çıkışınızla, tartışma sonrası edindiğiniz fikirler arasında bir değişme var mı?*

— O günleri acı acı anımsıyorum. Söylediğim sözlerin yanlış olduğu bilincine vardığım için değil, tartışmayı gerektiren bütün sözlerimi her zaman tekrar ederim. Bu konuda yazı yazanlara söylüyorum: Bilindiği gibi deliler ve ölüler sözlerinden dönmezler, bağnazlıktan değil. Bir yanlışım olsa açık açık söylerim burada. Ben olayları değerlendirirken duygusallığa kapılarak değil, sınıfsal bir yaklaşımla çözümlemeye çalışıyorum. Sait Faik ve Sabahattin Ali kişi olarak, beni hiç ilgilendirmezler, yüzlerini bile görmedim. Sait Faik'in içtenliğine, hikâyeciliğimizi demokratikleştirmiş olmasına duyduğum saygıyı bir kez daha yineleyerek, Sabahattin Ali'nin odaklaş-

tırdığı hikâye anlayışının temelinde yatan sınıfsal niteliği ortaya koymaya çalışırım. Bilindiği gibi bu hikâye anlayışı, toplumcu bir sanat anlayışıdır. Sizin yaptığınız her konuşmanın son sorusu klikleşme üzerinedir. Sanıyorum bana da soracaksınız. İki soru burada bütünleşiyor kanısındayım. Bence özellikle son yıllarda görülen klikleşme gibi durumlar, aslında sınıfsal ayrımın kesinlik kazanmasıdır. Evet, kesinlik kazandı, ama henüz nitelik kazanmadı. Temelde toplumcu olmayan burjuva yazarların, kendilerini okutabilmek için ilerici görünme zorunluluğu, onların da gerçek toplumcu yazarlarla aynı çizgideymiş gibi görünmesine yol açıyor. Bunların yaptığı, temelde olmayan, ama toplumcu edebiyat adına, temel doğrulardan söze başlayıp her toplumcu yazarın bildiği, ürünlerinde yapmamaya çalıştığı sekterlik, slogancılık gibi kusurları, toplumcu edebiyatın genel kusuruymuş gibi gösterme kurnazlığıdır. Ama artık günümüzde okur, kurnaz değil, zeki yazarlar istiyor. Pek çok okur, yeni dünya görüşünden kaynaklanarak sanatçısını arıyor. Bence önemli olan budur.

Şubat/1987/Politika

•

KADINCA / Seda GÜLER

Geçtiğimiz sayılarda *Yazko*'nun "Kadın ve Edebiyatımız" panelinden söz etmiştik. İkinci panel Bekir Yıldız'ın *Halkalı Köle* adlı bu kitabını konu alıyordu. Oldukça ilgi gören romanın konusu evlilik olduğuna göre, yazarın evlilik ve kadın üzerine görüşlerini almak istedik. Bekir Yıldız, sorularımızı içtenlikle ve uzun uzun yanıtladı. Söyleşiyi bu sayfalarda tümüyle yazma olanağımız yoktu.

— *Sayın Bekir Yıldız, romanınız Halkalı Köle, Yazko'nun panelinde olumlu ve olumsuz eleştiriler aldı. Bu konuda ne diyorsunuz?*

— Ben panele katılmadım. Aslında katılmak isterdim.

— *Rahatsızdınız sanıyorum...*

— Rahatsızlığımdan çok, paneli hazırlayan arkadaşlar gelmemi istemediler. Çünkü ben yaptığım şeyin doğruluğu kadar, içtenliğine de inanan bir insanım. Orada sert çıkışlar yapacağımdan çekindiler. Bu yüzden paneli *Yazko*'nun dergisinde okudum. Benim izlenimim şu oldu: Konuşmacılar kitabın tartışmasından çok, kitabın konusu üzerine kendi görüşlerini anlatmayı yeğlemişler. Bir de roman kahramanlarını özel yaşamımdan aldığım için, kitabın roman niteliğini yitirdiğini vurgulamışlar. Bunu söyleyenler beni yakından tanıyan edebiyat çevresi. Bunun dışındaki okurlar beni bilmez. Önemli olan bir yazarın kendini anlatabilmesi değil, yazmak istediğini iyi yazabilmesidir. Yoksa yazarın hayatı mı, değil mi, bunlar önemli değildir.

— *Neden yazdınız bu romanı?*

— Efendim, dikkat ediyorum Türkiye'de insanlar bir araya geldikleri zaman, kadın olsun erkek olsun, konuştukları tek konu evlilik ilişkileridir. Evliliği eleştirir, yakınırlar. Ama evliliğin arkasından konuşan bu kişiler, gerçekte bunları söylemek söz konusu olunca da susarlar. Bu da evliliğin, daha yalın anlamıyla, insanın gelişmemesinin sonucudur. Çünkü sorunlar tartışılmadan, ortaya konulmadan çözümü bulmak mümkün değildir. Aslında Çetin Altan'ın panelde dediği gibi yiğitçe bir çıkıştır benim bu romanı yazmam.

— *Evlilik hakkındaki görüşleriniz nedir Bekir Bey? Kitabınızda evliliğe karşı bir tavır almışsınız. Gerçekte evliliğe karşı mısınız?*

— *Halkalı Köle*'de, insanların aile kurumunu ne başlatmaya ne de sürdürmeye henüz hazır olmadıklarını anlatmaya çalıştım. Ve sevgisizliğe karşı sevginin korunmasını öne sürdüm. Çünkü inanıyorum ki, bugünkü aile yapısı göstermelik sevgilerle yürütülüyor. Kanımca sevgi soyut bir şey değildir. Sevgi güvenin ve saygının çocuğudur. Karşılıklı güven ve saygı olmadıkça sevgiden söz edilemez. Ama nedense kimileri sevgiyi savunacaklarına, sevgisizliğin bağışlanmasını yeğlediler. Ve buradan da evliliğe karşı olduğum, hatta evliliğin düşmanı olduğum sonucunu çıkardılar. Oysa amacım sevgisizliği, güvensizliği, ikiyüzlülüğü sergileyip, günümüzdeki aileyi eleştirip yeniden yaratmaktı. Yoksa neden evliliği yadsıyayım ki, ama ülkemizdeki evlilikler benimseniyorsa benim söyleyecek bir şeyim yok.

— *Siz bu evlilikleri benimsemiyor musunuz?*

— Evet, Ülkemizdeki evlilik kurumu kuruluş biçimi ile yanlıştır. Korunuş biçimi ve yasalar önünde de yanlıştır. Buradan şuna geçmek istiyorum. Bizim yasalarda çok ilginç, kadını koruyan maddeler var. Aslında bu maddeler kadını koruyan değil, aşağılayan maddelerdir.

— *Örneğin?*

— Bir ailede kişilerden birisi ayrılmak istediğinde yasalar hep kadını haklı görüyor. Erkek beraberliği bozmak isteyince, yasalar kadını koruduğu için bu mümkün olamıyor. Çünkü yasa koyucular kadının sosyo-ekonomik konumundaki eksikliklerini hesap ederek, kadını korumak istemiştir.

— *Evet. Çünkü kadının çoğu kesimde söz hakkı yok. Evlenmeden önce babaya, evlendikten sonra ise kocaya bağımlı. Ekonomik özgürlüğü de yok. Sanıyorum evlilik bozulunca kadın ortada kalacak diye yasalar onu tutuyor.*

— Peki buna bir kadın nasıl razı olur? Ben diyorum ki,

önemli olan bir boşanma davasında, kadının nasıl olsa boşanmayacağının önceden bilinmesidir.

— *Boşanma noktasına gelmeden, isterseniz evliliği tartışalım. Basta iyi niyetle başlayan evlilikler neden yürümüyor ve boşanma ile sonuçlanıyor?*

— Son yıllarda, özellikle yirmi otuz yıldan bu yana toplumumuzda önemli değişiklikler oldu: Belli ölçüde haremlikselamlık yıkıldı. Karı koca arasında duvarlar yıkılınca, iki insan karşı karşıya geldi. Böylece bireylerin kofluğu gün ışığına çıkmış oldu. Giderek yeni değişimler başladı yaşamımızda. Örneğin bir TV olgusu, erkeğin kahveden çıkıp eve kapanması gibi. Yani konu komşuyla yaşayan kadın erkeğine, dostlarıyla yaşayan erkek karısına döndü. Daha doğrusu birbirleriyle rastlaştılar. Bunun sonucu olarak kavgalar, uyumsuzluklar alabildiğine büyüdü. Ama boşanma mümkün olmayınca, gerilimli, huzursuz evliliği sürdürme yazgısı, aile içi bunalımları aile içine gömdü. Görünürde bir kutsal aile var. Diğer yanda yedi buçuk milyon evlilik dışı doğmuş çocuk. Yani nüfusun beşte biri evlilik dışı ilişkiden doğmuştur.

— *Özellikle kırsal kesimde imam nikâhlı evliliklerden doğan çocuklar bunlar, değil mi? Resmi nikâh çoğu yerde yok çünkü...*

— Evet, ama doğuda ve güneydoğuda bir nikâhlı eş var. Bunun arkasından bir tane daha istendi mi, yani kadın nikâhsız olarak geliyor. Ama burada insanlar arasındaki çekişme ve umutsuzluk, ikinci bir kadının büyük kentlerde yol açtığı sorundan daha doğal bir şekilde çözümleniyor.

— *Yani orada kabulleniyorlar ve iki üç kadın birlikte yaşıyorlar...*

— Evet ve onlar çözümlerini eski törelerimizi koruyarak sürdürüyorlar. Böylece büyük dramlar çıkmıyor.

— *Bu doğru mu sizce?*

— Bu hiçbir zaman doğru değil. Bunu savunmuyorum. Ama önemli olan, insanlar neden ikinci bir evliliği istiyorlar? Önemli olan iki insanın seçimini iyi yapması, mutlu olarak hayatını sürdürmesi. Evlilikte ana amaç bu. Eğer belli bir süre sonra birlikte olmak istemiyorlarsa, karşılıklı olarak bitirmeliler. Özellikle erkek, çünkü kadının ikinci bir seçme hakkı olmadığı için.

— *Kadın bir başkasını sevemez mi?*

— Tabii sever de, kadının sevebilmesi için bazı şartlar var. Evliyken bir başkasını severse, sevip sevmeme konusunda düşünür. Evliliği bitirmenin koşulları var. Açıkça yapamaz. Bunu bilir ve hesabını ona göre yapar.

— *Romanınızda kadına çeşitli açılardan bakılmış. Ev kadını, çalışan kadın, geleneklere bağlı anne ve genç kız. Kadının toplumdaki yeri nedir sizce?*

— Şimdi, ben bu soruya karşı size şunu sorsam. Desem ki çocuğun, erkeğin toplumdaki yeri nedir? Sorularımızın birleştiği yerde kuşkusuz insanla karşılaşırız. Neden ille de kadın? Ya çocuklar... Son yıllarda öyle bir nüfus patlaması oldu ki, çocuklar evlere sığamaz oldu. Milyonlarca çocuk, karınları aç, başları kabak, yalınayak. Sorun insandır, salt insan. Bir de kadın-erkek ayrımını bir eşitsizlik gibi yorumlama alışkanlığından vazgeçip, kadını, erkeği insan olarak nasıl geliştirebileceğimizi öğrenmeliyiz.

— *Nasıl?*

— Ben, *Halkalı Köle*'de bu eksikliği vurgulamaya çalıştım. Kimilerince, özellikle kadının eksikliği, kadınlara saldırı ve saygısızlık olarak yorumlandı. Kanımca, kadına karşı en büyük haksızlık, onu bağışlamak, hoş görmektir. Kimsenin kimseye ne acımaya, ne de hoş görmeye hakkı vardır. Olsa olsa insan ancak çocuklara ve hayvanlara acıyabilir. Ama sorunla-

rı da sergilemeliyiz. Sorunu ortaya çıkarmazsak neyi, neden tartışacağız? Amaç kadının erkeğe göre ya da erkeğin kadına göre daha eksik, daha kusurlu olduğunun tartışmasını yapmak değildir. Ama kadının eksikleri erkeklerce çoğaltılıyor biçiminde yorumlanıp, insan insana saldırtılıyor. Toplumumuzda erkek ezilmiyor mu? Erkek eğitilmiş mi? Erkek kusurlu ve zavallı değil mi? Evet, aileyi kurtarmak istiyorsak insanı yüceltmek zorundayız.

— *Romanda kadın, kendisini geliştiren kocası tarafından terk ediliyor. Erkek kadını beğenmiyorsa, neden onu da kendisiyle birlikte eğitmiyor?*

— Toplumumuzda erkeğin gelişmiş olduğunu kabul etmek olası değildir. O da evliliğe pek çok kişisel eksikliklerini, gereksinimlerini elde edebilmek için başlıyor. Ancak yüzyıllardan beri kadının erkeğe göre daha bir horlanmışlığı, ezilmişliği söz konusudur. Bu ayırım özellikle kırsal kesimlerde sürüp gidiyor. Kadın erkeğe göre eksikliğini yaşarken, geçmiş kuşakların öcünü almak istercesine bir suçlu arıyor. Kolayına kaçıp gerçek suçlu diye kocasına başkaldırıyor. Oysa suçluyu aile dışında araması gerek. Kuşkusuz bu başkaldırma saygıyla karşılanacak bir tavırdır. Ama her başkaldırının bir de faturası vardır. İnsan başkaldırdığı zaman sonuçlarına da razı olmalıdır. Romana gelirsek; toplumsal olaylardan olumlu ya da olumsuz etkilenme şansını, karımla birlikte aynı ölçüde paylaşmadığımı kim söyleyebilir? Özellikle bu küçük burjuvalar, ilkel, çağdışı ilişkilerin bir sonucu olarak, yüzyıllardan beri öküzlerden sonra gelen annelerine göre, acaba kendilerini geliştirmek konusunda bir çaba göstermişler midir? Yoksa yasaların kendilerine sağladığı olanakla, yani var olanı korumak için mi çırpınmaktadırlar? Kanımca bugünkü yurttaşlık yasasının temeli miras hukukuna bağlı kaldıkça, sadaka niteliğin-

deki nafaka kurumu var oldukça, insanın insanı olumlu yönde etkileyip geliştirme olanağı yoktur.

— *Daha önce yazdığınız öykülerde kadınları, özellikle Güneydoğulu kadınlarımızı savunurdunuz. Son kitabınızda ise yeriyorsunuz. Bu farklılık niye?*

— Ezilmişliğin, horlanmışlığın, çaresizliğin simgeleşmiş kadınlarıdır savunduklarım. Ama romandaki kadının, yani karşı olduğum kadın tipinin önemli bir ayrıcalığı vardır savunduğum kadınlara göre. Açıklayayım: Aslında Anadolu kadını ölesiye çalışan, üreten kadındır. Buna karşın horlanır, ezilir. Tarlada, dağda, bayırda çalışırlar ve sırasında öküz yerine bile koşulurlar. Bu kadınları savunmak, emekten yana olan her aydının, yazarın görevidir.

— *Peki büyük kentte çalışan kadınlar?*

— Evet, bir de büyük kentte çalışan emekçi kadınlarımız var. Hem evlerinde, hem işyerlerinde çalışırlar. Gebe gebe çalışırlar. Doğurmuş bir hayvanın yavrusuna gösterdiği ilgi bile çok görülür bu kadınlarımıza. Bunlara da saygının en büyüğünü duyuyorum.

— *Yani kadının çalışmasından yanasınız. Ama kitapta kadının çalışmasını istemiyordunuz. Sizce kadın çalışmalı mı, çalışmamalı mı?*

— Bildiğimiz, insanın, ürettiği kadar insan olabileceğidir. Kadın da kuşkusuz üretebilmek için çalışmalıdır. Kadın, insan olarak gelişirken kadınca erdemlerini de koruyabilmelidir. Kadını salt bir dölyatağı olarak görmek ne denli yanlışsa, onu salt çalışan bir makina olarak amaçlamak da yanlış ve haincedir. Sorarım size, yoksulluktan ötürü çocuğunu cami duvarına bırakan anayla, para adına çocuğunu memesinden koparıp üç aylıkken kreşe bırakan kadın arasında ne ayırım var? Çağımızda kadın, kölelikten kurtulmanın savaşımını veriyor.

Bu konudaki savaşımı her düzen bir başkaca destekliyor. Kimi düzenlerde erkeğin egemenliğinden kurtulan kadın, bu kez yeni bir patronla karşılaşıyor. Onun tutsağı oluyor açıkçası. Bugün pek çok toplumda kadın, işverence posası çıkarılmış olarak evine gönderiliyor. Bu durumda kadın para getirdiği için, koca da göz yumuyor. Yanlış anlaşılmasın, kadın çalışmamalı demiyorum. Çalışması, üretmesi kaçınılmazdır, ama sorunları vardır çalışan kadınlarımızın. İnsan değerlerinin hiçe sayıldığı kimi düzenlerde, kadın çalışsa bile kurtulmuşluğundan söz edilemez. Denize düşen yılana sarılır. Kadın çalışıp kurtulayım derken, yılana sarılmıştır aslında...

— *Son olarak şunu sormak istiyorum Bekir Bey; Evlilik Şirketi adlı kitabınızda dürüst olmanın gerekliliğinin kaçınılmaz olduğunu anlatmıştınız. Hâlâ aynı görüşte misiniz?*

— Yanlış anımsamıyorsam, *Evlilik Şirketi* on yıl önce yazıldı. Yani sanıldığı gibi, evlilik kurumuyla ilgili düşüncelerim, sevgisizlik, ikiyüzlülük gibi temel kavramlar *Halkalı Köle*'yle başlamadı. Gerçek sevgiyi arayışım şimdiki yıllara özgü değil, tersine yıllar öncesine ulaşır. O zamanlar iki insanın evlilik kurumu içinde öyle kolay kolay dürüst olmayacaklarını yazmıştım. Kendimin bile. Ve yıllar sonra dürüst olmayı amaçlayarak *Halkalı Köle*'yi yazdım. İkiyüzlülüğe karşı, açık sözlülüğü, sevgiyi savunmak istedim. İşte o zaman saldırılara uğradım. Dürüst olmayı beceremeyenlere karşı dürüstlüğü savunmak güçtür, ama olanaksız değildir.

Mayıs/1982/Kadınca

— İlk öykülerinden bu yana kırsal yöre öykülerinde olsun, kenti anlatan öykülerinde olsun, özellikle Almanya'da çalışan köy kökenli işçilerin anlatıldığı öykülerde olsun, anlatım doğrudan doğruya olaya, görüntüye, çarpıcı sahnelere dayanıyordu. Son kitabındaki "Mahşerin İnsanları" *adlı öykü ise, düşünce yönünden ağırlık kazanıyor. Batı'yı, Batı toplumunu bir denemeci gibi tartışıyorsun bu öyküde. Batı'yı, anamalcı Batı toplumunu önceki öykülerinde de anlattın. Onlarda çelişkileri olaylara dayanarak çarpıcı bir biçimde vermiştin. Şimdi, düşünsel bir çerçeve içinde tartışmaya girişmenin nedenini açıklar mısın?*

— Son yıllarda gerek yurtiçinde, gerekse yurtdışında yalnızlığı yaşadım. Birey yalnızlığa, yani tek başınalığa yenilmeden yalnız yaşamayı becerebilirse, yalnızlığın alıp götürdüklerinden sonra, geriye sanatsal olan için büyük bir birikim kalıyor. Yalnızlıkta birey, duygusallığını bir ağ gibi serpmek yerine, ağını toplayıp sığlıktan derinliğe yöneliyor. Derinlikte boğulup bunalmamak için de, düşünme yöntemini değiştirip geliştirmek kaçınılmaz oluyor. Özellikle Batı üzerine daha önce yazdıklarımda bir itiş kakış, bir yığılma, bir insanı görmezlikten gelip düzeni bütünüyle kavramak, edebiyata alelacele geçirmek çabam vardı. Bu çabada, toplumsal olan, bireysel olandan daha bir öne çıkıyordu kuşkusuz. Ama "Mahşerin İnsanları" öyküsünde sanata yaklaşımın, değişen yaşama biçiminin doğal sonucu olarak, toplumsal olanla bireysel olanı bir arada algılamak, yorumlamak, giderek insanı yaşadığı konumda derinliğine irdeleyip tanımlamak, tartışmak istedim. Çağımızda bireyi etkileyen, biçimlendiren, yönlendiren sanayileşebilmişlikle sanayileşememişliğin hudutları arasında var olanı değil, var olmasını istediklerimi anlatmaya çalışmıştım önceki yaz-

dıklarımda. Gerçi "Mahşerin İnsanları"nda, fonda, bu iki aynı yaşam biçiminin çelişkileri, karşılaştırmaları görünse bile, bu görünüm kalın çizgilerle ayrılmamıştır birbirinden. Doğrudan doğruya toplumsal olandan insana ulaşmayı değil, dolaylı olarak insanı kendi yalnızlığında yakalayıp tartışmayı amaçladım. Bu yaklaşımım, bir Doğulu olarak Batılıyı anlamak yerine, bir Batılı gibi, Batılıyı kendi konumunda anlama zorunluluğuna yöneltti beni. Sonunda da mahşeri bir görünümün ardına sinmiş insanlarla rastlaştım. Batı'nın görkemli görünümüne karşın, bireyin ezilmişliğine, sinmişliğine tanık oldum. Bir ölçüde, ben de eskisi gibi değildim artık. Böbürlenmelerim, saldırganlığım azalmıştı. Yani kendimi yenebilmiştim. Açıkçası, insanın kendisini yenebilmesi, başkalarını yenebilmesinden daha güçtür. Bu, sanıldığı gibi bir gerileme değil, tersine, insanın kendisinde çoğalmasıdır. İnsanın kendisini tartabilmesidir. Bu nedenle, Batılı insanın yalnızlığını, yalnızlığındaki yeterliliğini, bizim insanımızın saldırgan, kudurgan, aslında kendi kendine yetersizliğine, şaşkınlığına yeğliyorum doğrusu. Şöyle de açıklanabilir: Batı'da bireyin gelişmişliği, tüm değerlerin altüst edildiği toplumumuzdaki bireyin gelişmişliğinden daha bir öndedir. Öyküde düşünsel bir çerçeve içinde tartışmaya girişmemin kaçınılmazlığı bundandır. İstedim ki, okur da katılsın, bu mahşeri görünümün çözüm bekleyen sorunlarına.

— *Çoğu öykülerinde çarpıcılığı da, abartılı görüntüleri de gerçekçi bir anlatımla sağlıyordun. "Mahşerin İnsanları" öyküsünde ise gerçeküstücü anlatıma dayalı bölümler var, ne diyorsun?*

— Kanımca bu soru da tartışılabilir. Öyküde yer yer gerçeküstücü anlatıma yönelinmiştir. Kesinlikle bilmiyorum açıkçası: Gerçeküstücü gibi bir görünüm içeren bu bölümler, ger-

çekten de tartışmasız gerçeküstücü bir anlatımla mı açıklanmalı; yoksa bildiğimiz, öyle olduğunu sandığımız gerçekler aslında gerçeküstücülüğe varan değişmelere mi uğradı? Gördüğüm, izlediğim, yaşadığım kadarıyla, çağımızda insanın, onursuz bir suskunluğa, sorumsuz bir suskunluğa itilmiş, kafasına balyoz yemişçesine sersemletilmiş olduğudur. Bir an için düşünelim: Nasıl yaşıyoruz? Çoğu kez göz göre göre, uzağımızda, yakınımızda görüp de görmezlikten geldiğimiz haksızlıklar karşısında, susmak zorunda kalmaktan daha aşağılayıcı bir şey var mıdır insanoğlu için? Bilmeyip, anlamayıp susmakla, tersi susmak arasında bocalamıyor muyuz? Dünya artık insanın uzağında değildir. Olup bitenler günü gününe izlenebiliyor çağımızda. İnsan, insana acımasızca saldırıyor. Saldırılar, öldürmeler çoğu kez gözlerimizin önünde oluyor. İştahla yemek yerken, sevgi üzerine en aşılamaz sözler edilirken oluyor... Ah, vah edip çırpınsak bile, kolumuz kanadımız kırılmış, ya da kırılacağını sanıp siniyoruz kendi içimize. Sindikçe, büzüldükçe daha çok haykırmak istiyoruz. Ama çoğu kez, bilincimizin, duygularımızın uçurumlarında haykırıyoruz. Kendi sesimizde, öz sesimizde boğuldu boğulacakken, karanlık gecelerin uçsuz bucaksız düşlerinden fırlıyoruz. Fırladığımızı sandığımızda da, dehşetle kıpırtısız olduğumuzu görüyoruz aslında. Onurumuz biraz daha kırılmış, yoksullaşmış olarak yaşamamızı, geri bırakılmışlığın ikili ahlak anlayışını, hatta kurumlaştırmış olarak yaşamıyor muyuz? İşte, genelde bu zorunlulukta düşünmek, bu zorunlulukta insan onuruna yakışır bir şeyler söyleyebilmek güçlüğü, gerçekle, gerçeküstü olanı tartışmamızı kaçınılmaz yapmıyor mu? Şöyle bir, çağımızın ulaştığı teknolojik gelişmelerle, çoğunluğun uğradığı çöküntüye bakalım. İnsanlığın bir eli uzayda dolaşırken, çoğunun eli de uçkurunda, çırpınıp durmuyor mu?

Gene bir bölümü, diyelim Avusturya'da, her yıl otuz bin ölene karşı, bir çocuk doğarken, insanlar çocuksuz-torunsuz kedilerle, köpeklerle yaşarken; bir bölümü, özellikle geri bırakılmış toplumların kırsal kesimlerinde zavallı, şaşkın, bilinçsiz ana babalardan doğma çocuklar evlerden sokaklara taşmamışlar mı? Bu iki görünüm, bu suskunlukla haykırış bir arada verilmek istenirse, gerçekle gerçeküstücülük söz konusu olsa, gerçek şudur denilebilir mi acaba?

— Son kitabında daha önce çocuklar için yayımlanan "Şahinler Vadisi" adlı öykü de var. Bu kez bizlere sunuyorsun onu. Buna dayanarak soruyorum: Sence çocuk öyküsü diye ayrı bir tür var mıdır, yok mudur?

— Çocuk öyküsü diye ayrı bir türün olduğuna inanıyorum. Bu ayrımın içerikle değil, anlatımla ilgili olduğu kanısındayım. Her konu çocuklar için de yazılabilir. Ama her anlatım çocuklar için de geçerlidir diyemeyiz. Bunun en somut örneği "Şahinler Vadisi"yle, "Mahşerin İnsanları" isimli öykülerdeki anlatım ayrıcalığıdır. Bilindiği gibi, "Şahinler Vadisi" ilkin yetişkinler, sonra resimlenip bir kitapçıkla çocuklar için yayımlandı. İki türde de yayımlanabilmesinin nedeni anlatımdaki yalınlığıdır. Konu seçimi önemli değil demiştim. Buna da bir örnek verirsem: "Mahşerin İnsanları" öyküsü içeriği değiştirilmeden anlatımı yalınlaştırılabilirse, çocuklar da okuyup anlayabilir. Ama "Mahşerin İnsanları"nın, şimdiki anlatım biçimiyle çocuk öyküsü sayılması olası mıdır?

— Daha önce de çocuklar için "Arılar Ordusu" adıyla bir masal-öykü yazmıştın. Kahramanları hayvanlar olan bir masal-öykü de "Kör Güvercin" adıyla bu kitabında yer almış. Bence senin masal-öykülerinde yalınlık en çok göze çarpan özellik oluyor. Buna, biçimin anlatımı etkilemesi diyebilir miyiz? Masal-öykü yeni bir biçim araması mı sence, yoksa içerikle mi bir bağlantı?

— Birbirinden apayrı, birbirini etkilememesi olası değil. Özellikle hayvanların kahramanlar olduğu bir serüvende, etkileşim doğal oluyor. Masal-öykünün bir biçim araması mı, yoksa içerikle bir bağlantısının olup olmadığına gelince: İkisi de birbirini tamamlayan öğeler aslında. Daha önceleri de, öykü-röportaj türünü denemeye, geliştirmeye çalışmıştım. *Alman Ekmeği*, *Güneydoğu Zindanı* kitapları buna bir örnektir. "Kör Güvercin"le de, öykü-masal türünü denedim. Öykü-röportaj türüne yönelmemin nedeni; öykünün kalıpları dışına taşıp daha dinamik bir anlatımı yeğlememdi. Açıkçası "Kör Güvercin"de ise bunun tersine yöneldim. Kimi anlatılacakları öykü türünde vermenin sakıncalarından kaçındığım, toplumumuzda yaşanan geçiş döneminin koşullarında söylemek istediklerimi söyleyebilmek için bu türü seçip yararlandım. Kuşkusuz bu türü ilk kez ben denedim denemez.

— *Son kitabındaki öykülerinde insanlara veryansın ediyorsun. Cümle kötülüklerin nedeni onlar diyor, öfkeleniyorsun. İnsanlar derken, tüm insanlığı söylemek istemiyorsun sanırım. Söylemek istediğin kimler? Asıl suçlu onlar mı, yoksa onları bu duruma getiren toplumsal, siyasal çıkar ilişkileri mi?*

— Kardeşim Adnan, şunca yılın canciğeriyiz, asıl suçlunun toplumsal, siyasal koşullar, çıkar ilişkileri olduğunu bilmezmişin gibi bir soru yöneltiyorsun bana. Şimdi de ben sana şöyle bir soru yöneltsem: Asıl suçluyu mu bir adım daha öne çıkaralım, yoksa asıl suçlunun, savunduğumuz insanları ne denli olumsuz yönde etkilediğini mi tartışalım? Bir düşünceye, inanca, ideolojiye, sisteme neden karşı çıkıyoruz? Çünkü insanı olumsuz yönde etkilediğini biliyoruz. Son yazdıklarım, yani insanı eleştirmem bu nedenle değerlendirilip eleştirilmemeli. İnsanı bağışlamaya ya da suçlamaya kalkışırsak, her zaman savunan ya da yeren için söyleyebilecek çok söz

vardır kuşkusuz. Kitapta yazdıklarımla bunu amaçlamadım açıkçası. Gerçek suçluların üzerine üzerine gitmeyi, bilinen, kaçınılmaz, bağışlanmaz gerçekler olarak bir kez daha yinelemek yerine, gerçek suçluluğun, insanoğlunda yok ettiği insansal değerleri saptarken, tartışırken, iki şeyi amaçladım: Birincisi, gerçek suçluluğa karşı daha öfkeli, daha bağışlamaz olmamızı sezdirirken; ikinci, yani yeni bir yaklaşımla, genelde insanoğlunun uğradığı "tahribatı" sergilemek istedim. Belki de söylemek istediklerim şöyle özetlenebilir: Ya düşman sanıldığı, abartıldığı kadar tehlikeli değildir, ya da tehlikeliyse, girişimindeki acımasızlığın sonuçlarını bağışlamamız, görmezlikten gelmemiz, savunduğumuz insanlardan çok, karşı olduklarımıza yarar sağlar. Bu genelde böyle. Bir de ayrıntıya, soyutlamaya girdiğimizde, yani insanı kendi hududu, egosu içinde yakaladığımızda, öylesine şaşırtıcı oluyor ki, gene de bağışlamak alışkanlığını sürdürmek yerine tartışmanın doğru, kaçınılmaz olacağı kanısındayım. Bireyin toplumu içinde, sınıfsal konumu ne olursa olsun, kimi ortak özellikler taşıdığı söylenebilir. Gene, nasıl yazar toplumuna, çağına karşı sorumluysa, yazarın edebiyata kattığı kişiler de, yazarına karşı belli sorumluluklar taşır. Ne düşünce, ne duyarlık bakımından, çağımızda sanatçıların eski çağlara oranla olağanüstülükleri sanıldığı kadar büyük ayrıcalıklar taşımıyor yalın vatandaş karşısında. Bu gerçek, eski çağlara oranla yazarın ayrıcalığının azaldığı anlamına yorumlanmamalıdır. Olsa olsa, yazarla birey arasındaki ayrımın, birey yararına değiştiğidir. Birey aslında, yazarla arasındaki ayrımı özellikle düşünsel açıdan kapatabilme olanağını yakalayabilmiştir. Bir örnek vermek istiyorum şimdi: Dış göçü konu edindiğim öykülerimden birisi de "Gaffar ile Zara"dır. Gaffar, ağa zulmüne bilinçsizce başkaldırmış, ekonomik yetersizlik, zorunluluktan ötürü Al-

manya'ya gitmiştir. Bu kesitte, bu süreçte ağaya karşı olarak Gaffar'ın yanında olmak, kuşkusuz toplumcu her yazarın kaçınılmaz görevidir. Yıllar sonra, "Mahşerin İnsanları"nda olduğu gibi bir tartışma konusuyla karşılaşabiliriz. Kanımca durum, yani Gaffarların durumu, bu yeni süreçte çatallaşmaktadır: Gaffar Almanya'da ne yapmıştır? Başım önümde söylüyorum, Gaffar Almanya'da, Almanya'ya gitmeden önce karşı olduğu ağalığa, adaylığını koymuştur. Söylenebilir ki, Gaffar, Gaffarlar bilinçsizdir, onlara ne verdik ki, onlardan ne isteyebiliriz... Bu temelde, genelde doğrudur kuşkusuz. Ama Gaffar'ın tırmanışını bağışlamayı sürdürmek, ona hak vermek yerine onu uyarmak görevi yazara düşmüyor mu? Gaffar'ın dokunulmazlığı ne zamana kadar sürecektir? Gaffar'ın yeni bir toplum düzeni yaratılıncaya kadar, içgüdüsel de olsa, çıkarları peşinde koşmasına göz mü yumulmalı, yoksa yeni düzene, kendi düzenine, çıkarı adına değil de, bilinçle gelmesi amaçlanacaksa, onu da "sigaya" mı çekmeli? Buradan, sırası gelmişken başka bir çelişkiye de geçebiliriz. Alman faşizminin, Yahudi ırkına karşı giriştiği soykırımın edebiyat kitaplarında henüz mürekkebi kurumamışken, gaz fırınlarından, ölüm kamplarından kurtulabilenler, bu kez Sina Çöllerinde yeni, başka bir soykırımı başlatmadılar mı? İnsanda şaşırmış, insanda zaman zaman yenilmiş bile olsam, insanı aşağılamak değil, ama aşağılanıyorsa, arsızlaşmışsa, yanlıştaysa, "bizdendir" deyip gerçekleri görmezlikten gelmemektir amacım.

Özellikle "Kör Güvercin"de hayvanların doğayla olan uyumlarını, her canlının kendi ortamında olağanüstülüğünü vurgulamak istedim. İnsanın doğaya egemenliği onun ayrıcalığını, üstünlüğünü kanıtlıyorsa, sözgelimi, uçan bir kuşu vurup yemek yerine uçan kuştan örneklenerek uçmayı becerebilmişse, insana "helal" olsun. Ama, kuştan öykünülerek ya-

pılan uçaklarla, insanların başına bomba yağdırılmışsa, "mahcuptur" insan kuşa...

Kitaba, sorulara, özellikle son soruya dönersem, amacımı şu tümcelerle özetleyebilirim sanıyorum: Yeni söyleyeceklerimi, yeni biçimler deneyerek söylemek istedim. Sanıyorum eleştirilecek olan, söyleyecek yeni bir şeyleri olmayanların, salt yeni biçimler aramaya yönelmeleri, ama söyleyecek yeni bir şeyleri olanların da, alışılagelmiş anlatımlarını geliştirmeye yönelmemeleridir...

Aralık/1982/Gösteri

•

VARLIK / Yeni Yapıtlarını Anlatıyorlar

— *Mahşerin İnsanları'nda üç hikâye var. Kitaba adını veren "Mahşerin İnsanları" gerçeküstücü bir anlatımla karşımıza çıkıyor. "Şahinler Vadisi"nde senin alışılmış anlatımını buluyoruz. "Kör Güvercin"de ise bir hayvan masalı biçiminde anlatıyorsun hikâyeyi. Bu üç ayrı anlatımla neyi amaçlamak istedin?*

— Gerçekten de; gerek anlatım, gerekse konularının geçtiği coğrafyalar ve yaşama biçimleri bakımından ayrı ayrı olan bu üç öykü, nasıl bir araya gelmişti? Değişik sürelerde yazılmış, her öykü oluşturduğu biçim ve konuları nedeniyle çoğaltılmış olsa ve ayrı ayrı kitaplarda bir araya gelmiş olsalardı, üzerinde düşünmeye gerek kalmazdı. Ama sorudan da kolayca anlaşıldığı gibi, bu apayrı üç öykü, belli bir zaman kesiti içinde yazılıp kitapta bir zinciri, ama halkaları birbirine benzemeyen bir zinciri oluşturmuşlardır. Böylesi, bir beceri miydi? Zorunluluk muydu? Şaşırmışlık mıydı yoksa? Geçen akşam İnanç Dünyasını körlemesine izlerken şu sözü duydum: Ölüdeki on... Ölüler canlı olabilir miydi? Bu soru, bana birkaç

ay önce ölen annemi anımsattı. Sanki mezarında kıpırdandı o. Mezarı bir ana rahmi gibiydi. Orada, yani mezarda yeniden doğdu annem. Doğan bu bebeyi büyüttüm, gelin ettim. Beş çocuğunu doğurdu. Doğurduğu çocuklarından birisi de bendim. Beni arayıp bulması kolay oldu. Onun mezarıyla, benim evim aynı kentte çünkü. Öteki çocuklarını da görmek istedi. Neredeydi onlar? Birlikte aramaya çıktık. Mahşer gibi bir şeydi bu. İşte böylesi bir mahşeri görünümde, konuşmada bana soruların yanıtını buldum: Garip, hüzünlü, alabildiğine masrafsız yaşamış bu kadın, sanki beş çocuk değil de, üç ayrı dünya doğurmuştu karnından. Böyle bir şey olabilir miydi? Çağımızda, hangi toplumda kadın rahmi böylesine allak bullaktı? Bu allak bullaklık, aslında henüz oturmamış bir toplum olduğumuzun en somut kanıtı da değil midir? Sanki üç ayaklı yaratıklar gibiyiz. Bir ayağımız köylerde. Bir ayağımız kentlerde. Sonradan oluşmuş bir organımız gibi, son ayağımız da yurtdışında değil mi? Biz beş kardeşiz. İkimiz Güneydoğu'da, ikimiz İstanbul'da, birimiz de Avusturya vatandaşlığına geçmiş olarak Viyana'da yaşıyoruz. Çevremize şöyle bir bakalım: Yıllardan beri yıkıyorlar. Yapıp yapıp yıkıyorlar. Yolları kazıyorlar. Kazılan bir yolun, kaldırımın üzerine döktükleri beton kurumadan gene parçalıyorlar. Kentler gibi başkaca şeyler de böylesine yıkılıp dökülüyorsa, bu döküntü içinde, insanlar nasıl yaşıyor acaba? Kanımca, herkes gerçek sandığı kendi gerçeğini, aslında gerçeküstü bir görünümde yaşıyor. Kitaptaki "Mahşerin İnsanları" öyküsünde, gerçeküstücü bir anlatıma yönelmemin bir nedeni de bu olsa gerek.

Doğrusu, "Mahşerin İnsanları" öyküsünü, anlatım biçiminden ötürü yadırgayanlar oldu. Senin de söylediğin gibi, özellikle "Şahinler Vadisi"yle karşılaştırıp alışılagelmiş anlatımımla ters düştüğünü belirttiler. Ama gözden kaçan bir durum var burada: Biçim ayrımı özü, özdeki gerçeği de değiştir-

miş midir? Sözgelimi, suyun niteliği değiştirilmeden, su avuçtan taşa, taş, hatta kristal bardağa mı dökülüp anlatılmıştır? Kanımca önemli olan budur. Yaşanan gerçeklerle, ileriye dönük değişmesini istediğimiz gerçekleri, yeni anlatım biçimi etkileyememişse, özün biçimi etkilemesinin bir kusur değil, olsa olsa sanatsal bir çaba olarak değerlendirilmesi, yorumlanması gerekir. Bu çaba da, kaçınılacak değil, yeni ve özgün yaratıcılık adına, üstesinden gelmeyi gerektiren bir sanatçı sorumluluğudur.

Şimdi, burada yeni bir durumla daha karşılaşıyoruz: Bu da yazar-okur ilişkisidir. Yazar, yeni yetişen okurun yazarı mı olacak, yoksa kendisiyle birlikte sanata yönelmiş okurlarının yazarı mı olacak? Kuşkusuz bizim gibi çok üreyen toplumlar için, birinci yolu seçmek kolaydır. Her yeni gelen okur, yılların yazarıyla ilk kez rastlaştığında, özellikle estetik bakımından aralarında bir sorun olmayacaktır. Yok ama, sanat etkiler ve değiştirir, diyorsak, yılların yazarı, o etkileyip değiştirdiğine inandığı okuruyla ilişkisini, bağını nasıl sürdürecektir? İkinci yolu seçen sanatçılar, yani acemi eğitimindeki onbaşı olmak istemeyen, gelenden yararlanan değil, gidenle var olmak isteyen sanatçılar için, özgün anlatım biçimleri aramak kaçınılmazdır. Hem bu tavır, sanatla birlikte okuru da hafife almamak anlamındadır. Ben, açıkçası ikinci yolu seçmişimdir. Doğru olanı seçmek ayrı, başarılı olmak ayrıdır kuşkusuz. İlk öykü kitabım *Reşo Ağa* yayımlandığı zaman, özellikle Güneydoğu'yu konu alan öykülerimden ötürü, ondan sonra yazdığım hiçbir kitabıma "nasip" olmayan bir ilgiyle karşılandım. Bu ilginin temelinde, "Edebiyatta parselleme" gerçeği yatıyordu. Benim de hisseme, Güneydoğu düşmüştü. Güneydoğu'ya razı olsaydım, verilmiş rütbemi -zaman zaman- kimse sökmeye yeltenmezdi. Ne zaman köyden kente, kentten de yurtdışına taşmak istedim, yani başkalarının hududuna girdim o

zaman dokunulmazlığım bozuldu, erlik rütbesini bile fazla görenler oldu.

Benim sanatta içtenlik ve hudut tanımazlığım, başkalarını ne denli öfkelendirirse öfkelendirsin, edebiyatımıza kattığım bir "Motorize Köleler", bir *Halkalı Köle* romanı, bir "Mahşerin İnsanları", seçiminin doğruluğuna, yani ikinci yolun doğruluğuna inandırmıştır beni...

— *Sence anlatım farklılığının gerçekleri aktarmada ne gibi bir rolü var? Gerçeküstücü bir yaklaşımla gerçekçi öyküler anlatılamaz mı? Sen anlattığına göre, eleştirmenlerin bu konudaki yargılarına ne dersin?*

— Anlatım farklılığının gerçekleri değiştirmeyeceğini, ama yetkin, özgün bir anlatımdan yoksun gerçeklerin, sanatsal olanı güdükleştireceğini, sanıyorum bir önceki sorunun içinde yanıtladım. Eleştirmenlere gelince: Adamın birisine sormuşlar: "Sen öyle pek akıllı biri değilsin ya, her söylediğin nasıl doğru çıkıyor böyle?" O da demiş ki: "Bunda şaşılacak ne var, köyümüz muhtarının her söylediğinin tam tersini söyleyince, doğruyu bulmuş oluyorum." Açıkça söylüyorum, hiçbir yararlanmam olmadı eleştirmenlerden. Yazdıklarının, söylediklerinin ne tersini yaptım, ne de uyguladım dosdoğru. Eleştirmen öksüzü sayarım kendimi. Üstelik öksüzlüğüme karşın, alacaklıyımdır da onlardan. Çünkü pek çok eleştirmen, benden, arkadaşlarımdan söz ederek, öykülerimizden örneklemeler yaparak para ve ün kazanmışlardır.

Kimi eleştirmen pusuda bekleyen düşman gibidir. Yayımlanan bir kitabın olumlu yanlarını değil, olumsuz yanlarını bulup çıkarmak için sabırsızdır. Sanatçıya yaklaşımı, cıvık ve ürkütücüdür. Edebiyatın olumsuz "gidişatı"ndan Türk edebiyatı adına üzüntü duyacağına, yabanıl bir hazla çırpınır. Kimi eleştirmen de bunun tam tersidir. Olumsuz yanları örtbas

edip olumlu yanlarıyla yazarı koltuklar. Bu iki tutum da, yazarın ileriye dönük yaratıcılığına bir şey katmaz. Buna ekleyebileceğimiz başkaca eleştirmenler de vardır: Onlar sanatın ardına sinip aslında sınıfsal düşmanlık güderler. Hatta yayımladıkları kitaplarında, edebiyatın geçit töreninde, bireyci edebiyatı ön saflarda yürütürken, toplumcu yazarları geçit töreninin en arka sıralarındaki güdükler gibi sunarlar. Neyse ki, sanat, namus ve akıl yerine, kurnazlıkla işlerini yürütenleri er geç dışlaştırmaktadır. Bana değil, ama genelde Türk edebiyatına bulundukları katkılardan ötürü, sırası gelmişken birkaç eleştirmeni de saygıyla anmak isterim burada...

— *Mahşerin İnsanları Batı'nın eleştirisi bir bakıma. Genel olarak da insanın, insanlığın eleştirisi. Bu konuda neler söylemek istersin?*

— Özelde toplumumuzda köyün, kentin birbirine karışmışlığının kargaşası, genelde de ayrı ülke insanlarının birbirlerine karışmışlığının kargaşası yadsınamaz bir olgudur çağımızda. Güneydoğulu bir insanın hududu, sözgelimi Berlin'e kadar uzanmaktadır. Böylesi bir harmanlanmada, insanımızın soranlarını derinlemesine irdeleyebilmek için, insanı ne toplumundan ne de öteki toplumlardan soyutlayabiliriz. Eleştirirken de amacım, bireyi aşağılamak değil, tersine, bireyi önemsediğim için, toplumsal değişimlere onun da katılmasını sağlamak, onu umursamaz suskunluğundan silkeleyip bireysel onura çağırmaktır aslında. Ama gerek Batı'da gerekse toplumumuzda, bireylerin haksızlıklar karşısında susmalarına karşın, bireysel çıkarlarını çok iyi kolladıkları kolayca gözlenebiliyor. Kanımca, böylesi iç içe yaşanan bir çağda, birey toplumsal sorumluluktan soyutlanma sürecini tamamlamıştır. Sanatın görevi bu bireysel kaçışı kovalamaktır.

Bu konudaki açıklamalarımı, güncel bir olayla örnekleye-

rek bitirmek istiyorum. Konu TRT'de yayınlanan Curcuna 1983. Pek çok ilericinin uzaklaştırıldığı TRT'de, geride kalanların bundan daha iyilerini ortaya koyacakları zaten beklenemezdi. Giderek daha da beter olacaktır kuşkusuz. Sözüm bu değil. Sözüm 23 Ocak 1983'te Hürriyet gazetesinde yayımlanan, güreşçi Salih Bora için babasının söyledikleridir: "...Üç tekerlekli bisiklete biniyorsun. Sen güreşçi misin, maskara mı?" Üzerinde durduğum şu sözlerdir özellikle: "Oğul, şampiyon oğul. Sen cahil değilsin. Koca bir akademiyi bitirmişsin. Cahil olsan, cehaletin kurbanıyız der geçerdim."

Kardeşim Adnan söyleyeceklerim bu kadar.

İnsanı doğru dürüst tanımlayabilen alsın sözü...

Mart/1983/Varlık

•

VARLIK / Faruk ŞÜYÜN

— *Sayın Yıldız, Aile Savaşları son romanınız. Niçin bu adı seçtiniz?*

— Büyüdüğüm ailede, kurduğum iki ailede gözlediğim, aile içi kavgaların bazen küçük tartışmalar şeklinde yaşandığı, bazen de savaşı andırırcasına büyük boyutlara ulaştığıydı. Çevremdeki ailelerin durumu da böyleydi. İstenildiği kadar saklansın, aile bireyleri arasındaki uyumsuzluk, didişme görünürde olmasa bile için için sürüyordu. Bu durum bana hep fizikteki iki tür yanma olayını anımsatır. Görünür yanma, benzinin, kibritin, mumun yanması gibidir. İç yanma, demirin okside olarak kendi kendisini yakması ve giderek yok olması biçimindedir. Ama eni sonu, bir yanma vardır; ister görünür olsun, ister için için olsun. Aslında insan, yani birey de yanarak yaşıyor. Bedenimizin ısısı bir yanma olayından başka

nedir ki? *Aile Savaşları*'nda, toplumdan aileye, bireye yönelmedim, bireyden aileye ve topluma ulaşmaya çalıştım. Gördüm ki, birey olarak yetersiz, hatta ikiyüzlülüğe varan bir içedönüklüğümüz var. İki insanın oluşturduğu çekirdek ailede, bireyler tek tek irdelendiğinde, bireyin kendisine yetmezliği önemli bir sorun olarak göründü bana. Kitapta kendimin, ailemin anlatılması, yani benim ailemin sorunlarıymış gibi anlatılması zorunluluğu, aslında eleştiriye kapalı bir toplum olduğumuzdandır. Başkalarını eleştirmek yerine, önce kendimi, sonra çevremdekileri eleştirmeyi yeğledim... Aile içi savaş da, aslında yanma olayında görülen bir savaş niteliğindedir. Ya karşılıklı, kıyasıya, açığa çıkan bir didişme, ya da alttan alta süren didişmenin, boğuşmanın, genel anlamıyla mutsuzluğun sessiz bir savaşıdır bu. İnanıyorum ki, gerçek, sağlıklı, insanca bir birliktelik, bir araya gelmiş iki insan -bu iki insan, evlilik adına bir araya gelmiş ayrı cinsten iki insan da olmayabilir, iki arkadaş olabilir- tek tek kendi hudutlarında varolmayı becerebilirlerse, biri ötekisinin hududuna saygılı olursa ancak gerçekleşir. Tersi, birey kendi hududunu koruyarak karşısındakinin, yanındakinin hududuna saldırır. Sanıyorum gerek ailede, gerekse toplumsal her konuda temel koşul bu olmalı. Bu temel koşul oluşmamışsa, iki insan birbirini sevseler bile, er geç kapışırlar. Ama herkes kendi hududunda yeterli ve karşıdakinin hududuna saygılı olabilmek yetkinliğine ulaşabilmişse, iki insan birbirini sevmeden de bir arada yaşayabilir. Bir arada yaşayabilmek becerilemiyorsa sevgiden söz edilebilir mi?

— *Ama hemen akla şu soru geliyor: Milyonlarca insan, diyelim aile bireyleri bir arada yaşadığına göre, söz konusu yetkinliğe, bireysel yeterliliğe ulaşılmış mıdır?*

— Yanlış anlaşılmasın, ben zorunlu bir uyumdan yana de-

ğilim. Hele bireylerin birbirlerine katlanmalarından yana, hiç değilim. Çoğu kez uyumla, kişisel yetkinlik karıştırılıyor. İki insanın aynı anda, aynı yere bakmaları da gerekmez. Kişilikler ayrı ayrı olabilir, ama önemli olan ayrı kişiliklerin tek tek yeterliliğidir. Yalnızlığa yenilmeden, bireyin yalnız başına kendi varlığını da sürdürebilmesidir önemli olan.

— *O zaman siz yalnızlığı yenebildiniz ki bu kitabı yazdınız...*

— Tam böyle değil... Benim yalnızlıkta yenilmezliğimle, kendi yalnızlığında yenilmemiş bir kadına rastlamış olmam da önemli. *Halkalı Köle*'de şöyle bir söz vardır: "Hüzünlü yalnızlığı, anlamsız kalabalıklara yeğliyorum." Yeni eşim, anlamsız kalabalıklarda bulduğum birisidir. Güç ve umut veren budur belki de.

— *Sonra?*

— Evet, bir bütünü, bir güzelliği, bir olayı paylaşmada da insanlar bir araya gelebilir. Birbirlerini etkileyip yüceltebilir. Ama, çoğumuzun gözlediği şu gerçeği nasıl göz ardı edebiliriz: Sinemaya, tiyatroya bile yalnız başlarına gidebilen o kadar az insan var ki toplumumuzda. Hele hele yalnız başlarına yaşayabilen... O hiçbir zaman büyümeyen çocuklarımız... Yaşları yirmi, otuz, kırk da olsa büyümeyen çocuklarımız... Yalnız başlarına kaldıklarında kurtların parçalayacağı, öcülerin korkutacağı çocuklarımızdır bunlar. Çocuklarımız, çoluk çocuğa karışmış bile olsalar... Bu korkunun, güvensizliğin temelinde aslında hepimizin birer çocuk olduğu gerçeği yatıyor sanıyorum. Kitaba *Aile Savaşları* adını vermem bundan ötürüdür işte. Bireyin kendisiyle, ailesiyle, giderek çevresiyle savaşması, bu savaşta kendi kendini yaratabilmesi...

— *Yaşadıklarınız ve yazdıklarınız arasındaki etkileşim yönünden romanınızı ve gerçekçilik anlayışınızı değerlendirir misiniz?*

— Aile hayatın alfabesidir. Yirmi dokuz harfli bir alfabe... Tüm heceler, sözcükler, tümceler işte bu yirmi dokuz harften türüyor. Bu nedenle alfabeyi, şu yirmi dokuz harfi iyi tanımak zorundayız. Tanıdıkça, işler daha da güçleşiyor. Daha da karışıyor. Sanıyorum, evlilik konusunu kurcalamayanlar akıllılık demeyeyim, ama kurnazlık yapıyorlar. Geriye dönüp düşünüyorum: Annem nasıl bir kadındı? Evliliği, benim çocukluğum... Geldiği yeri, gördüğü eğitimi, yetiştiği çevreyi, babamla arasındaki ayrıcalığı, istemekten çok, verilene razı olmasını izledim annemde. Onu, kafamda yerli yerine oturtamamışken, bilinçli bir sevgiden çok, çılgınca bir acıma duygusuyla çırpınırken, yeni bir kadın girdi hayatıma. İlk karım ve çocuklarımın annesi. Yıllarca birlikte yaşadık. Babam, bir evin içinde annemi göremedi bile. Ben bir çeyrek yüzyıl evde karımı gördüm, onunla rastlaştım; ama ne o beni anlayabildi, ne ben onu. Sonunda şimdiki eşim... Bu kadın da bambaşka birisiydi. Sokakta rastlaştık, sokakta anladık birbirimizi, ama evde kaybettim onu. Çünkü çalışan bir kadındı o. Hayatın alfabesi değişiyordu yani. Bir alfabeyi öğrenemeden yeni bir alfabe... Yeni yeni heceler, sözcükler, sesler... Haykırışlar belki de... Çevreme bakıyorum. Bazı yazarların yazdıklarını okuyorum. Onlar nasıl bana şaşıyorlarsa, ben de onlara şaşıyorum açıkçası. Köyler boşaldı. Köylüler değişti. Değişmeyen, köyden kalan birileri varsa, onlar da yazarlar... Gene bazı yazarlar, değişen köy gerçeklerini olduğu gibi yazacaklarına, gerçekleri değiştirip yazıyorlar. Bu tutumları acı ve ürperti veriyor bana. Örneğin pek çok öykümde kan davasını işledim. Kan davası güden kırsal kesim insanından büyük kentlere, buralardan da yurtdışına göç edenlenler bile oldu. Kuşkusuz pek çok değişikliğe uğradı bu insanlar. Olumlu, olumsuz... Bunu tartışmıyorum ben. Söylemek istediğim, köyde kalanla-

rın, yaşama biçimi değişmemiş insanların güttükleri kan davasına, bazı yazarların yapmacık bir iyimserlikle yaklaşımı, kan güdücüleri barıştırmaları. Sanıyorum, gerçekleri, toplumsal gerçekleri yazmamaktan daha büyük bir suç, gerçekleri gerçeklik adına çarpıtmak...

— *Üç kitabınız, Evlilik Şirketi, Halkalı Köle ve Aile Savaşları, bir bütünlük oluşturuyor, bundan söz eder misiniz?*

— Aileyi her zaman önemsemişimdir. Önemsemişimdir, ama benimseyememişimdir. Yanlış, eksik, çoğu kez ikiyüzlülüğüne tanık olduğum aileyi nasıl benimseyebilirdim? Körü körüne benimsemek, kabul etmek yerine, sanıyorum önemsediğim için eleştirdiğimden, hep karşı olduğum anlamını çıkarmışlardır. Bir olguyu eleştirmek başka, yok saymak başka bir şeydir. Diyelim, bireyci sanata karşısınız. Karşı olmanız, bireyci sanatı yok saymanız, bütünüyle yadsımanız anlamına mı gelir? Gene diyelim, düşünce özgürlüğünü kısıtlayan yasalara karşısınız. Karşı olduğunuz için bu maddeleri yok mu sayacaksınız? Evliliği konu edinmem, sanıldığı gibi *Evlilik Şirketi*'yle de başlamıyor. İlk öykü kitabım olan *Reşo Ağa*'da bile, birkaç öykü, evliliğin sorunlarını işler. Hatta bu kitaptaki "Öl Ana" öyküsünün, son romanımda da önemli bir yeri vardır.

Evlilik Şirketi'nde, iki insanı karşılıklı dürüst olmamaya zorlayan bir kurumun ve koşullarının eleştirisi yapılır. Bu kitap *Halkalı Köle*'den daha az eleştiriye uğradı okurlarca. Nedenini düşündüm. *Evlilik Şirketi* ile *Halkalı Köle* arasındaki en önemli ayrım neydi? Sonunda şu kanıya vardım ki, *Evlilik Şirketi*'nde karı koca, kitabın sonunda ödeşirler. Yani berabere sonuçlanmış bir karşılaşma gibidir. Okur, ödeşmeyi, bir tarafın yenmesine ya da yenilmesine yeğliyor. Ödeşmede okura yüklenen bireysel bir sorumluluk yoktur çünkü. Oysa *Halkalı Köle*'de dürüst olmamayı zorlayan kuruma karşı bireylerin de-

ğil, bireyin başkaldırısı vardır. Bu başkaldırıda da okur, taraf olmak durumuyla karşı karşıya bırakılmıştır. Okur, hatta bazı ilerici geçinen yazar ve eleştirmenler bile taraf tutmaktan kaçınmışlardır. Taraf olmak, bir sorumluluğu paylaşmayı, paylaşılanı savunmayı gerektirir çünkü. Gözlediğim, sevginin ve özgürlük tutkusunun da önemsenmediği idi. Ama ben, kimilerinin önemsemediklerinden yola çıkarak *Aile Savaşları*'nı da yazdım. *Aile Savaşları*'nda ne *Evlilik Şirketi*'nde olduğu gibi ödeşme, ne de *Halkalı Köle*'de olduğu gibi bireyselmiş gibi görünen bir çırpınış vardır. *Aile Savaşları*'nda bireylerin kendi kendilerini var edişi, bu var edişle birlikte toplumsal eleştiri vardır...

Özetlersem, ödeşme, bireyin tek başına var olma çabası, tek başlarına var olabilmiş bireylerin birlikteliği...

— *Aile Savaşları romanınız için "tek başına var olabilmiş bireylerin birlikteliği" diyorsunuz- Buradan yola çıkarak evlilik kurumuna eleştiriler getiriyorsunuz. Bu denli güçlüyseniz, neden "Karım olur musun?" sorusunu sordunuz? Niçin yine evlendiniz?*

— Belki de yazarken en çok zorlandığım, bu sorunuzun yanıtını vermeye çalıştığım bölümdür. Aranılan yanıt, bir değil, birkaç yanıttır çünkü. İlki, evliliğin değil, evlilik kurumunun, aysberg örneğinde olduğu gibi, görünen iyi yanlarından, eleştiriye kapalı, istenmeyen yanlarının, daha çok olduğudur. Yeni bir kadınla, aysbergin bütünüyle tersyüz olacağını ummadım kuşkusuz. Evliliğin ne olup olmadığından çok, iki insanın bir arada yaşamasının ne olduğunu bilen birisi olarak giriştim yeni evliliğime. İkincisi, belki de en önemli neden, kadını hâlâ bir mülk olarak görme alışkanlığıma, yani genlerime yenilmem oldu. Bir başka neden, öfke ve kin de olabilir. Sevgiye karşı duyulan bir borçluluk duygusu da olabilir.

— O halde sevgi olunca evlilik neden?

— İşte, çelişki gibi görünen de bu ya... Hem sevgi, hem sevgiyi evliliğe kurban etmek... Denemekte yarar vardı ama. Belki, belki de sevgisizlik bozuyordu her şeyi. Sevgi olunca, evlilik de anlamsızlaşmayabilirdi. Açıkçası, ne evlilik, ne sevgi; sanıyorum en önemlisi, evet en önemlisi, bireyin yeterliliği sorunu. İnsan evlilikten, yanındakinden çok şey beklemeden, hem kendisini, hem birlikte yaşadığı insanı mutlu edebilir. Ama insan, mutlu olacağım diye, yanındakinden kaçırmaya, haksızlık yapmaya, uğradığı haksızlığa göz yummaya başlarsa her şey bitmiştir artık, mutluluğun en büyük düşmanı haksızlıktır çünkü. Burada şu ayrıntı çok önemli. Haksızlık yapan yerine, uğradığı haksızlığa aldırmayan kişi birliktelik adına daha çok suçludur kanımca. Ama kaçınılmaz zorunluluklar, eşit koşulların olmaması böylesi bir haksızlığa aldırmamayı, sinmeyi gerektiriyorsa, konuşulacak ne kalıyor geriye? Yazgı... Romanda, özellikle çağdaş kadının evlilikte yazgıya sığınmasına yer yok ki...

— Ya, evliliğin getirdiği birlikte yaşama alışkanlığı, sevgi?..

— Önemli bir soru. Ne söylemiştim, birey önce kendisine yetmeli. Birey kendisine yetemiyorsa, önce yanındakini eskitmeye, sonra da evliliği kemirmeye başlar.

— Annelik... Kitabınızın en çok tartıştığınız odak noktalarından birisi. Annelik evliliğe ne getiriyor, ne götürüyor?

— Çocuk, yani üreme, insanı hem yücelten, hem de yenik düşüren bir olgudur. Gözleyip anlayamadığım; çocuğu mu biz var ediyoruz, çocuk mu anneyi, babayı var ediyor? Çocuk mu anne babanın omzunda yükseliyor, yoksa anne baba mı çocuğun üstünde kabarıyor? Üst kattan sesler gelir. Bir ağıt gibi, bir uluma gibi seslerdir bunlar. Birisinin ölmüş olduğunu sanırsınız. Oysa büyükler, çocuk seviyorlardır. Az sonra

aynı yerden başka sesler duyarsınız. Bu, birkaç dakika önce sevilen çocuğun dövülmesinden çıkan seslerdir. Bakınız çevrenize, kaç anne varsa o kadar da çocuk yetiştirme yöntemi var demektir. Çocuklarımız işsiz güçsüz, sokaklarda, cezaevlerinde... Toplumu bazen teleferikte asılı kalmış gibi görüyorum. Bir çocuk daha olsa, çelik teller kopacak sanki. Bir çocuk... Bir çocuk... İşte her aile böyle düşününce zorlanıyor her şey. Yollar, araçlar zorlanıyor. Devlet zorlanıyor. Devlet zorluyor. Örneğin, konut sorunu diye her kafadan bir ses geliyor. Bir konut planlanırken binlerce, yüz binlerce konut adayı anaların karnında büyüyor. Batı'nın bugün sakin bir görünümü varsa, nüfuslarının artması şöyle dursun, ölenlerin doğanlardan çok oluşundandır. Açıkça söylüyorum, babam bana karşı borçlu olarak öldü. Ben çocuklarıma karşı borçlu olarak yaşıyorum. Yeni bir çocukla, yeni bir borçluluğun altına girmek istemiyorum doğrusu. Bu bir korkaklık değil, sorumluluk duygusudur. Bunlar benim kişisel düşüncelerim. Ama bir de çalışan kadınların sorunları var ki, onlar adına konuşmak, hele bir kadının anne olmak hakkına saldırmaya hiç niyetim yok aslında. Bu konu kitapta uzun uzun tartışılmışsa, anneliğe karşı olduğumdan değil, bu hakkın bir babadan önce işverence, düzence kadının elinden alınmış olduğunu vurgulamak içindir. Bir kadın anne olmak istiyorsa, bu isteğini hiçbir güç onun elinden alamaz. Ama, bu doğal hakkının faturasının çok ağır olduğunu anımsatmak benim görevimdir. Tıpkı kadının çalışmasına değil, düşmanca çalıştırılmasına karşı olduğum gibi. Anne olmak isteyen, özellikle çalışan kadının, bu hakkının aslında kocası değil işveren tarafından elinden alınmış olduğunu sezdiğim için karşıyım. İki aylık bebeği annesinin memelerinden koparan kim? Eğer, babalar da emzirebilseydi çocukları, hiç anne olmamış karım adına

buna dünden razı olurdum...

— *Romanınızda insanın tüylerini ürpertecek denli etkileyici bölümler var; mezarlık, mahkeme bölümleri, beyninizin ikiye bölünmesi gibi. Düşlerle gerçeklerin iç içe geçtiği, bir karabasan şeklinde çöken umutsuzluğun yansıtıldığı bu bölümleri yazarken herhalde o sarsıntıları siz de yaşadınız?*

— Sorunuzda, "...bu bölümleri yazarken herhalde o sarsıntıları siz de yaşadınız" diyorsunuz. Aslında o sarsıntıları önce yaşadım, sonra yazarken bir kez daha yaşadım. Canım çıktı. Bir gece bağırmışım uykumda. Raydan çıktım diye bağırmışım. İnsan raydan çıkar mı? İnsan uykusunda kâğıt gibi uçarmış da. Bu romanı yazarken geldi başıma bunlar işte. Gerçekten de, romanda yazıldığı gibi beynimin yarısının kesildiği duygusuna kapıldım. Bu da yetmiyormuş gibi, geride, bende kalan yarım beynimin de azaldığını sandım. Evin her yanı notlarla doldu. Bir gün, romanın sonuna doğru yaktım hepsini. Korktum onlardan. Yarasaydı her bir yaprak sanki. Kitap bitince de olanlar oldu, hipertansiyon... Ama hiç pişman değilim çektiğim acılardan, korkulardan. Sanatla rastlaştım böylece. İlk kez geldi, konuğum oldu sanat... Zaman oldu o beni yüceltti, zaman oldu ben onu... Romandaki anlatım da bu duygularımla bütünleşti. Kurşun gibi olmadı anlatım. Civa gibi... Yoğun ama akıcı...

— *"Sanatla rastlaştım böylece. İlk kez geldi," diyorsunuz. Bunu açıklar mısınız? Neden ilk kez geldi?*

— Açıkçası, daha önce yazarken de sanatın önünde diz çökerdim. Bir kuş gibi kanat çırpıp giderdi penceremin önünden. Ama konuğum olmazdı hiçbir zaman. Bu romanda olduysa, sevgi adına olmuştur. Çünkü sanat, sevgiye vurgundur.

— *O halde bize sevginin tanımını yapar mısınız?*

— Şimşektir, sudur, ateştir, yansımadır, yanılmadır, hava-

nın resmidir, ceylanın gözleridir, sabırdır, korkudur, içimizde katlanmış kendimizdir, tanımı yapılamaz bir çırpınıştır, pişman olmamaktır, paylaşılmaz, ama yaşanıyorsa, tüm sevgileri tanıyabilmektir sevgi. Sevgi tahakkümdür...

— *Tahakküm mü?*

— Şakırdayan zincirler yerine uçuşan ipek bir şaldır. Bu şalın altında kalabilmek hiç de kolay değildir. Olağanüstü özen ister... Uyukladığınızda, bir de bakmışsınızdır ki şal kayıvermiştir, uçuvermiştir üzerinizden.

— *Öyleyse bu sevda şalını nasıl koruyabiliriz? Tahakkümle mi? Romanınızda bu konuya nasıl yaklaştınız?*

— Sevgide tahakküm ortaklaşa yaşamaktır. Ortaklaşa yaşandığı için de bireyleri incitmez. Tahakküm, sevgiyi hafife almamaya da neden olur. Kendimden örnek vereyim: Ben sevdiğim kadını hiç aklımdan geçirmem, düşünmem. Çünkü hiç unutmamışımdır... O, yok gibidir. Bu, sevgi tahakkümünün bir bağışıdır da aynı zamanda. Bilmem anlatabiliyor muyum? İç içe bir şey. Sevginin tutsağı olmuşsanız, hayatın ve birbirinizin tutsağı değilsinizdir aslında.

— *Ancak romanınızın sonunda, sevdiğiniz kadının çocuğunu aldırması, belki de tartışmaya açık bir son. Ne dersiniz?*

— Evlilik, aslında otoyola girerken okuduğumuz yazı gibidir: Geri dönülmez, durulmaz... Az aşama mı? Karanlığın yüzüne sıkılan ışık gibidir kadının tavrı. Çocuk sorununa gelince. Erkek suçludur bu konuda diyelim. Ama onun suçluluğu karşısında, toplum güdük bir anne yerine bilinçli bir kadın, yani bir insan kazanmış olmuyor mu?..

Mart/1984/Varlık

Günlerden cumartesi. Mayıs ayının dördüncü haftası. Mayıs ayı, 1984 yılının beşinci ayı. Ben doğalı 51 yıl, 2 ay, 1 gün olmuş. İnsanoğlu var olalı milyonlarca, dünya güneşten kopalı milyarlarca, güneşin uzaydan gelişi yıllarla bilinmez... Ve ben geriye doğru uzanan zaman köprüsünün bu ucundaki zerre, "kâinatın" kütle ağırlığı içinde tozdan küçük olarak, Atilla Özkırımlı'nın yönelttiği soruları yanıtlamak üzere, kocaman masamın başına oturmuş bulunuyorum. Zarf ellerimin arasında. Zarfın içi sorularla doludur. Her soru bir korku ırmağı, zarf korku dağı... Ah ben... Saçlarım ağardı, dişlerim dökûldü, ama hâlâ sorulardaki korkuyu yenemedim. Belki de sanatçı için yok olmaması, yürekten silinmemesi gereken biricik duygudur korku. Açıyorum zarfı. Okuyorum soruları. Derginin davetidir de bu. Konuk ediyor beni sayfalarına. Oturtulmak isteniyorum dergi sofrasının baş köşesine. Bağdaşımı bozmadan, Yunus Emre'nin, "Az söz erin süsüdür / Çok söz hayvan yükûdür" sözünü anımsayarak ilk soruyu yanıtlamaya başlıyorum:

İki insanın beraberliğinden ne anlıyorsunuz?

İki insan çok şey anlatabilir. Ama bir insan bazen hiçbir şey anlatmaz. Önce insana, tek olarak bakmaya çalışalım. İnsan tek olarak, tek midir? Yoksa insanın içi, çelişkilerle donatılmış birkaç kendisiyle mi doludur? Sanıyorum toplumumuzda insan, henüz kendisini ayıklayamamıştır. Ayıklanmanın, özümlenmenin, yani birey olabilmenin ilk koşulu, bence, insanın kendisini önce çoğaltabilmesi, sonra durulup yanlışlarından, eksiklerinden kurtulabilmesidir. Böylesi bir sınavdan geçebilmiş insan, gene böylesi bir sınavdan geçememiş bile olsa, geçmeye yönelmiş ikinci bir insanla yan yana gele-

bilirse, ancak o zaman iki insanın beraberliğinden söz edilebilir. Tersi, eni boyu olan, ama derinliği olmayan bir beraberliktir. Başka bir yaklaşımla, ters, zor, ama düşündüğüm bir yaklaşımla, iki insan, üstelik ayrı cinsten iki insan, su gibi olabilirler mi? Su bütünlüğü H_2O gibi... Düşünsel bir H_2O... Sanıyorum böylesi bir bütünsellik tartışmaya çok açıktır. Ama en azından bireylerin tek tek kendilerine yeterliliği, şimdilik savunduğum ve vazgeçemeyeceğim bir gerekliliktir, iki insanın, biz beraberiz diyebilmeleri için...

— *Sevgi, sevgisizliğe mi dönüşüyor evlilikte, neden?*

Sevgi nedir? Önce bunu tartışalım. Belki de, pek çok duygumuza sevgi diyoruz. Cinsel açlığın saldırganlığı, ekonomik yetersizliğin itilişi, yalnızlık korkusunun sığınağı, doğanın kaçınılmaz üreme dürtüleri, bireysel hırsın göstermelik hoşgörü gülümsemeleri, sevgisizliğin vurulduğu zincirlerin çıkardığı şakırtılar, acımalar, vefa borçları, ya da tüm bunların toplamındaki bunalımlarımızın musikileşmiş ninnileri midir sevgi sandığımız duygu? Bilmiyorum. Bildiğim, sevgiyi nasıl bulabileceğimiz değil, sevgiye nasıl ulaşılabileceğidir. Bulmakla, yaratmak... Sorun bu işte. Sevgi bulunmaz. Altın arayıcıları gibi dağları, dereleri ayıklasanız, bir torba altınla dönüş yoluna koyulsanız, bu kez haydutların saldırısına uğrarsınız. Sevgi yaratılmalı, demiştim. Ama sevgiden önce, karşılıklı saygı, bilinç ve güvenin oluşması gerekir iki insan arasında. Bilinç, saygı ve güvenin çocuğudur sevgi, çünkü. Toprak, su ve güneşin çiçeği gibi... Toprak, su ve güneş, çiçeği yaratır. Ama çiçek tek başına solar, kurur günün birinde. Bu çiçek iki insanın birlikte uzanıp kopardıkları çiçek olsa bile... Ama bilinçle, güvenle, saygıyla her koşulda sevgi yaratılabilir. En azından korunabilir. Evliliğin sevgiyi azalttığı, hatta yok ettiğine gelince: Belirtmeye çalıştığım nitelikte bir sevgi yoksa ev-

lilikte, daha doğrusu iki insanın beraberliğinde, evlilik, giderek sevgiyi değil, aslında pusuda bekleyen sevgisizliği açığa çıkarır. Gerçek sevgiyle donatılmış bir evlilikte sevgi yok olmaz, ama azalır kanısındayım. Bunun pek çok nedeni var sanıyorum. Önce genel olarak insanların güçlerini artırmak için bir araya gelme zorunluğu. Sonra artan güçlerini bölüşürken çıkardıkları kavga... Kavgayı kızıştıran, bireylerin hırsı ve tek tek yetersizlikleridir. Birey kendisine yetebilmiş olsa, karşısındakinden kaçırmaya, karşısındakini azaltıp kendisini çoğaltmaya yönelmez. Bir neden de, sevginin ölümsüzlüğüne duyulan aşın güvendir. Sevgi aslında şımarık bir çocuk gibidir. Sevgiyi çıldırtan, öfkelendiren, saksı çiçeği olmasıdır çünkü. Hele, bu saksıdan dallar koparıp yeni yeni saksılarda yeşertip çoğaltmaya kalkışırsanız, sevgiye karşı işiniz daha da zorlaşır. Çocuklarınızdır yani, karşılaştığınız bu yeni durum. Çünkü iki insan arasındaki sevgi, eşit olarak dökülmez yeni saksılara. Çoğu kez, bir yarış başlar iki kişi arasında. Daha çok, daha çok vermek, kendisinden vermek yerine, karşısındakinden de kaçırıp vermektir amaçlanan. Genellikle bu yarışı kadın kazanır sonunda. Çünkü kadın, anne olmuştur. Evliliğin sevgiyi giderek azalttığına ilişkin örnekleri çoğaltmak mümkün. Kanımca bir başka neden de, sevginin yasallaşması, yani nikâhlanmasıdır. Her nikâh sonrasındaki alkışlar, düğün eğlenceleri, belki de sevgiye kurulmuş bir tuzaktır. Şöyle: Nikâhsız yaşayan iki insan için, çoğu kez birbirlerini bırakabilme olasılığı vardır. Bu hem bir korku, hem de karşılıklı özenli olmayı gerektiren bir olgudur. Kadın özgürdür. Erkek özgürdür. Erkek için birlikte olduğu kadının gidebileceği ihtimali korkmasına, aynı zamanda öteki erkekleri birer rakip gibi görmesine neden olur. Kadınla birlikte olduğu günlerin anlamı, aynı zamanda tüm rakiplerinin yenildiği coşkusunu

yaratır erkekte. Bu coşku, korkuyu da içerir gizliden gizliye. Seviyorsa kadınını, onu yanında tutabilmek için çaba göstermesi, sevgiyi kollaması gerekir. Aynı durum kadın için de böyledir kuşkusuz. Ama işin içine nikâh girince, tüm rakipler geri çekilmiştir. Yenilmiştir. Bu yenilgi görünürde bir yenilgidir. Aslında yenilmiş olan bu iki kişidir denilebilir. Çünkü birbirlerine kalmışlardır. Yasalar da onaylamıştır bu durumu. İşte, bu süreçte sevgi tembelleşir, hantallaşır. Giderek birbirlerinden kopamayacak duruma gelmiş iki insanın arasındaki sevgi de tutsaklaşır. Sevgi akan, coşan, bir duygudur. Kanatlı bir kuştur: Nikâh bu kuşun kanatlarını yolmuştur. Uçamayan kuş sürünür iki insan arasında. Bu genelde böyledir. Özelde, hiç olmazsa bu durumun bilincindeyse iki insanı, sevgi, kanatları yolunmamış bir kuş olmaktan kurtulabilir. Kanatlı bir kuş... Ama kafeste bir kuş... Başka bir yaklaşımla; her yeni rastlaşmada, yeni doğan sevgilerde, bireyler biricikliği ancak kendilerinin yaratabileceklerine, yani kendi sevgilerinin biricik olduğuna inanırlar. Ama bilmezler ki, kendilerinden önce yaşanmış sevgiler de biriciklikle başlamış, sonunda çözülmüştür. Bu kez yeni bir açmazla karşılaşır bireyler. Salt kendi sevgilerinin tükenmez olduğunu sanırlar çoğu kez. Suçlu... Şimdi de sıra suçlu üretmeye gelmiştir. Suçlu, hiçbir zaman bireyin kendisi değil, karşısındakidir hep. Oysa suçluluk, eksiklik anonimdir. Sevgiyi, dışarıdan zorlayan güçler de vardır. Dayanıklılık neredeyse olanaksızdır. Çünkü dayanıklı mal yerine, tüketip atılan mallar çağı yaşanmaktadır. Japon sanayii, Alman sanayiini yenebilmişse, Almanların hâlâ dayanıklı mal üretme alışkanlıklarında olduklarıyla açıklanabilir bu. Sevgiler de böyledir çağımızda... Tüketip yenisini yaşamak çağı... Bu konumda sevgiler yüzeysel de olsa, önemli olan bir tek sevginin dayanıklılığı değil, sayısallıkla parça parça çoğaltıl-

ması, birbiri ardına eklenebilmesidir yaygın olan düşünce. Durum böyle olunca, dayanıklı sevgiden söz edilse bile, anlayan birilerine rastlamak o denli güçleşir ki, sonunda sevgi tarih olur, türbe olur, korumaya çalışanlar için...

Evlilik kurumu, üstünde önemle durduğun konulardan biri. Kendi hayatından yola çıkıyorsun yapıtlarında. Yaşadığını anlatıyorsun. Amacın ne bunu yaparken?

Bir konuşmamda, evlilik hayatın alfabesidir, demiştim. Bu kurumu oluşturan bireyler, soyut, uzaydan gelmemişlerdir. Toplumun değişik kesitlerinde, toplumsal etkilerle donatılmış olarak yaşarlar toplumda. Bireyi, aileyi çözebilirsek, toplumu bütünüyle kavrayabilme olanağı doğar sanıyorum. Henüz bir düğün, bir cenaze töreninde olduğu gibi, toplumumuz ayakta. Üstelik ayakları da yere basmıyor. Harmanlanıyor insanımız. Bir ucumuz Harran'da, bir ucumuz Berlin'de. Köyler boşalıyor, kentler köylüleşiyor. Kentte yaşamak, kentli olmaya yetmez. Bu bir birikim, bir kültür sorunudur. Bu kesitte aile kurumunu irdelersek, nasıl bir aile?.. Örneğin ben, nasıl bir aileden geliyorum? Nasıl bir aile kurumu içindeyim?.. Yarım yüzyıllık ömrümde öylesine değişik aile kurumlarıyla rastlaştım, yaşamak zorunda kaldım ki, zaman oldu, değil yaşadığım kurumu tanımlamak, kendimi yitirdim kendimde. Bu durumun salt benimle ilgili olduğuna inanmış olsaydım, bu konuda almazdım elime kalemi. Çevremde yaşanılanların da, benim durumumdan farksız olmadıklarına tanık oldum... Gördüklerimi, duyduklarımı benim yaşadıklarımla karşılaştırdığımda, işte toplum, işte aile kurumu, dedim. Ama bu öyle bir kurumdur ki, şakaya alırsanız alay konusu olur, ciddiye alıp konuşursanız kutsallığı, dokunulmazlığı adına saldırıya uğrarsınız. Sonunda, bu zavallılık bu ikiyüzlülük karşısında kendi hayatımı ortaya koyarak, aslında kendimi değil, ço-

günluğu yazdığıma inanarak düşüncelerimi üretiyorum. Açıkçası tersi olmuş olsaydı da, aynı tavrı takınırdım. Çünkü yaşanılanla yola çıkılmış bir sanatın, masa başı üreticiliğinden daha etkili, daha namuslu, daha sanatsal olacağına inanmış bir yazarımdır. Soruyu biraz daha açarsam, başkaca nedenler de var işin içinde. Aileye yüksek gerilim uyguladığımda, çevremdeki çözülmelere, tepkilere tanık olabiliyorum. Bu tanıklık da benim, insanı, insanlar arasındaki ilişkileri daha iyi tanımama neden oluyor. Bir yazar olarak genelde şunu da gözlemişimdir: Televizyondaki canlı yayınlarla banttan yayınlar arasında önemli bir ayrıcalık var. İnsanlar, canlı yayını banttan yayına yeğliyorlar doğrusu. Yaşadıklarımı anlatmakla, aslında canlı yayın yapıyorum. Hatta iğneyi kendime, çuvaldızı başkasına değil, çuvaldızı kendime, iğneyi başkasına batırıyorum. Kalabalıklarda bağıranların, karşı çıkanların yalnız başlarına kaldıklarında, canlarının benden çok yandığına inanıyorum. Demek düşündürebilmişim okuru, diyorum kendi kendime. Bir yazar için, sanat adına, az bir şey mi bu?.. Özel hayat diye bir yaygaranın olduğuna inanmıyorum bugün. Neymiş özel hayat? Uydular aracılığıyla, yeryüzünde dolaşan bir insanın kimliği, hatta kan grubu bile saptanabiliyor. Bir oda içinde konuşulanlar, camların titreşimiyle, kilometrelerce ilerden işitilebiliyor. Sevgiye dönersek son sözler olarak; birey kendisine yeterli olabilecek düzeye gelebilmeli, insan yanındaki insanla birlikte tüm insanları sevebilmelidir. Sonuçta, sirklerde ağzından ateşler fışkırtan bir sihirbaz olmaktan kurtulup biricik sevgiler yerine yalın, özümlenmiş bir sevgiyle iki insan, insanca bir arada yaşayabilmek olanağına kavuşur...

İlginç bir çocukluk, gençlik yaşamış olmalısın.

Çocukluğuma bakarsam, bu insan nasıl varolabildi, şaşmı-

şımdır hep. Benimle birlikte aynı gün, aynı koşullarda doğan çocuklar nerelerde şimdi? Kaçta kaçı yaşıyor? Kaçağa çıkanların çoğu topal, çolak mı? Benim gibi, bir zamanlar trahomlu çocukların kaçta kaçının gözleri kör oldu? Sevgi, onlar için, bir baston mu? Şark çıbanıyla delik deşik olmuş yüzlerini saklarlar mı ışıktan? Loşlukları, karanlıkları sevmeleri bundan mıdır acaba? Ya da kırklarına bile ulaşamadan ölen çocuklar, lohusalıklarında bile tarlada çalışan analar?.. Ya azaplar?.. Azap çeken köleler yani?.. Hasta olduğunda ağasından korkup gözünün birisini çıkaranlar... Çıkarıp gözüm kör oldu da iki gündür evdeydim diyenler?.. Çocukluğum... Muskalı çocukluğum... Hastalıklı çocukluğum... Urfa'nın çıkmaz bir sokağında hummalı ben... Yorganın bir ucundan baktığımda gördüğüm hayaller, birbirine geçmiş binlerce şeklin arasında boğuluşum. Bir ağzın kilitlenmesi... Günlerce yemeğe, suya kilitlenmesi... Bir deri bir kemik... Mezarımın, akıllarda dolaşması... Sonunda ölmemin değil, yaşayabilmemin mucize olarak karşılanışı... Ekmeğe saldırmam... Sofraları kurutmam... Çözüm: Yüz yıllık, bin yıllık çözüm... Dilden dile, ilmiklenerek yoksulluğun bulduğu çözüm... Gözlerime ekmek konulacak... Konulan ekmek, nenemin yaşmağıyla bağlanacak... Günlerce, böyle dolaşacağım. Gündüzün aydınlığını bilemeden gündüzleri de dolaşacağım, gözleri ekmekle bağlanmış bir çocuk olarak... Gözlerim doyacak önce ekmekle... Gözleri ekmekle doymayan çocukları doyurmak güç çünkü. Pahalı çünkü. Pahalılık yezit... Pahalılık küffar... Yezitle, küffarla baş edilmez... Çocukların gözü ekmekli... Belki de gözlerim bağlıyken, yazgı denen masala karşı çıkmam kaçınılmaz oluyordu benim için... Belki de, gözleri ekmekle bağlanan çocuk değil, aslında emeğe karşı gözlerim açılıyordu karanlıklarımda. Yıllar sonra bir öykü yazacaktım. Şair Nezihe Yaşar'ın bir alın-

tısıyla öykü şöyle başlayacaktı: "Siyah ıssız yollara düşmüş, siyah tali'li bir yolcudan farkım yok. Rengüzarımda siyah uçurumlar, siyah kayalar, siyah dikenler var. Ben muttasıl bir maişet yolunda koşmaya mahkümum. Bu siyahlıklar beni boğuyor, benim ümidim siyah bulutlara mestur. Nereye baksam her yer simsiyah. Of, ben niçin bu kadar siyah-bahtım? Elimde siyah bir kalem, siyah bir mürekkeple mukadderât-ı siyahımı tasvire çalışıyorum..." Van Kalesi'ne çıkıyorum anamla. Anam yaşlı... Kaleden, altta, ince bir yol gösteriyor. Yol Van Gölü'yle birleşiyor. Bu yoldan, sen bir yaşındayken faytonla geçtik, diyor. Yüzün şark çıbanıydı, diyor. Mübarek sudur diye gölde yıkadım yüzünü. Babamı anımsıyorum o an. Ölü o. Anamı anımsıyorum şimdi de, masamın başında. O da ölü.

Almanya serüveninden de söz eder misin?

Türkiye bitmedi daha. Van Kalesi'nin önündeki ince yoldan, bir yaşındayken geçen ben, on üç yaşında, Adana da, Sanat Enstitüsü'ndeyim. Önümde bir örs... Yanı başımda ateş... Ateşten sıvılaşacak demiri alıp örsün üzerinde dövüyorum yıllarca. Demirciyim ben. Demir döven, çeliğe su veren demirci... Yıllar sonra bir kitap okuyorum: *Çeliğe Su Verildi*... Çeliğe su verilmeden evleniyorum, Eskişehir'de. Yedek subaylığımı yaptığım kent burası. Sanat Enstitüsü, Matbaacılık Okulu... Ama horlanıyorum hep... Ölüyorum bir sabah, Topkapı'dan Eminönü'ne giden tramvaya koşarken... Matbaacılık Okulu' nda okuyabilmek için, bir yapıda kaynakçılık yapıyorum. Geceler, geceler boyu kaynakçılık yapıyorum. Sabah olduğunda, sevdiğim bir kız var. Ona doğru koşuyorum. Tükenip yuvarlanıyorum yere... Sevgiye doğru tükenip yuvarlanıyorum. Oturduğumuz Cağaloğlu'ndaki ev... Yıl 1951'ler... Şimdiki İstanbul Reklam binası... Eski, ahşap bir evdi o zamanlar... Yıktılar. Hayat da yıkılıyor, yaşarken bizler... İstan-

bul Reklam binası, bu kez yıl 1982... İkinci eşimle, nikâh sonrası gelip, bu binada, gelinlikli eşimle, *Halkalı Köle* kitabını imzalıyorum okurlarıma... İlk eşim... Eskişehir'de yedek subayken evlenmiştim onunla... Ağlıyordu gördüğümde... Ağlamaya, yoksulluğa dayanamayan ben, ağlama, seni alırım, diyorum. Evleniyoruz. Ağlıyordu diye aldığım kadın, yıllar sonra, ayrılmaya kalkıştığımda, anamı ağlatacaktı oysa... Harran, trahomlu gözler, ekmeğe doymayan gözler... Ağasından korkan azabın, çıkardığı gözü... Kaçakçılardan rüşvet alan polis babam... Ekmeğimizde, kaçakçıların da payı olan bir çocukluk... Ömrüm boyu sevdiğim, acıdığım kaçakçılardı bunlar. Yaklaşırdı birisi Nizip çarşısı içinde. Bir sigara ikram ederdi babama. Sonra içerim, derdi babam. Yırttığında sigarayı, içinden, tütün yerine para çıkardı. Ekmek alırdı, et alırdı babam bu parayla. Harçlık verirdi bana. Bu nedenlerden ötürü sevmedim ama ben Güneydoğulu kaçakçıları. Ne yoksa bu yüzde, onu getirirlerdi öbür yüzden, Suriye'den. Ucuza satılırdı getirdikleri. Alış fiyatının üzerine koydukları kâr, olsa olsa geçtikleri tarlalardaki mayın korkusu kadardı. Bazıları da geçemez, ölürdü hudutta. Ya da bir pusuya düşürülürdü. Atlar geri dönerdi ama. Çoğu kez yüküyle geri dönerdi. Kaçak evinde hem sevinç, hem acı yaşanırdı. Kaçakçı Şahan da bunlardan birisiydi. Kıvırcık saçlı bir oğlu vardı küçücük. Şimdi yeni bir hikâye, yani *Kaçakçı Şahan*'ın devamını yazsam. Kıvırcık saçlı oğlu büyümüş olsa. İstanbul'da, Ankara'da yaşasa. Zengin olmuş olsa. Hükümetten fermanı olsa. Sigara, viski ithal etse. Kim karışabilir Kaçakçı Şahan'ın oğluna? Hiç kimse... Eee, Kaçakçı Şahan'ın cenazesini kim kaldıracak şimdi?..

Sonunda ben de kaçağa çıkıyorum. Almanya burası. Pasaportlu, üzerinde "Avrupa Konseyi Üyesine Mahsus" pasaportlu bir kaçakçıyım ben. Ne kaçıracaktım Almanya'dan?. Bir

makina kaçıracaktım. Dizgi makinası... İşte Asya Matbaası böyle kuruldu...

Yazma eğilimini nasıl duydun?

Almanya'da dört yıl çalıştım. Yeni bir dünyaydı benim için Almanya. İlk darbeyi bir Alman'dan yedim. Sigara istedi benden. Verdim. Sekiz pfenning verdi. Almadım bir Asyalı olarak. Ama sekiz pfenning kaybediyorsun, dedi. Sekiz pfenning kaybediyorum ya, bir arkadaş kazanıyorum, dedim. Omzuma vurarak, arkadaş kazanmak, arkadaş kazanmak, diye öyle bir güldü ki, neredeyse düşüp bayılacaktı. İkinci şaşkınlığı, otomasyon yöntemiyle çalışan fabrikada geçirdim. Yürüyordu bant. Her şey yürüyordu Almanya'da. Harran bozkırının durağanlığına inat olsun diye yürüyordu her şey... Ben de yürümeliydim. Ben de değişmeliydim. En azından değişik olanları anlatmalıydım. Uzaydan, yeni bir dünyadan haberler vardı bende, 1962 yılında Türkiye'ye döndüğümde. İlk kitabımı bu yıl yazdım. Kapışılacağını sanıyordum yayımlanır yayımlanmaz.

Kurşun kalıpları günlerce dağıtmadım, ikinci baskı aralıksız yapılabilsin diye. Türkiye'yi kurtaracaktım yazdıklarımla. Bunun böyle olacağına yürekten inanıyordum. Sonunda *Türkler Almanyada*'yı depodan alıp eve getirdim. Kitaplardan bir döşek yapıldı. Pahalı bir döşekti bu. Üzerinde uyuyordum bazı geceler. Belki de kitapların üzerinde kuluçkaya yatıyordum. Sonra ilk hikâye kitabım olan *Reşo Ağa*'yı yazdım. Güneydoğu'yu anlatmıştım. Bu kitap üzerine o kadar çok yazı yazıldı ki, ondan sonra yazdıklarımın tümü üzerine yazılanlar, bu sayıya ulaşamadı. Nedendi bu? Büyük bir yazar mıydım ben? Bir dahi miydim? Hiçbirisi değil... Yazdıklarımla ilk kez, Güneydoğu insanı edebiyatımıza girmişti. İlgi bundandı aslında. Güneydoğulu bir yazar olarak, hep Güneydoğu'yu

yazmış olsaydım, sonraları kimse ilişmezdi bana. Ne zaman ki, başkalarının yazı hududuna girdim, kurşunu da yedim. Hep oraya, Güneydoğu'ya kişelemek istiyorlardı beni. İlk kez Güneydoğu'yu ben yazdım dedim de, aklıma geldi. İlkler çoktur bende. Almanya'yı, yani dış göçü de ben yazdım. Ayrılma karşılığında, yoksulluk nafakası olarak, altı kitabını veren yazar da benim, belki dünyada ilk kez. Harran'da doğup mavi yolculuğa çıkmış olan da... Akdeniz'de köpekbalıklarından korkan da... Ama öleceğimden çok, öldükten sonra, Halil-ür Rahman gölünün kutsal balıklarını yiyememiş bir Güneydoğulu olarak hafife alınmaktan korktum daha çok. Bir de, Asya Matbaası'nın bulunduğu Arifpaşa Sokağı'nda, at arabalarından çok ürkerdim. Atlardan birisi ısırır diye ürkerdim. Reşo Ağa'ya benzetiyordum çünkü kendimi. Reşo Ağa'yı at ısırabilir miydi? Birkaç kez, Cağaloğlu'nda, yazar çizerlere kızdığımda, bir atım olmasını istedim. Ata binip arabalı vapurla geçecektim Boğaz'ı. Ben atın sırtında... Cağaloğlu'na çıkacaktım. Sonra inmeden, hanların merdivenlerine sürecektim atımı. Özellikle Sait Faik-Sabahattin Ali tartışmasının yapıldığı yılda...

Yazar olarak geçinebiliyor musun?

Yanıtı karmakarışık bir soru bu. Gün oldu matbaamda çalışarak yazarlığımı, gün oldu yazarlığımla matbaamı koruyabildim. Son üç-beş yıldan beri salt yazarlığımla geçinebiliyorum. Böylesi, ekonomik bir geçim. Ama iktidarlarla hiçbir zaman geçinemedim. Çelişki burada işte... Geçinmem, yani yaşama düzeyimi koruyabilmem iktidarlarla daha yakından dövüşmeme, karşı karşıya gelmeme bağlıdır. Kelle koltukta gibi... Kaçakçılık gibi... Ya hudutta mayın patlar, mal ve canım tehlikeye düşer, ya da hiçbir güçlükle karşılaşmadan, ürettiklerim okura ulaşır, o zaman da canımı ve malımı kurtarabil-

miş olurum. Sık sık kaçağa çıkan bir yazar olarak geçinebiliyorum işte... İlginç olan, sömürülenden yana bir yazar olmama karşın, ürettiklerimi, yani emeğimi pazarlarken, düşüncelerimi en özgün sanatsal değerlerle yaratabildiğim oranda, kendi sömürülme şansımı da artırmış olduğumdur...

İkiyüzlülüğün egemen olduğu bir toplumda yaşıyoruz... Doğru, tedirgin ediyor insanları. Bunun sıkıntılarını duyanlardan biri olmalısın.

İkiyüzlü bir toplumda, düşman insanın içindedir. Namuslu insan, bu düşmanla her an kavga eder. Toplumsal değişiklik kötüye gittikçe, içinizdeki, sizi ikiyüzlü olmaya çağıran düşmanı öldürdükçe, o budanan bir ağaç gibi yeniden filizlenir. Öldürüldükçe çoğalır. İçinizdeki sesin tutsağı olur, önüne düşersiniz, bu ses sizi yükseklere çıkarabilir. Sorunlarınızı kolayca çözümleyebilir. Ama, kendi kendisiyle hesaplaşan bir insansanız, özellikle yalnızlıklarda başka bir ses duyarsınız. Bu ses de, çok iyi tanıdığınız bir sestir. Savcınızdır bu ses. Yasalar adına değil, salt kendiniz adına "itham" eder sizi. Yalnızlıklarınızda bu ikinci, bu kendi özünüzdeki sese boyun eğer, yüz sürer, alkış tutarsınız. Ama bazı zamanlarda, özellikle kalabalıklarda, öteki ses dikilir karşınıza. Kapıları açacak, insanları önünüzde eğdirecek sestir bu. Sizden istediği tek bir şey vardır: Kapılar açılmışsa, sen de başkalarına kapılar açmalısın. Bazı insanlar önünde eğilmişse, sen de başkalarının önünde eğilmelisin. Bir ödeşmedir istenilen yani. Bu ses, eğer yufkaysa insan, giderek özdeki sesi yok eder. Özdeki sesi, ne kalabalıklarda, ne de yalnızlıklarda bulamazsınız artık. Buna razı olmak, insanın kendisine aşağılanmasıdır aslında. İnsan, kendisinde bir aşağılanmayagörsün, ne kendisine bir hayır gelir, ne başkalarına. Açıkçası, henüz yapıyorum, kendi adıma. Ama başım da beladan kurtulmuyor. Belalı bir başı, hileli bir

başa yeğlerim doğrusu. Yaşım ilerledikçe, şu gerçeği de seziyorum: Ne denli direnirsem direneyim, gene de özümden bir şeylerin eksildiğini görüyorum. Sermayeden yiyorum, ama sermayemi de çoğaltamıyorum açıkçası. Eskiden kavgadan kaçmazdım. Kavganın üstüne giderdim. Şimdilerde, hududuma girmezlerse, ateş açmıyorum. Bir başkasının, tanımadığım bir başkasının adına da öne çıkmıyorum. Toplumsal kavgada varım. Bundan hiçbir zaman kaçmadım. Ama bireysel çırpınışlardan uzak durmaya çalışıyorum. Nedeni şu: Pek çok örnekte gördüm ki, birisi adına, bir başkasıyla cebelleşirken, o birisi susuyor. Neden susuyor? Siz kimin için çırpınıyordunuz? O susan için değil mi? Bu kez, o susanla dönüp hesaplaşmanız gerekmez mi? Yıllarım böyle geçti. Kavgacı... Sonunda anladım ki, uğrunda kavga ettiğiniz insan, aslında öteki kişiden daha önce kavga edilecek bir ikiyüzlü, bir korkak. Sanat adına da bu böyle. Bazı gerçekleri görüp konuşuyorsunuz yazar arkadaşlarınızla. Değerlerimizin nasıl yok edildiği, toplum olarak nasıl çökmekte olduğumuz üzerine konuşuyorsunuz. Oturup yazıyorum. Görüyorum ki sonunda susuyor, benimle aynı konuda aynı düşünenler. Neden böyle oluyor bu? Çünkü hayata karşı da yalan söylüyor bu kişiler. Yüreklerindeki savcıyı öldürmüş onlar yıllar önce. Bu kez öfkeyle, içimdeki sese, savcıya bağınyorum: Sanatı, böylesi sanatçıların elinden nasıl kurtarmalı?.. Yazdıklarımdan, özellikle son yıllarda yazdıklarımdan şu sonucu çıkarıyorum: Geçmişi yazarsanız beğenilirsiniz. Geleceği anlatırsanız gene beğenilebilirsiniz. Ama şimdiki zaman... "Hal'i anlatırsanız, vay halinize. Şimdiki zamanın içerdiklerinde, yaşayan bireylere sorumluluk çağrısı vardır çünkü. Sorunlara ortaklaşa çözüm aramak yürekliliği yerine, yazılanı yadsımak ikiyüzlülüğü daha kolay gelmektedir çoğunluğa. İkiyüzlülüğün harcında korkaklık

vardır, eleştiriye kapalılık vardır. Hele hele eleştiriye kapalı bir toplum oluşumuz... İlerlemek şöyle dursun, geriliyor toplumsal değerlerimiz. Arkadan konuşmak da huyumuz. Herkes birbirinin arkasından konuşuyor. Yüz yüze söyleyemediğini arkadan söylüyor. İkili ahlak... Birey kendisini artırmadıkça, yargılamadıkça, eleştiriye kapalı oldukça, korkarım, ikili ahlaka sahip olmak bile bir erdem sayılacak. Neden, neden böyle bu? Bilinenler bir tarafa, acı çekmiyor bizim insanımız. Aç kalmaktan, soğukta titremekten, ayaklar altında ezilmekten başka acı da vardır, insanı insan yapan. Düşünen insanın çektiği acıdır bu. Dilerim, düşünerek acı çeken insanlarımızın sayısı çoğalır. Dilerim, eleştirmekten, eleştirilmekten korkmayacak düzeye gelir insanımız. Çünkü eleştirinin, düşüncenin kanı olduğuna inanıyorum ben...

Yazarlık yaşamında seni tedirgin eden, dahası kızdıran bir olay var mı?

Bir değil, birçok olay var. Ama özellikle bir Sait Faik-Sabahattin Ali tartışmasını unutmam mümkün değil. Üzerime öyle bir çullandılar ki, şaşırıp kaldım. Yaptığım bir konuşmada, yoruma açık, Sait Faik hikâye anlayışının değerlendirmesini yapmıştım yıllar önce. Sözleşmiş gibi, Sait Faik hikâyeciliğinin gelişme çizgisini yerdiğimi es geçip Sait Faik'in kişiliğine, sanatçılığına saldırdığımı öne sürdüler. Yazılanlar bir araya getirilirse bir kitap olur doğrusu. İnsancıllık adına yazıldı bu yazılar üstelik. *Ama pek insancıl değillerdi. Halkın Dostları* dergisinde toplu bir yanıt verdim ben de. Yazının başlığı "Tek Tek Hesaplaşmak Üzere"ydi. Tek tek hesaplaşamadım. Bu gidişle, belki de hesaplaşamayacağım hiçbir zaman. Yürüyen kervan onların çıngırağını çalıyor çünkü. Ama bir Vedat Günyol, bir Füsun Akatlı, bir Ferit Edgü'nün yazdıkları var ki, bunlarla, ölsem bile, mezarımdan hortlayıp hesaplaşmak iste-

rim fırsatını bulsam. Ağabeyim Orhan Kemal adına konan ve benim de *Halkalı Köle* romanıyla katıldığım ödül nedeniyle de onurum çok kırıldı. Ödül alamadım diye onurum kırılmadı. Ödül ardında dönen dolaplar nedeniyle kahroldum. Sırası gelmişken açıklamadan geçemeyeceğim. Ödül sonrası bana karşı haksız saldırılar oldu. Ama ben de kardeşim Fikret Otyam'a haksız davrandım. Yüreğime yaradır bu...

"Yazar olma" sorunuyla "insan olma" sorununu nasıl değerlendiriyorsun?

Önce insanlık, sonra yazarlık gelir diye düşünüyorum. Her iş için bu böyledir. İyi insan, kötü matbaacı, ya da kötü matbaacı, iyi insan diye ayırabilir miyiz? Yıllarca matbaacılık yaptım. Övünmek gibi olmasın, iyi matbaacıydım. Ama sevilen bir insandım da. Aile bireyleri için de bu böyle olmalı. Diyelim bir baba... Ailesi için iyi bir baba, ama kötü bir vatandaş. Unutamadığım bir örnek vereyim: Bir hastabakıcı, hastaneden bir aleti çalıp çocukları için satar. Bir süre sonra, çocuklarından birisi hastalanır. Hastaneye kaldırılır. O alet, o çalınan alet bulunamadığı için çocuk ölür. Nasıl bir insandır bu baba şimdi?.. İyi baba, kötü vatandaş... Genelde böyle bu. Ama yazarlık gibi bazı uğraşlara yüklenilen toplumsal bir sorumluluk da var. Yukarıda verdiğim örnekte, babanın çocuğuna karşı işlediği suçla, iyi vatandaş olamaması, yani toplumsal sorumluluğuyla bir yazarın toplumsal sorumluluğu arasında ayrım vardır. Çünkü yazar, yön gösterici, yarını yaratacak kişi olduğundan, yön göstericiliği, yarını yaratma çabalarının karşısında başka güçler, düşmanlar da vardır. Herhangi bir yanlış tutum, kişisel olmaktan çıkıp başkalarıyla paylaşılan düşünceyi bütünüyle zedeler, karşı güçlere saldırı olanağı verir. Özellikle bizim gibi toplumlarda, daha özenli olunması gerekir. Bugünlerde isminden çok söz edildiği için,

Necip Fazıl Kısakürek'le ilgili bir olayı anmanın sırasıdır sanıyorum. Necip Fazıl Kısakürek yıllarca önce, *Büyük Doğu* diye bir dergi yayımlıyordu. Ben o yıllarda Urfa'da, Sanat Enstitüsü'nde okuyordum. Gençlerin elinden düşmüyordu bu dergi. Bir haber yayımlandı bu sıra: Necip Fazıl Kısakürek, yani *Büyük Doğu* dergisini çıkaran yazar, kumar oynarken yakalanmıştı. Sanıyorum bu olay, derginin sonu oldu. Dergiyle birlikte, sağ düşünce de bir darbe yedi. İlerici düşünceyi paylaşan yazarların durumu da aynıdır. Bir yazar kendisine, arkadaşlarına ve toplumuna karşı sorumludur. Özetlersem, yazar olma sorunuyla insan olma sorunu tavuk-yumurta örneğini de aşıp tavuk çiftliğinde yaşamaya benzer...

Sanatçı olmak, yazar olmak ne tür ayrıcalıklar kazandırıyor insana? Bir sanatçının öteki insanlardan farkı ne?

Önce, kısaca sanatçıyla yazar arasındaki ayrımdan söz etmeliyim. Yazarlık bir düşünceyi, bir olayı anlatabilmektir. Ama sanatçı bir düşünceyi, bir olayı en etkili biçimde, sanatın gerçeğini de katarak anlatabilmelidir. Yani, yaratıcılık söz konusudur, sanatçı için. İşin ilginç yanı, kendilerini sanatçı sananların çoğu, aslında yazardırlar. Olayı aktarmak değildir, yeterli olan. Olaya estetiğin, yani yaratıcılığın da katılması gerekir. Yazar, çoğu kez üniformalı bir asker gibidir. Ama sanatçı, başıbozuktur. Çılgındır biraz. Sanatçının öteki insanlardan ayrımına gelince: Özellikle toplumcu bir sanatçı, yön gösterici, yarını yaratma çabasını güttüğünden, iktidarlarla başı beladadır hep. Yazdıklarını, düşündüklerini sonuna kadar savunmak zorundadır da. Sıkıştığı zaman tüyemez. Tüyemeyeceği için de, başı daha çok belaya girer. Cezaevlerine atılabilir. İktidarlarla çatışmasa bile, eni sonu kendisiyle çatışır. Yaratmak, daha özgün yaratma çabası, yiyip bitirir. Ünlenmesi, alkışlanması onu görünürde yüceltir. Yüreğindeki sanat

korkusu, her alkışla, her ünle biraz daha büyür. Sonunda içine sığdıramadığı yeni bir kendisiyle karşılaşır. İçindeki bu yeni insan, ona sessizliklerde, yalnızlıklarda seslenir. Hep şöyle seslenir: Yarat, alkışlara sığınmayıp daha iyisini yarat. Belki de sanatçı, kendisinin hem celladı, hem de anasıdır. Bir de, gerçek sanatçı ile öteki insanlar arasında emeklilik sorunu vardır. Bu önemli bir sorundur. İnsanlar doğar, büyür, çalışır ve emekli olurlar. Fırtınalardan sonra, sakinleşmiş bir deniz gibidir, o insan artık. Ama sanatçı?.. Sanatçı, karakollar, havaalanları, hastaneler, hudut nöbetçileri gibidir. Çünkü o, hayatın hem bekçisi hem çoğaltıcısıdır. Onun kafası, kepengi hiç indirilmeyen bir dükkâna da benzetilebilir. Emekliliği, yani emekli cüzdanı, defin ruhsatıdır...

Hayatımızda bizi etkileyen, örnek aldığımız insanlar olmuştur. Senin hayatında da böyle insanlar oldu mu?

Oturmamış bir toplumda yaşıyoruz? Ya tın tın ötüyor, ya da suskun, küskün pinekliyoruz. Açıkçası, insanlardan çok, olaylar etkiledi beni. İnsanımız ele avuca gelmiyor. Bugün yüzüne gülen, yarın hançerini saplıyor. Şu kadar yıldan beri yazıyorum. Türkiyeli insan diye bir tip yaratamadım henüz. Yarattığımı sandığım insan, ben onu unutmadan, çözülüp değişti. Türkçedeki tüm fiilleri, sıfatları kullansam bile, bir Türkiyeli tip yaratabileceğime inanamıyorum. Annemi tanıdım birazcık. O değişmedi fazlaca. Dini bütün bir kadın olarak yaşadı. Öyle de öldü. Sabaha kadar can çekişti. Sabah ezanını duyar duymaz, gözleri aralandı. Gülümsedi. Müezzinin son hecesiyle göğsünün sönmesi aynı ana rastladı. Bir tesadüf olabilirdi bu, ama inanmış bir kadındı o. İnanmışlığı, içtenliği ondan öğrendim ben. Ondan öğrendiklerime, benim kattığım öfke oldu, sınıfsal bilinç oldu. İlerici bir genç asıldığında ağlardı. Gerici bir genç asıldığında da. İnanarak öldüler, derdi.

Derdi de, Kur'an okurdu arkalarından. Olaylara gelince: Söylediğim gibi, insanlardan çok, olaylar etkiledi beni. Urfalı oluşum, Almanya'ya gidişim, ilk evliliğim. 12 Eylül ve sonrası olaylar. *Halkalı Köle* ve *Aile Savaşları*'nın yazılmasına neden olan şimdiki eşim...

Yeni bir kitabın yayımlandığında, nasıl bir duygu yaşarsın?

Çok korkarım. Birkaç kez başıma geldiği için korkarım. Kitabın üzerine, gözle kaş arası yatıverirler. Yüzünüze bakarlar bön bön. Özellikle yazarlar, eleştirmenler böyle bakar. Deneyimli bir yazar, tehlikeyi sezer bu bakışlardan. Ya okumamışlardır. Ya okuyup beğenmemişlerdir. Daha kötüsü, birisi okuyup beğenmemiştir. Beğenmemek, mürekkep olup kurutma kâğıdına dökülmüştür artık. Böylesi durumlarda, siz kendinize, içinizdeki "Anlayamadılar, kıskandılar" sesine sığınırsınız. Bu sese, gerçeklerden daha çok gereksiniminiz vardır çünkü. Yeniden yazabilmek, herkesin uyuduğu, eğlendiği saatlerde. O kahırlı, o insanı parçalayan, o acılı doğumlar gibi kıvranmayı göze alabilmek için, bu sesi küstürmemeniz kaçınılmazdır. Yeni yayımlanmış her kitap gelin olmuş bir kız çocuğu gibidir. Düğün gecesinin sabahı, dört gözle beklenir. Kırmızı bir çarşaf gerilirse kapıya, iki taraf da hoşnuttur. Bu kırmızı çarşaf gerilmez bazen. İşte bu durumlarda kesin gerçek de anlaşılamaz. Kız mı patlaktı, yoksa güveyi mi eşcinseldi. Genellikle kız tarafına suçu yüklemek geleneği yaygındır ama. Şunca kız gelin etmiş bir yazar olarak, hiç olmazsa birisinin özürlü olabileceğini, neden kabul edemediğime şaşarım hep...

Yazar-okur ilişkisi konusunda ne düşünüyorsunuz?

Yazar da, okur da çeşit çeşit. Öyle yazar var, okurla "dirsek teması"nı kollayarak yazıyor. Öyle yazar var, okuru küçümsemeden, okurun da değişip geliştiğini gözleyerek, okuru aşma-

ya çalışıyor. Okura gelince: Okur da çeşit çeşit. Okur var tuttuğu yazar ne yazarsa yazsın, okuyup salt saygısını tazeliyor. Okur var, okuduklarını hayata geçirmeye çalışıyor. Okur var, yazarından kurtulmak istiyor sanıyorum. Yazar yanlış yapsın, yazdıklarıyla sanatsal düzeyi artık tutturamasın istiyor. Gene öyle okur var, koşullar ne olursa olsun, yazarın öne doğru atılmasını, başının belaya girmesini, arabaya sonuna kadar gaz verilmesi gibi, barikatların, kalabalıkların umursanmasını istemiyor. Özellikle böylesi dönemlerde bilinç, duyarlığın freni olmalı. Hem insan, kendi yapamayacağını, başkalarından istememeli. Yazar-okur ilişkisi açısından ben, ne ortalamadan, ne küçümsemeden, ne de baş tacı edilmesinden yanayım okurun. Yazar, okurlara değil, yazdıklarıyla kendisine karşı sorumludur. Böylesi bir sorumluluk, kanımca tüm sorumlulukları içerir zaten.

Bundan sonra tezgâhta ne var?

Kafamın içi, banka hesaplarının işlendiği karteks gibi. Hesapta, para yazılı değil ama. Hayatın karteksidir bu. Oluşmuş bazı öykülerimin sırası değişti, ileri bir tarihe, bilinen nedenlerden ötürü ertelendi. Dilerim, zamanaşımına uğrayıp hazineye kalmaz. Şimdilik bir roman, bir de hikâye var yazmaya çalıştığım. Roman, dini bütün bir kadının, annemin romanı olacak. Cehenneme gideceği korkusuyla, hayatını cehennem gibi yaşayan annemin romanı... Hikâyede, ateş yiyenleri, ateşin üzerinde yürüyenleri anlatacaktım. Sonra değişti bu kurgu. Kerbela olayını anlatmak istiyorum. Fuzuli'nin "Saadete Ermişlerin Bahçesi"ni okudum bu nedenle. Hazreti Hüseyin'in, Kerbela'da, Yezit'in orduları tarafından öldürülüşü ilginç ve düşündürücü doğrusu... Ama, gene de hiç belli olmaz, gecenin bir saatinde beynimin yedi kat altındaki ya da falanca kıvrımındaki bir olayın seline kapılabilirim.

Yunus Emre, "Az söz erin süsüdür / Çok söz hayvan yükü-dür", sözünü unutup yazıma noktayı koyamadığım için, nere-deyse mezarından çıkıp benim yapamadığımı yapacak.

Nokta. Sevgilerle...

G. KİTAPLAR/Temmuz/1984

SORUŞTURMALAR

AKŞAM / Hayati ASILYAZICI

— *Hikâyeciliğimizin genellikle bir bunalıma girdiği ve gitgide okurunu yitirdiği söyleniyor. Bu görüşe katılıyor musunuz? Nedenlerini:*

a) Yazarların hikâyeyi bırakıp romancılığa geçişlerinde mi?

b) Romanın Batılılık yabancılaşmamız içinde taklit edilmesi kolay bir tür gibi görünüp kendi gerçeklerimizden uzaklaşan bir alan haline gelmesinde mi aramak gerekmektedir?

— Dün olduğu gibi, bugün de, toplumdan beslenen, toplumun gerçeklerini yazan hikâyeciler okunmakta, onun dışına düşen kelime hokkabazları okunmamaktadır. Hâlâ, şifreli anlatımlarının yıllar sonra çözülüp anlaşılmasını, çağının sorunlarına eğilmekten ve günümüzün insanını anlatmaktan üstün tutan hikâyecilerimiz vardır. Öyleyken bunlar, kalıcı olabilmenin çabası içindedirler! Kalıcı olabilmek için de, üçbeş kuşak sonrası adına kalem oynatmanın gerekli olduğunu sanıp, milyonlarca aç sefil insanın iniltilerini gelecek kuşaklara ninni diye aktarmanın yollarını ararlar. Bu nedenle de çoğu zaman iktidarlara satılırlar. Ve sanat, seçkin tabakanın zimmetinde bir kez daha arşivlenir gider.

1960 Sonrası

Ancak, bu Batı hilesi 1960'tan sonra toplumumuza, sanat diye yutturulamaz oldu. Çünkü 1960 sonrası yayımlanan sos-

yal konulu kitaplar çok güçlü okuyucular kazandırdı toplumumuza. Böylece Batı edebiyatının çöpçülüğünü yapan yazarlarımızın ihaneti bir kez daha, hem de su götürmez bir kesinlikle açığa çıkmış oldu.

Bu nedenle, motor gücünü Batı'dan alan taklitçi yazarlarımız bunalmakta, ama hikâyeciliğimiz her gün daha çok güçlenip gerçek sorunlarımızı kapsayan bir çıkış noktasına varmaktadır. Çünkü bu çıkışta öz, bizim kendi özümüzdür ve biçime boğdurulmamakta, sanatın toplum adına yürütülmesi söz konusu olmaktadır. Bundan böyle, çileleri bir yana durulmuş olan Ayşeler, Fatmalar, Faşinglerde, Paris bulvarlarında tükenen aşklarını onun bunun kucağında ariyan Erika'ların, Margrit'lerin, Maria'ların bunalımlarıyla aynı potada birleşemeyecektir. Gene, emperyalizmden sus payını alıp keyif çatan Hans'larla, Moris'lerin artık sofrasına gönül veren aç insanlarımız bir tutulamayacaktır. Hele bazı eleştirmenler, hileli boks maçlarında olduğu gibi danışıklı dövüş yürütemeyecek, Batı edebiyatından hırsızladıkları demirci sapkınlarını, körebe gibi yapıtlara geçirip bağlı oldukları tekkelerin dergilerinde çiziştiremeyeceklerdir.

Gerçek Suçlu

Fakat, sanatı sanat olarak kabul eden edebiyatın keten helvacıları, yenilgiyi gene toplumun sırtına vurup, "Hikâye okunmuyor," diye küsmekte, toplumu suçlamaktadırlar. Oysa suçlu, Batı edebiyatını, Asya patentli toplumumuza yamamak isteyen kelime borsacılarıdır. Fakat bu borsacılar gene de boş durmamakta, bu kez kendi aralarında daha sıkı kenetlenip toplumu yeni bir burjuva oyununa getirmek istemektedirler. Bu yeni oyuna da "Öz Türkçe" ismini vermişlerdir.

Anadolu'ya jet uçuşları yapıp, toprak altında yaşayan, bok

yakan, kara bulgur yiyen Anadolu insanı açlıktan can çekişirken; ressam, hastanın üzerine atılan desenli savana gözlerini diker, dilci de kulağını kabartıp, iniltili sese yapışık kelimeleri "Öz Türkçe" diye Dil Kurumu'na ulaştırır.

Türkçe Arılaştırılmalıdır

Şüphesiz, Türkçe araştırılmalıdır. Bu ulusal bir görevdir de. Ancak kuşakları birbirinden koparırcasına, toplumun ortak dil oranını dinamitlercesine hızlı ve haince yürütülmemelidir. Emperyalizmin göz diktiği, pençesini geçirdiği bu toplumda eğer bir şey hızla gelişiyorsa, bunda bir it oyunu olduğunu sezinlemek gerekir.

Evet, bu konuda da amaç, hiç de ulusal birlik ve onur değil, sadece aralarına katılmak isteyen toplumcu yazarları, bu kez de "Türkçe bilmiyor" bahanesiyle, yıllardan beri saltanat sürdükleri ve üzerine toz kondurmadıkları kof edebiyat sahalarının eşiğinde kurşuna dizmektir.

Sonuç

Sonuç olarak hikâyeciliğimiz bir bunalıma girmemiştir. Toplumun özüyle beslenen yazarlar her zaman olduğu gibi bugün de okunmaktadır. Ancak Batı insanı tükendiğinden, iç dünyasını endüstriyel çarklara kaptırmış olduğundan, Batı'da bir bunalım vardır. Ve bu bunalım bizim keten helvacıların kalemini körelttiğinden yaygara koparmaktadır. Bugüne dek sosyete finolarının kaşını, gözünü yazmayı, Anadolu insanının dramını yazmaya yeğ tutan, halkına sırt çevirerek kendi küçük ve yapmacık dünyasını anlata anlata tüketen ve biçim oyunlarıyla avunan bireyci yazarların bunalımıdır bu, yoksa hikâyeciliğimizin değil.

24/Eylül/1969/Akşam

Küçücük çocukların emekleri sudan ucuza kapatılıyor, çalışacak yaşa gelmiş olanlar yurtdışı pazarlarında köle gibi alınıp satılıyor ve yaşlılar bir lokma ekmek için avuç açıyorsa, o ülkede, öteki ülkelerden önce kurulu düzenin eleştirilmesi gerekir.

İşte, "toplumcu edebiyat"ın görevi, bu eleştiriye katkıda bulunmaktır.

Sorunlarına gelince:

Her namuslu yazar, yaşamaya hak kazanabilmek için yazıyor çağımızda. Neyin, kimler adına yazıldığı kesinkes biliniyor artık. Sorun, nasıl yazılmasıdır. Burjuva edebiyatçılarının, neyi yazmak için harcayacakları, kaybedecekleri süreyi, biz, en güzel nasıl yazabiliriz diye kullanmalıyız. Böylece daha özgün biçimlere ulaşılabilir kanısındayım. Bu, burjuva edebiyatına karşı takınıları genel tavrın kavgası, yıllar önce başlamış ve günümüzde somutluk, etkinlik kazanmıştır da. Ama benim üzerinde durmak istediğim, salt bizi ilgilendiren yeni bir konudur: Bu da, kimi yazarların, toplumculuğa yaslanarak, kavgayı yozlaştırma çabalarıdır. Kimlerdir bunlar? Neden böyle yaparlar? Bunlar, yeteneksiz yazarlardır aslında. Ortaya zar zor koyabildikleri ürünleriyle, ilk filizlenmeleriyle, gerekenden fazla kendilerine yer açabilmek için, sanatsal uğraşlarını çoğaltmak, beslemek yerine, küçük hesapların, kurnazlıkların kümelerini oluştururlar. Unutmamakta yarar var: sanat, kurnazlıkla-zekânın, şablonculukla-yaratıcılığın kavgasıdır. Sanat, er geç kurnazlığı, şablonculuğu açığa vurur. Vurur ya, toplumcu edebiyat adına kaybedilmiş her saniyenin hesabını halkımıza karşı nasıl verecek bu zavallılar?

7/Temmuz/1975/Militan

Günümüzde çocukla yazar arasındaki ilişki, şekere batırılmış yalancı memeye benziyor çoğu kez. Özellikle yıllar, yüzyıllar önce yazılan masallar, bu görünümde. Oysa toplumlar teknolojik aşamalar nedeniyle hızla değişmekte. Örneğin, çocuğa geçmiş dönemlerde yaşamış devlerden söz edilecekse, eski devlerle bugünkü devler arasında bir ilinti kurmak gerekir. Eskiden devlerin karşısına çıkan cüceler (biz bunlara güçsüzler de diyebiliriz) masalın sonunda devi yenerler hep. Bugün, çocuklara, güçsüzlerin devleri yeneceği anlatılacaksa eğer, devlerin bireysel çıkışlarla yenilemeyeceğini çekinmeden yazmalıyız ilkin. Çocuk bunu bilecek. Neyi bilecek? Yarın önüne devler çıktığında yenemeyeceğini bilecek. Çocuğu, devi, devleri yenemeyeceğine inandırabilirsek, gerçekte nasıl yenebileceğini de ona öğretebiliriz demektir.

Gene günümüzde, çocukların oyuncaklarından tutun, çevresiyle olan ilişkisine kadar her şey doğadan koparılmaktadır. Çiçeği, balığı, dağı, güneşi çoğunlukla resimlerde, televizyonda görüyor çocuklarımız. Onlara yabancı olduğu nesnelerden kaynaklanarak masallar, öyküler yazıp çocuk dünyalarını zenginleştireceğimizi sanmak, çocuklardan önce, kendi kendimizi kandırmak olur. Çocukta istediğimiz değişikliği, gelişmeyi günlük yaşamına katılmış nesnelerle anlatmak zorundayız. Demem o ki, günümüz masalına, öyküsüne demiri, çeliği, vidayı, yayı katmalıyız. Şimdiki çocukların yaşlarının, bilinçlerinin bizim çocukluk yaşımızdan daha ilerde olduklarına inanıyorsak eğer...

12/Aralık/1977/Politika

Ne zordur şu soruşturmaları yanıtlamak... Bilinir, genellikle kalıcıdırlar... Sıkışırsınız, az sözle çok şey söylemek kuraldır çünkü... Hele bir de soruşturmanın konusu, uğradığınıza inandığınız haksızlığı içeriyorsa, ille de nesnel olmak zorunluluğu altüst eder insanı.

Birkaç kez yazıp yırttım. Birinde salt romanın değil, genelde sanatın tartışılmasına inandığımı, bu tartışmayı yaparken de, üretilen değil, üretenlerin özel yaşamlarında, "hayatta" yalan söylüyorlarsa, ürettiklerinin sanatsal hiçbir değer taşıyamayacağını vurgulamak istedim. Birinde de "koyun can derdinde, kasap et peşinde" sözünden yola çıkarak, günümüz romanından önce, kitap tüketiminin eskiye oranla gün geçtikçe azalmasının başlıca nedenlerinin neler olup olmadığı üzerinde bir tartışmanın yapılması gereğine inandığımı yazdım. Bu yazımı şöyle bağlamıştım: Her namuslu aydın, her namuslu sanatçı günümüz romanını irdeleyeceğine, öncelikle kendisine şu soruyu sormalıdır: "Bir yazar olarak değil, namuslu bir insan olarak, ben var mıyım? Başka bir yazımda da, sorunu biraz daha ileriye götürerek hırçınlaştım. Toplumcu edebiyatın sindirildiği politik bir ortamda, bireyci sanatın alabildiğine öne çıkarılabilmesi hüznünden, hatta bir özeleştiriyle, bu koşullarda, biz sanatçıların ayrı ayrı kümeleşmeleri yerine, bir bütün olmamızın kaçınılmaz olduğunu, salt toplumcu bir içeriğin özgün sanata yetmeyeceği, estetiğin, fantezinin kaçınılmaz olduğunu ve buna karşılık salt estetiğin, bireyciliğin, fantezinin de özgün sanatı boynu bükük bırakacağını, bu sanat anlayışının da toplumsal içeriğe yönelmesinin kaçınılmaz olduğunu söylemeye çalıştım. Ama doğrusu bu yazdıklarımın hiçbirisi, bu soruşturmanın beklenilen yanıtı olmadığı gibi,

temelde, kendime özgü bir haykırışı da içermiyordu.

Ama, gene de soruşturmanın konusuna uygun bir yanıt vermem kaçınılmaz olduğuna göre, kısaca şöyle diyebilirim: Günümüz romanında, sinen, ezilen, yozlaştırılan, haykıran, başkaldıran insanımızın sorunlarını kendimizden geçirerek, sanatsal yaratıcılığımızla yeniden topluma sunmamız gerekirken; kendimize yenilip, biz tükenmişsek insan da tükenmiştir deyip, özgün anlatımla toplumsal olanı yazmak yerine, insanı toplumdan soyutlayıp didikledik. Sonunda insan anlatılacağına, insanda yenilmiş sanatçılar olarak, genellikle kendimizi anlatmaya yöneldik.

Ama yaptığımız işi küçümseyen edebiyat celeplerine de sakın inanmayalım. Biz onlardan bir adım öndeyiz gene de. Çünkü yanlışlarımızdan, eksiklerimizden ötürü, çevrede böbürlensek bile yalnızlığımızda, baş başalığımızda acı çekmesini becerebiliyoruz. Henüz... Bu acılar bizi, roman kahramanı olmaktan kurtarıp, roman yazanlar yapabilir kanısındayım.

5/Nisan/1981/Gösteri

•

YAZKO EDEBİYAT / Romanda Tip Olgusu

Zeynep Karabey: İsterseniz soruyu şöyle özetleyeyim: Tip size ne ifade ediyor, yazdıklarınızda tipe ne kadar önem veriyorsunuz? Neler düşünüyorsunuz bir tip oluştururken?

Bekir Yıldız: Bu sorunuza yanıt vermeden önce kendime bir bakayım dedim. Yazdıklarıma bir okur gözüyle baktığımda ilginç şeyler çıkıyor. Bunu ilk kez yapmıyorum. Yazarlığımla ilgili bir tarama yapmaya zaten gereksinim duyarım. Eğer bir yazar gibi yaşamayı sürdüreceksem, yazdıklarımı za-

man zaman gözden geçirmek zorundayımdır zaten. Bunun iki nedeni var. Birincisi yapacaklarımı daha iyi yapabilmek, ikincisi de yaptıklarımdaki yanlışları saptayabilmek...

Aşağı yukarı 15 yıldan beri şu kadar kitap yazdım. Gerek biçim, gerekse içerik açısından bunlar çeşitli değişikliklere uğradılar. Şuna inanıyorum ki, bir sanatçı toplumdaki varlığını sağlayan sanatı ile yaşıyorsa, bu, yazdıklarına, yaptıklarına karşı kimi zaman bir ana, kimi zaman da bir casus gibi davrandığı anlamına gelir. Hani, analar kızlarını evlendirdikten sonra izlerler, acaba sonu ne olacak diye; ben de yazdıklarımın çoğunu izledim. Bu insanlar ne oluyor diye... Kimi kez de yazdığım kişilere sınıfsal olarak baktığımda, bir casus gibi oluyorum ve bu insanların bir bölümünün beni aldattığını görüyorum. Çünkü bir edebiyat ürünü olarak yaratılan bir "kişi" yazara karşı sorumludur bence. Nasıl yazar çağına, toplumuna karşı sorumluysa, yazdıklarının içindeki kişiler de yazarlarına karşı sorumludurlar. Onunla hesaplaşmak zorundadırlar. Hele bizim gibi oturmamış toplumlarda kargaşa büyük ölçüde göze çarpıyor. Siz bir tipi, bir karakteri, toplumun bir kesitini simgeleyen bir insan olarak verdiğiniz zaman, olay boyutlanıyor. Genellikle ben, ele aldığım konularda bu noktaya önem veririm. Soyut değil, somut kişileri ele almaya çalışırım. Bir anlamda marazi diyebileceğimiz kişilere değinmemeye çalışmışımdır. Yazdıklarıma konu olan kişiler ille de tip değildirler, ama somut kişilerdir. Bunlara belki de kahraman demek daha doğru olacak. Ben bu kişileri biraz önce söylediğim gibi, hep izlemişimdir. Kimileri adına aldandığımı gördüm. Toplum büyük değişikliklere uğruyor çünkü.

Z.K. : Aldanmak derken, söylemek istediğiniz şu mu? Siz bir kahramanın bir serüvenini ona yaşattınız, onu bir sonuca ulaştırdınız, bir yere getirdiniz, sonra baktınız, orada değil o kahraman..

B.Y. : Evet, aldanmak derken bunu belirtmeye çalışıyorum. Somut örnek olarak da *Kaçakçı Şahan* kitabımdaki Gaffar tipini verebilirim. Benim için çok önemli bir tiptir o. Aldandığım tipler arasında, şaşırtıcılığı bakımından önemlidir. Gaffar'a büyük umutlar beslemiş bir yazarım. Şöyle düşünmüştüm: Kırsal kesimde, ağa zulmünü yaşayan bir insandır. Kurtuluşu, ağa zulmüne baş kaldırıp, iç göçü de zorlayarak dış göçe yönelmekte bulabilecektir. Dolayısıyla Almanya'ya gitesini Gaffar açısından olumlu bir nokta olarak görüyordum. Bu onun en doğal hakkıydı. Ben de yazar olarak Gaffar tipini haksızlığa uğramış ve dış göçte kurtuluşunu arayan bir kişi olarak belirliyordum. Ama aradan yıllar geçti, en son kitabımda da okuduğunuz gibi, ben ta Berlin'e kadar gittim ve bu kez bir ana sevecenliği ile değil, bir casus gibi Gaffar'ları izledim. Çünkü artık herkes de biliyor ki, Almanya'ya giden işçiler konusunda şaşırtıcı olgular ortaya çıktı. Bir kez, hükümetlerin genel politikasında bunların bir langırt makinası gibi düşünülmüş olmalarının büyük etkisi var. Orada (Almanya'da) anlayamadığım, bana hüzün veren öyle şeyler oluyor ki... Örneğin gurbetçiler sınır kapısından gelirken... Bunların yurda girişlerinin bir an önce sağlanabilmesi için özel önlemler alınır. Oysa sıradan bir vatandaş yurtdışına çıkabilmek için nasıl uğraşıyor? Şimdi diyeceksiniz ki, işçilerin yurda kolay girmelerinin sağlanmasına karşı çıkmak niye? Ben ortadaki dengesizliğe karşı çıkıyorum. Birer döviz makinası gibi düşünüldüklerinden, onlara böyle özel işlem yapılıyor, ama insanlarımız o sınırın öte yanına geçebilmek için nelere katlanıyorlar, nasıl uğraşmak zorunda kalıyorlar... Bu bir çelişkidir. Burada önemli olan, yurtdışında olabilen kişinin, yurtdışına çıkamayanların sorunlarına biraz olsun yakınlaşabilmesi bence. Bakıyorsunuz hiç böyle değil. Umursamıyorlar.

Z.K.: Yani sizin, ağa zulmünden kurtulup yurtdışında, bir umut peşinde kurtuluş sağlayacağını düşündüğünüz adam veya adamlar, yani Gaffar'lar oraya gittikten sonra yalnızca birer para makinası olmayı benimseyip, kendileri dışındaki sorunlara yabancı kaldılar.

B.Y.: Hem yabancı kaldılar hem de yeni şeyler aramak, daha çok bilinçlenmek, özetle yaşadıkları yeni toplumla kendi öz toplumları arasındaki ayrımları görebilmek gibi çabaları yerine, birer ağa adayı olmayı seçtiler. Bu durumu gözlemleyince ben şuraya vardım: Olayları sınıfsal açıdan görmeden önce, bireyi soyut olarak ele aldığımız zaman aslında onun hiç de sanıldığı kadar -kendi egosu ve çıkarları dışında- toplumsal bir içtenliği ve düşüncesi olmadığını, zaman zaman kupkuru insanlarla karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. İşte bu durum, yazar olarak beni çok düşündürüyor. Yani insanı tanımlamaya kalkıştığım zaman, çok hızlı değişimlere uğrayan toplumumuzda şaşırtıcı durumlarla karşılaşıyorum. Aslında insanın içindeki -İslam dininde *ifrit* denen- şeyin, gerçekten varlığın egosunda zaman zaman son derece egemen olduğunu görüyorum. İnsanı tanımaya başladıkça, onu sınıfsal bir çatı altında bütünleştirmek çok güçleşiyor. Bu güçlükler, diyelim ki, benim Gaffar tipindeki dökülüşü de anlatıyor. Her şeye karşın insandan umudumu kesrnemekle birlikte, onu daha iyi anlamaya çalışmanın, iyice derinine inmenin gerekliliğine inanıyorum. İnsandaki sınıfsal çelişkileri iyice anlamak istiyorsak, ama henüz onu yeterince tanımlayamamışsak, burada insanların hangi konularda fire verebileceklerini iyice saptamamız gerekir ki, eksikliklerinin tartışmasını yapmaya başlayalım. Ele aldığımız insanları kutsal insanlar gibi görmeye devam edersek, o insanların sorunlarına temelden bir çözüm getirebilme şansımız da olmaz. Şöyle diyelim: İdeolojik

olarak ben antiemperyalistim. Çünkü inanıyorum ki, emperyalizm bir ülkeye girdiği zaman, o ülkenin insanca değerlerini kurutuyor, çöle çeviriyor. Bundan ötürü antiemperyalistsem, görmem gerekir ki, ülkem bir "tahribata" uğramış, insanları da bundan etkilenmişlerdir. O zaman ülkemiz insanları da iyi yanları kadar kötü yanları da olan bir yapıdadır. Bunu bile bile insanlarımızın hep iyi yanlarını öne çıkarıp kötü yanlarını bir kenara itmek değil de, iyi ve kötü yanlarıyla olduğu gibi ortaya koymak gerekli diyorum artık. Türkiye'deki kargaşa ve sorunlar yumağı karşısında, oturmuş gibi görünen Batılı toplumlarda da, tip olayına şöyle yaklaşmak mümkün sanıyorum: Bireyler var, ama birbirlerine o kadar çok benziyorlar ki -bu da bence sanayileşmenin getirdiği bir sonuç- ve giderek o denli ulusal özellikler kazanıyorlar ki, belki de ileride tipleri salt ulusal özellikler taşıyan kişiler olarak yaratabilmek olası olacak. Her ülkenin kendine özgü tipleri gittikçe daha belirginleşiyor sanıyorum. İş buraya kadar geliyor. Bu, bence insan adına bir çöküntüdür. Sanayi toplumunun olumlu bir yönü değildir. Sanayileşmeye karşı olmak anlamında söylemiyorum bunu. Yalnız pek çok soruyu kendi kendime soruyorum. Sanayi hizmetindeki teknoloji, insan yararına kullanılıyor mu? Sanıyorum ki, bizim en büyük yanılgımız şuradan geliyor: İnsan dediğimiz zaman, yaşayan insanların tümünü algılıyoruz. Örnek insanın ulaştığı düzeyle, henüz toprakla göbek bağını kesememiş, doğanın içinde bocalayan büyük bir çoğunluğu aynı potanın içinde düşünmek, bizi yanılgıya götürüyor. Başka bir yaklaşımla; işte Nazizm ve işte Nazizmin elinden, fırınlardan kurtulanların Filistinlilere yaptıkları. Bu durum insanlık adına son derece acı ve utanç vericidir. Düşündürücüdür.

Z.K.: Romancının anlatmaya çalıştığı da insan olduğuna gö-

re, diyorsunuz ki romancı insan diye kimi anlatacak? İnsanlığa hizmeti amaçlamış olan azınlığı mı, yoksa çoğunluğu mu? Umarım yanlış anlamadım. Romancı düşünmek zorunda, sizce.

B.Y.: Hem düşünmek zorunda hem de eskisi gibi değil her şey. Şimdi iletişim öylesine gelişti ki, Filistin'de olan bitenleri her gün televizyonda izlemek gibi, bir anlamda olanak, bir anlamda da şanssızlık içindeyiz. Sanatçıyı burada hırpalayan olay bence şudur: Olan biten her şey herkesçe bilinse de, umursamaz bir suskunluk içindedir insanlık. Bu soruya nasıl yanıt verecek yazar? İnsanlık neden böyle sorusuna... Veremeyecek. Veremeyeceği gibi, kendi de, gözünün önünde bunca şey olurken nasıl suskun durabilecek? Şunu da söylemek istiyorum ki, yazmak istediğim birçok konu olmasına karşın, insanı, insana anlatmaktan utandığım için yazamıyorum.

Z.K.: Sizin adınıza şu sonucu çıkarabilir miyiz, bütün bunlardan? Romanda tip, ya da tipin işlevi vb., bir anlamda beni çok fazla ilgilendirmiyor; ben, insanlığın şu sıradaki dramını gözlemliyor ve onu nasıl anlatabilirim diye düşünüyorum, diyorsunuz.

B.Y.: Evet, bu çıkıyor söylediklerimden. Konuşmanın başında da söylediğim gibi, kendi yazdığım kişileri izlemek gibi bir görevim de var. Tekrar aynı örneğe dönelim, Gaffar örneğine. Ben *Kaçakçı Şahan*'ı yazdığımda, edebiyat nedir, roman, hikâye nasıl yazılır, bunların üzerinde düşünmüyordum. Toplumcu gerçekçi edebiyatın, biçimci edebiyatın filan kurallarını bilmiyordum. Büyük bir içtenlikle şuna inanıyordum: Ben bu insanların sorunlarını yazarsam, her şey değişecek.

Benim ilk kitabım çoğunlukça sanıldığı gibi, *Reşo Ağa* değildir, *Türkler Almanya*'da romanıdır. Ben dört yıl Almanya'da çalıştım. Dört yıl boyunca Almanya'da içim içime sığmıyordu. O zaman dış göç olayı da edebiyatımıza yansımamıştı. Sanı-

rım ilk yazanlardan biri benim. Düşünüyordum ki, dış göç olayına ilişkin bir yapıt yayımlanırsa, konu tartışmaya açılacak, ekonomik ve sosyal boyutları ortaya çıkacak, dolayısıyla da bir çözüme yönelinebilecek. Fakat hiç de öyle olmadı.

Bir başka örnek de, demin söylediğim gibi, *Kaçakçı Şahan*. Bugün görüyoruz ki, konunun geçtiği ve kaçakçılığın yapıldığı sınırda mayınlar kaldırılmış. Peki şimdi kaçakçılık olayı ortadan kalktı mı? Hayır. Kaçakçılık yine sürüyor. Kaçakçı Şahan başka boyutlarda var. O dönemin bir saptaması yapılmış. Şimdi koşullar değişmiş, her şey değişmiş. Burada Şahan'ı tip olarak düşünmek, kabul etmek, eksik oluyor.

Tipleştirmek konusunda yazarın olaylara nasıl yakınlaşması gerektiğinde, biraz derinlemesine düşünecek olursak, hiçbir kesin sonuca ulaşılamayacağı sonucuna varabiliriz. Karşınızda şu anda anasını henüz toprağa gömmüş bir oğul var. Açıkçası, anamla birlikte ben, bir sürü insancıl değerlerin Türkiye'de yok edilişini gördüm, onları da toprağa gömdüm. Bu da bana çok acı verdi. Annem hastanedeyken "depo hasta" adı verildi ona. Bu kadının kurtarılması olanaklı değildir, yaşayabilir, ama belli olmaz... Bunu bir doktor söylüyor size. O servisin şefi. Böyle bir umursamazlık içinde şunları söylüyor: Anneniz ölecektir, bakımla yaşamı biraz uzatılabilir. Ama bizim bakma olanağımız yoktur, annenizi götürün, siz bakın. İnsancıl değerler derken bunu söylemek istiyorum. Geleneksel aileyi parçalamışsınız. Tamam, bu normal, zaten parçalanacaktı, diyelim. Ama o zaman da, ailedeki dayanışmayı, toplumsal kurumlarla sağlamak zorundasınız. Bu da yapılmamış. Ne oluyor? İnsan ortada kalıveriyor. Annemi, al, bak diye, ölüm döşeğinde önüme atmaları, işte bu saçmalığın sonucu. Parçalanmışız. Ne bacılarım, ne ben bir arada oturmuyoruz. Hepimiz çalışıyoruz, ekonomik durumumuz ortada. Anamıza

o haliyle nasıl bakacağız? Yaşlısına bu kadar kötü davranan, çocuğunu bu kadar bilinçsizce dünyaya getiren insanların bulunduğu bir ülkede yaşıyoruz. Nerede insancıl değerler? Bir de doktoru ele alalım. İnsanca değerlere önem veriyorsa, mesleğini bu değerlere bağlı kalarak yapmak istiyorsa, ya koşullara karşı çıkar ya da yapmaz, inançlı olduğu o mesleği. Üstelik doktorluk gibi bir mesleği seçmiş kişinin insana daha saygılı olmasını bekliyoruz, değil mi? O böyle olursa...

Üstelik annesinin ölümünün kaçınılmaz olduğunu bilse bile, bir acıyı derinden duyan insana diyor ki, annenizin biraz daha yaşaması size bağlı. Bu hasta sevgi ister, diyor. Sevgiyle bakılacak, ayağa kaldırılacak... Tüm bunların sevgiyle yapılması, dolayısıyla çocuklarının yapması gerekir, diyor. Düşünüyoruz: Hangi çocuklar bunlar, nasıl çocuklar? Parçalanmış büyük ailenin çocukları... Üstelik bir ailenin parçalanmışlığını, çağdaş aile kurma çabalarını, aşama olarak niteliyoruz. Sevgi ile birbirlerini destekleme görevini sosyal kurumlara da vermemişsin... Bizim doktorun sözü karşısında öyle bir duruma geliyorsunuz ki, ananız karşısında üzerinize düşeni yapmamak gibi bir duruma itiyor sizi. Oysa biliyorum ki, annem, örneğin Avusturya'da olsaydı birkaç yıl daha yaşatılırdı, o sosyal kurumlar sayesinde. Eski büyük aile ortamında da yine yaşamı uzatılabilirdi. Bence annemi öldüren bizdeki bu değer yargılarının karmaşası. Biz ne o'yuz ne de öteki. Bütün bunlar şunu ortaya çıkarıyor: Biz Türk yazarları tipler yaratma çabası içinde olmaktan çok, içinde yaşadığımız toplumu tanıma sürecindeyiz.

Z. K.: Sürekli değişen değer yargıları, yine değişen toplum, dolayısıyla aynı değişimi geçiren insan karşısında yazar, bu insanın içinde bulunduğu çelişkiler ortamına tanıklık ediyor, diyorsunuz.

B. Y.: Sanatları tümüyle birbirinden ayıramayacağımız, yazar gibi tüm sanatçıların da aynı durumda olduklarını kabul etmemiz gerektiğine göre, sinemadan da örnek vermek istiyorum. Son yıllarda Türk sineması edebiyat uyarlaması olan üç film üretti: Biri *Kara Çarşaflı Gelin*, -ki benim öykülerimden oluştu-, biri *Hazal*, biri de Yaşar Kemal'in *Yılanı Öldürseler* öyküsü. Ben bunların üçünü de gördüm. Fark ettim ki, her üçündeki ana tipleri inandırıcı ve gerçek değildi. Konuşmamın başlarında söylemiştim ya; ben ya bir ana gibi izliyorum, ya da casus gibi. Ben gördüm ki, filmlerdeki üç ana tipi, sinemamızın cadılaştırdığı analardır. O zaman şöyle bir sonuca vardım: Siz, bir şeyler ortaya koyuyorsunuz ve bunların mümkün olduğu kadar gerçeğe en yakın olmasını amaçlıyorsunuz. Bu, birçok aşamada değişik boyutlar kazanıyor. Okurun kafasında, o sizin gerçek olsun diye uğraştığınız kişi, bambaşka bir iz bırakıyor. Başka bir insan olarak algılayabiliyor, okur. Ya da, dolaylı bir yöntemle, örneğin sinemayla, anlatmak istediğiniz biçimlendirilince başka bir olay ortaya çıkıyor. Soruyorum kendime: Bu üç ana, filmciler tarafından niçin cadılaştırılmıştır? Ya benim yazdıklarım, yani Anadolu'da kadının ezikliği, itilmişliği doğrudur, ya da sinema bilerek, isteyerek böyle tipleri gerçekmiş gibi sunmayı yeğlemektedir. Çünkü bu üç filmdeki analar sert, buyrukçu, yönlendirici tipler.

Z. K.: Sanırım bu üç filmi yapanlar da Türk sinemasının övgüye değer kişileri, öyle değil mi?

B. Y.: Öyle, ama tipler yanlış. Yine edebiyata dönelim. Siz oturuyorsunuz, belli özellikleri olan kitleleri arkalarına alan kahramanlar ortaya koymaya çalışıyorsunuz. Kimi zaman kendi deneyiminizi, yaşamınızı anlatıyorsunuz. Mümkün olduğunca az yanılgıya düşülsün diye. Kendinizi ortaya koyu-

yorsunuz. Her şey hızla değişiyor ve siz o değişikliğin bir yerinden bir şeyler öğrenmek ve yakalamak zorundasınız. İnsanın böyle bir çabada gücünün ve bilincinin pek yetişebileceğine inanmıyorum. Ancak mümkün olduğu kadar doğruya ve sağlıklı olana yaklaşma çabaları gösterilebiliyor, sanatçı tarafından. Sanatçı bu yüzden kendini ortaya koyma durumunda. E, ben de uzaydan gelmedim. Benim yaşadığım şeylerin, özde başkalarının yaşadıklarından büyük bir ayrımı yok.

Yıllardan beri herkesle yaptığım konuşmalardan da görüyorum ki, benzer deneyimleri yaşamışız, yaşamaktayız. Sözü şuraya getirmek istiyorum: Sizin ürettiğiniz şeyin sağlıklı, ayağı yere basmış olması yetmiyor. Onun kişiyi simgeleştirmesi mümkün değildir artık. Özellikle bizim toplumumuzda. Edebiyatımızda insanları dalgalanmaya bıraktığınızda, çok şey yitirdiklerini izliyorsunuz. Onun için yazarın bir tip yaratıyorum diye ortaya çıkması mümkün değil, bizim toplumumuzda. Batı toplumlarında ise tekdüze, rayda yaşama diye bir olay var. Demin dediğim gibi, insanlar bireysel değil, ulusal tipiklik kazanmaktalar, giderek.

Romancı açısından bir başka şey de var: Bunca değişik kavram karşısında, insanlar da sizin yazdıklarınızı istedikleri gibi yorumlamak eğilimindeler, *Halkalı Köle* romanıma kiminin gerici, kiminin aşırı solcu demesi gibi.

Konuşmayı şöyle bağlayalım:

Eleştirmenlerle yazar ilişkisi de çok önemli. Beni seven kişi, benim yapıtımla ilgili tek söz etmeyebiliyor. Karşımda olan ise, beni vurmak için saptırılmış yorumlarla kitabımı kullanıyor. Sorarım: Deminden beri sözünü ettiğimiz koşullar içindeki yazar ne yapacaktır? Tip üzerine mi düşünecektir, yoksa bambaşka bir derinlikte midir soranlar? Ne okurla tam bir bütünleşme durumundasınız, ne de eleştirmenin sanatsal bakı-

şına tam güveniniz var.

Yazar kendi kendine kalmıştır. Yazar ancak kendi kendini aşma çabasındadır.

Kısaca, yazar, bu ortamda, bu toplumda, şaşırmış, yalnız bir kişidir.

Aralık/1983/Yazko Edebiyat

•

YAZKO EDEBİYAT / Türk Dili

— *Türk Dil Kurumu üyesi değilsiniz, ama özleşmeden yana bir yazarsınız. Türk Dil Kurumu'nun akademileşmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?*

— Yazarlığa yeni başladığım, azgın yıllarım mıydı? Önüme gelene sataşıyordum. Dil Kurumu'na da sataştım. Aradan yıllar geçti, duruldum. Haksızlık yaptığım kişilerden özür dilerim. Dost oldum çoğuyla. Dil Kurumu'yla, ben yakınlaşmak istedim, ama Kurum yanaşmadı buna. Şimdi tarihini tam anımsayamıyorum, Türkiye Yazarlar Sendikası'ndan, kimi yazarların başvurusunu istedi Kurum.

Sendikamız Yaşar Kemal'i, Aziz Nesin'i, Fakir Baykurt'u ve beni önerdi. Salt benim üyeliğim onaylanmadı. Hatta bu nedenle, kimi üyeler Kurum'dan ayrıldı. Böylesi bir olay, yıllar önce oldu demiyorum. Bugün de buna benzer olaylar olabilir. Yazmamın, anımsatmamın amacı, böylesi çekişmelerin kendi aramızda olduğu ve olabileceğidir. Kuruma karşı olmak, onu yok saymak anlamını taşımaz, tersine daha iyiye, doğruya gidebilmesi için yapılmış eleştirilerdir salt.

Ama, Kurumu yok saymak, yadsımak söz konusu olunca, hele hele tutuculuk adına yapılmak istenirse, bu tutum, Ku-

rumundan, yazardan önce Türk edebiyatının, Türk dilinin sorunu olur doğrudan doğruya. O zaman da her ilerici aydının, yazarın karşı çıkacağı bir onur sorunu sayılır, Türk Dil Kurumu'nun akademileştirilmesi...

Düşüncelerimi daha yalın biçimde bir örnekleme yaparak anlatmam, yani Dil Kurumu'nun akademileştirilmesine neden karşı olduğumu anlatmam gerekirse, şu olayı anımsatmanın sırasıdır sanıyorum: Sade bir köylünün söylediği her şey doğru çıkıyormuş köyde. Sormuşlar, "Nasıl buluyorsun, böyle kolaycana doğruyu?" Köylü şöyle yanıtlamış: "Bunu bilmeyecek ne var? Bundan kolay ne var? Köyümüz muhtarı ne söylerse, ben onun tersini söylüyorum..."

Dil, bir petrol rafinerisine benzer. Yazarlardır bu rafinerinin ustaları, emekçileri. Rafinesiz petrol kara bir sıvıdır. Dilimiz, yıllardan beri, bu rafineride damıtılmaktadır. Anlaşılan kimileri, bu damıtılmışlığı, rafineride tersinden işlemeyi amaçlıyorlar.

Bu şahıslar, fikirlerinde muvaffak olurlarsa, maateessüf müesseselerinden kara mayi akar!!!

Eylül/1983/Yazko Edebiyat

YAZILAR

SAİT FAİK ÖDÜLÜNDEN SONRA

Sait Faik'in Türk hikâyeciliğindeki yeri nedir? Açtığı çığır nasıl gelişmiştir? Bu gelişme çizgisi bugün hangi noktaya varmıştır?

Sait Faik hikâyesi konuşulurken herkesin ağız birliği ettiği konu, yazarın insancıllığıdır. Oysa Sait Faik'in insancıllığı ve "küçük insan" sevgisinin temeli onun eksik sınıf bilincine dayanır, Sait Faik burjuva kökenli bir yazardır. Sınıfından gerçek anlamda kopmamıştır. Yaygın bir yanılgıyı düzeltmeliyiz burada. Küçük insanı kendine konu etmekle sınıfını yadsıdı sanılmaktadır. Oysa Sait Faik'in küçük insana karşı duyduğu sevginin niteliği, onun yoksul halkla gerçekten kendisini özdeş saymasını önleyen başlıca etmendir.

Sait Faik, gerçek anlamda sınıfından kopmadı derken, onun burjuva ahlakına, burjuva davranışlarına, burjuva değerlerine derin bir tiksinti duyduğunu gözden kaçırmamalı. Ne var ki, bu tiksinti, kendi sınıfına karşı gerçek toplumsal temelleri olan bir tepki niteliğini kazanmamıştır. Bir mücadeleye girerek sınıfına karşı çıkmamıştır Sait Faik. Burjuvalardan bıkmış ve kişisel kurtuluş yolu olarak küçük insanla omuzlanmayı seçmiştir.

Dikkat edilirse Sait Faik, küçük insanı, daha ileri bir düzende gelişecek potansiyeli ile değil, o günkü durumuyla kabul eder ve sever. Onun insanları toplum hayatının ana gelişme süreçleri dışında kalan bölgelerde yaşarlar. Toplumsal mekanizmaya karşı olduğu için insan bireyselliğini toplumdan soyutlanmışta arar Sait Faik.

Ama Sait Faik bu tavrıyla hikâyeyi demokratikleştirmiştir. O zamana kadar ya büsbütün küçümsenip yadsınan, ya da iğreti, cansız bir süs olarak kullanılan küçük insanı edebiyatta şerefli bir yere koymuştur. Çünkü Sait Faik, sınıfıyla uzlaşmayan burjuva yazarı çelişkisini olanca derinliğiyle yaşamış ve içtenliğini hiçbir zaman yitirmemiştir. Ama Sait Faik'in bu başarısı yalnız Sait Faik'e özgü bir başarı olarak kalmıştır. Aynı çelişkiyi aynı derinlikte yaşamamış yazarlar önünde, Sait Faik hikâye çizgisi tıkanıp kalmıştır. Öz olarak tıkanmıştır, çünkü Türkiye'nin bugünkü toplumsal ortamında bu tavır zaman dışı kalmakta, basit bir (popülizmin) halkçılığın ötesine geçmemektedir. Dolayısıyla bu çizgi zorunlulukla biçimciliğe dönüşmüş, Türkiye'nin somut insanını ıskalayarak, burjuva Batı edebiyatının inceliklerini yeniden üretme yoluna gitmiştir.

Anlatı edebiyatımızda bir de, "doğalcı" diyebileceğimiz çizgi vardır. Bu çizgi, Türkiye gerçeklerini konu edinmekte, ama bu gerçekleri sadece "aktarmak"la yetinmektedir. Böyle bir hikâyecilik, röportaj çizgisini pek aşmamakta, yaratıcılıktan çok gözlemcilikle yetinmektedir. Köy hayatının okuryazar zümreye uzak, dolayısıyla ilginç ve yeni konularını, yüzyıllardır oluşturulmuş bir halk söyleyişinin güzelliğine yaslanarak anlatma, bu çizginin başlıca özelliğidir.

Türk hikâyeciliğinin onurlu bir gelişme göstermesi, gerek soyut biçimcilikten, gerekse kaba doğalcılıktan kurtulmakla mümkün olacaktır. Sorun, Türkiye insanını, Türkiye koşulları içinde yakalamak ve biçimin önemini ihmal etmeden anlatmaktır. Gerçek yaratıcılık budur: Yerli öz, toplumsal içerik ve yetkin biçimin kaynaştırılması.

Sözü edilen bu gerçekçi hikâye çizgisi, biçimcilikle doğalcılık arasında bir orta yol değildir. Tavır olarak ikisinden de ayrıdır. Her zaman somut gerçeklikten kaynaklandığı ve sana-

tın biçimsel olanaklarını hiçbir zaman gözden kaçırmadığı için, geleceğe açıktır. Gelişme potansiyelini, kendini aşma gücünü, somut hayat süreçlerine bağlılığından alır.

Hikâye anlayışımı belirleyen noktalar kısaca bunlardır.

Ödülümü ve ödülü alan *Kaçakçı Şahan* kitabımı, devrimci kültür ve sanat alanındaki kavgamızın yürekli, bilinçli organı *Halkın Dostları* dergisine bıraktığımı ayrıca belirtirim.

Haziran/1971/Halkın Dostları

•

"KAYGAN TOPRAK" YA DA KAYPAK YAZARLAR

Oldum olası, bir sanatçının, diğer bir sanatçıyı eleştirmesini doğru bulmamışımdır. Bu bakımdan, şimdiye değin pek çok kitap üzerine yazı yazmak istediğimde, nesnel olamayacağını, nesnel olabilsem bile, büyük bir sorumluluk ve emek isteyen yaratıcılığa karşı duyduğum saygıdan ötürü, haksız yargılarda bulunabileceğim kuşkusuyla vazgeçmişimdir yazmaktan. Ama, *Kaygan Toprak*'ı okuyunca, -Alman toplumu, bizdeki kimi aydınlar ne düşünürse düşünsün- okurlarımızın kandırılmasına göz yummayı, kendi adıma bir hainlik olarak yorumladım ve bu kitap üzerine yazmaya karar verdim.

Kitabın biçimi üzerinde fazla durmayacağım. Yıpranmış, kolaya kaçan, hiçbir yaratıcılığı olmayan bir kitap *Kaygan Toprak*. Bakınız yazarı bu konuda ne diyor: "Güzele yönelik bir edebiyat bana bir şey demez. Sanatlarına sarılıp duran yazarlar bana hep şüpheli göründü. Böylece dünyaya yabancılıklarını gizlemeye çalışıyorlar gibime gelir. Estetik bakımdan kusursuz, ama ırkçı, yahut insanları birbirini kırmaya kışkırtıcı bir savaş şiirini, şiir mi sayacağız yani?" (Milliyet Sanat Dergisi, s. 109).

Salt doğrunun, sağlıklı bir dünya görüşünün yansıtılması değildir sanat. Sanat, doğru olanla güzel olanı uyumlaştırmaktır. Biz, toplumcu sanat diyorsak, bu, sanatta biçime önem vermemek anlamına gelmez. Tersine, özgün yaratıcılıkları da aramak, bulmak zorundayızdır. Sanat, sanatın önünde diz çökmekle yaratılır. Ama toplumcu yazarların, bireyci yazarlara göre ayrımı, bu diz çöküşe, anlaşılırlığı, sanattan beklenilen birikimi, toplumu olumlu yönde etkileme bilincini de katmalarıdır.

.....

Kaygan Toprak isimli kitabı tanıtmaya, yazarına sorulan bir başka soru ve alınan yanıtla başlıyorum:

"Bir işçi-yazar olarak işçileri bilinçlendirme görevini taşıdığınızı söylediniz. Romanlarınızda bunu gerçekleştiriyor musunuz?" "İşte şimdi kapana sıkıştım galiba. Gerçekleştiremiyorum demek benim için çok güç olur. En iyisi şöyle diyelim: Romanlarımın kime ne bilinç getirdiği, kişilerin oluşumuna ve alış yeteneğine bağlı. Herkes kendi dünya görüşüne göre bir şeyler alır kitaplarımdan. Önemli olan yazarın olayları hangi sınıfın bilinciyle verdiğidir." (Milliyet Sanat Dergisi, s. 109).

Öyleyse görelim, Max Von Der Grün'ün hangi bilinçle, *Kaygan Toprak*'ı yazdığını.

Almanya'nın Dortmund kentinde müteahhit Şöller'in kızı, ormanda ölü olarak bulunmuştur. İlk kuşkulanılacak insan, müteahhit Şöller'in yanında çalışan Angola'dır. Angola bir İtalyan işçisidir. Müteahhit, Angola'nın, yakalandığı yerde öldürülmesini istemektedir. Oysa Angola'nın ilk sorguda suçsuz olduğu anlaşılır. Ama, müteahhit'in öfkesi sönmemiştir. Angola'yı, üç yabancıya 150'şer marka kiraya verdiği odasından kovar.

Kitabın baş kişisi Maiwald ya da Karl, Angola'yı korur. Bu koruma, Batı'ya özgü bir korumadır ancak. Arabasıyla şuradan alıp şuraya götürür. Angola, İtalyan barakasına taşınır böylece.

Karl evlidir. Çalışkan bir karısı, öğretim gören bir kızı vardır. Karl, bir nakliye şirketinde uzun yol şoförüdür. "Arada evimden üç, dört gece bile uzak kaldığım olurdu. Karım Angelika'nın beni, işyerindeki erkeklerle aldatmış olduğunu şimdi biliyorum" (s. 18).

Kitap 340 sayfadır. 18. sayfada, iki kısa cümleyle karısının -hem de işyerindeki- erkek arkadaşlarıyla kendisini aldattığını geçiştirir yazar. Denebilir ki, kapitalist toplumlarda, ekonomik özgürlük, seks özgürlüğünü de beraberinde getirdi. Max Von Der Grün neden bunun üzerinde dursun? Yazar durmayabilir, ama biz durmak zorundayız. Çünkü yazar için önemli yanlışlık, durup durmamakta değil, anlattığı her olayı, yaşadığı toplumun insanı olarak olağan görmeye alışmış olmasıdır. Böylece yazar olma özelliğini, toplumuna ayrıcalığını koyma bilincini yitirmiş olmaktadır. Seks özgürlüğü, dileyenin dilediğiyle yatması değildir kuşkusuz. Bu konuya ilerde yeniden değineceğim. Çünkü görüleceği gibi, herkes birbiriyle yatmaktadır kitapta. Sıcağı sıcağına değinmenin nedeni, Karl'ın, karısıyla yatan işçi arkadaşlarının kimler olduğunun üzerinde durmayışı, ama onlardan sermayeye karşı ortak bir direnme beklemesidir.

Direnme olayı da şu: Karl'ın sırtında yaralar vardır. Uzun sefere güçlükle çıkmaktadır. Bakım servisinde çalışırsa, birkaç yüz mark eksik alacaktır. Yaralarını herkesten gizler, lüks tüketime tırmanmanın yanlışlığı üzerine yürüyeceğine, sırtındaki yaraları kendi elleriyle keser. Ama sonunda dayanamaz ve bakım servisine alınır. Karısının ekonomik özgürlüğü, ça-

lışması da bu aileye, Batı'da her emekçi aileye olduğu gibi fazla bir şey katmamaktadır. Ne kadar çok para kazanılırsa kazanılsın, gene de kıt kanaat geçinmektedirler. Çünkü, kapitalist ekonomi onları, durmadan yenilenen, değişen lüks tüketimin tiryakisi yapmıştır. Ama yazar, böylesine lüks tüketimin temel nedenleri üzerinde hiç durmamaktadır. Kapitalizmin sonuçlarını olağan görmekte, sonuçları yaratan düzeni yargılayacağına, yozlaşan insanı, kurumları suçlamaktadır yazar.

Karl, bir gün büroda, birkaç saat sonra karşı çıkacağı sermayeden, çalışmayı kolaylaştıracak bir buluşuna karşılık 100 mark almak için bekler. İşte bütün kıyamet bu sırada kopar. Yöneticiler, büroya yerleştirdikleri bir cihazla, işçilerin kendi aralarında konuştukları her şeyi dinlemektedirler. Yazara, bu Batılı yazara göre akıl almaz bir alçaklıktır bu. Dünyanın en sinsi, en hain ispiyonculuğudur. Bu karşı çıkışın üzerinde uzun uzun durmakta yarar var. Almanya'da, bir işyerinde yöneticilerin dinleyip dosyaladıkları, Karl'ı çıldırtan konuşmalar nelerdir acaba? İşçilerin kendi aralarında gizli bir örgüt kurmaları mı? Yönetimi ele geçirmek mi? İşyerini havaya uçurmak mı? Bu işyerinin dışında, başka işçilerle birleşip tüm yönetime el koymak için illegal bir örgütlenmenin dayanışması mı?

Yöneticilerin dinleyip dosyalayacakları konuşmayı, kitaptan aktarıyorum:

"Sanki karşımda konuşuyorlarmış gibi, her kelimeyi anlıyordum. Yoldan, havadan, sokakların durumundan, nerede park ettiklerinden söz ediyorlardı. Franz adındaki sürücü, fazla mesai alabilmek için *kilometre saatiyle nasıl oynadığını* anlattı. Eyvah, ya bir başkası bunu duyarsa? Franz'ı hemen işinden atarlardı!" (s. 31)

Diğer dinlenen konuşmaları ele geçirmek için, Karl iki ar-

kadaşı ve bir de sekreter kızın yardımıyla bir gece, hırsız gibi tel örgüleri kesip büroya girerler. Dosyaları çalarlar böylece. Birkaçını okurlar:

"...Allahın cezası karı, beni müdüriyete şikâyet etti... kendisi sanki bir bokmuş gibi... oropsu karı... onu karanlıkta bir ele geçirsem..."

— Hey Karl, bu lastiği değiştirmen gerek.

— Sen ne yaptın bunu? Daha yeni değiştirmiştim?

— Gene değiştirmelisin?

— Amma iş be! Bunu nasıl bu hale getirdin?

— Uzatma be Karl, lastiğe ben *bıçak sapladım*. Oldenburg'da bir yavuklum var. İki saat koynunda yatmak istedim. Sebepsiz iki saat fazla kalamayacağımdan, lâstiğe bıçak sapladım.

— Ne herifsin be Burgholz! Ya öğrenirlerse?

— Nasıl öğrenirler, sen anlatmazsan?

— Demek ki öğrenemeyecekler.

— Karl, diye birden Franz bağırdı. Olmaz yahu.

— Ne var? diye sordum.

— Kreimeier'in üç orospu çalıştırdığını biliyor muydun?

— Ne? diye dehşetle atıldı. Delirdin mi? Hay Allah, bu maaşla nasıl BMW aldı diye düşünüp dururdum. Eline benden fazla para geçmez ki. Üstelik üç de çocuğu var.

— Karl, bir orospu çalıştırmakla ayda ne kazanılırmış, biliyor musun? diye Franz sordu.

— Nereden bileyim.

— Burada yazılı. İki bin mark. Vay, vay vay, ne kârlı işmiş be! Pezevenk olmak varmış... Demek fabrikada laf ola çalışıyor. Öteki mesleğini örtbas etmek için. (s. 69-70).

Karl, yani kitabın baş kişisi, (72. sayfada) dosyaları okuduktan sonra bu konudaki düşüncelerini şöyle özetliyor:

"...Okuduklarımdan canım sıkılmıştı. Bunların hiçbiri benim için değişik şeyler değillerdi ki. Günlük basmakalıp konuşmalar." ..."Benim için tek ilginç olan konu, kamyon şoförlerinin kilometre saatiyle oynama metotlarıydı. Fazla mesai koparabilmek için nelere başvurmamışlardı? Tanker sürücülüğü yaparken bu dosyaları okumuş olsaydım, ben de bunlardan bir hayli faydalanabilirdim..."

Evet, Karl, "sürücülük yaparken bu dosyalar elime geçseydi, ben de yararlanabilirdim", diyor. Diyor ya, sonra da arkadaşlarını toplayıp greve gidiyor.

Buraya kadar alıntılarla saptamaya çalıştığım olaylarla yazar neyi anlatmak istiyor acaba? Almanya'da emekçi sınıfının işine karşı hilebazlığını mı, yoksa gizli gizli dinlenmelerinin bağışlanamaz olduğunu mu? Kanımca ikisini de söylemek istiyor ve asıl çelişki, bir işçi-yazar hainliği buradadır işte. Ne yöneticilerin gizli dinleme tertibatı kurmaya hakkı vardır, ne de emekçiler, emeklerine hile karıştırmalıdır. Emekçilerin daha fazla para kazanmaları, hileye başvurmakla değil, emeğin bilincine varıp sermayenin yakasına yapışmakla olur. Yazarın ele aldığı insanların hep hastalıklı, hep olumsuz olduklarını neye bağlayacağız öyleyse? Bu olayı genelleştirip emekçilerin hilebazlığına mı, yoksa yöneticilerin tuzaklarına mı? Kuşkusuz sermaye ikiyüzlüdür, haindir ve artıdeğer gerçeğine inanıyorsak, Alman sermayesi her geçen gün biraz daha güçleniyorsa, kimi işyerindeki hilebaz üç-beş emekçinin tutumunu kesinlikle genelleştiremeyiz. Yazar, sermayeye karşı emeğin kutsal haklılığını böylesine çarpıtırken, bir bakıma da kendi hastalığını sergilemiş oluyor.

Kendi işçi sınıfını sömürdüğü yetmiyormuş gibi, yıllardan beri geri bırakılmış toplumların insanlarını da sömüren Alman sermayesine karşı okuru sokmaya çalıştığı çıkmaz, kitap

boyunca sürüp gidiyor daha. İşyerindeki grev, yöneticilerin yeni oyunlarıyla durduruluyor ve işten çıkarılan Karl yeniden işe alınıyor. Yazar, rahatlamamıştır ama. Bu kez sendikasına saldıracaktır. Kapitalist toplumlarda, sendikalizmin ne olduğunu biliyoruz. Ama her şeye karşın bir örgütlenme, bilinçlenmedir de sendikalizm. Bir ucu sermayenin elindeyse, öteki ucu da umudun, dayanışmanın elindedir. Hatta geri bırakılmış ülkeleri pazar tutmuş Alman sermayesi, her gün güçlendiği için, kendi işçi sınıfını doyurabilen, grevlerin az olduğu bir ülke olabilmesi bakımından, dünyanın en zengin sendikaları Almanya'dadır. Dolayısıyla, bu sendikaların fabrikaları, bankaları bile vardır. Bu da bilinen bir gerçektir. Ama, yazarın ters bir yerde aldığı olay, olaylara karışmayan sendikayı, sonunda, bu işyerinin yüzde 75 hissesini satın almış olmasına bağlaması, sağlıksız bir yazar tanımamız bakımından önemlidir kanısındayım.

"...Sendikanın, hisselerin çoğuna sahip olduğundan fabrikaların idaresini ele alacağını, fakat idarede hiçbir değişiklik yapılmayacağını açıklıyordu. İki tanker sürücüsünün ellerindeki kalem kâğıtla bu yıl hisselerine ne düşeceğini hesapladıklarını gördüm. Geçen yılın kârını bölüp çarpıyorlar, bir takım sayılar elde ediyorlardı. Franz (dosyaları Karl'la çalan) atölyeye girdi. Pek keyifliydi:

— Eh bundan sonra işimiz iş Karl, dedi.

— Nasıl? diye sordum.

— İşletmenin sahibi asıl sendika dedi.

— Ne olacak?

— Tabii bizim de söz hakkımız olacak.

— Bir şey diyemeyeceğim, dedim.

Aslında bu değişiklik şu an beni hiç ilgilendirmiyordu. Tek düşüncem dağılacak olan el ilanlarıydı..."

Bu arada, biraz geriye dönmekte yarar var. Karl'ın karısı birkaç günlüğüne bir yere gittiğinde, Karl, bürodaki sekreter kızla yatar. Alkoliktir sekreter. Aslında tüm emekçiler, meyhane, renkli televizyon ve hileden başka bir şey düşünmeyen kimselerdir yazara göre. Karl'ın bütün düşüncesi, dinleme olayını yeterince açıklayamamış olmasıdır. Sendika bu olaya yukarıda belirtilen nedenle sahip çıkmaz. Karl, sekreter kıza akıl danışır. Sonunda çaresi de bulunur: Komünist bir matbaacı vardır. İllegal bir örgüttedir. Karl'a yardım etmeyi kabul eder. 20 bin bildiri basacaktır. Basar da. Ancak isminin açıklanmamasını ister ve dağıtım işine karışmayacağını söyler Roggensack. Karl'a arkadaşları da yardım etmezler. Bu olay, onlarca kapanmıştır artık.

"Makarnacı", yani İtalyan olan yabancı işçi Angola'ya başvurur Karl.

Angola devrimcidir. Devrimci arkadaşları vardır. Şimdi kitabı toparlamaya çalışalım. Diyelim ki yazar, toplumunu sergilemekte, taraf tutmadan, olayları yorumlamadan yazmakta, sonunda çözümü, okurun kendisinin bulmasını istemektedir. Evlilik kurumunu kapitalizm ele geçirmiş, dilediği gibi yozlaştırmıştır. İşçiler, durmadan artan lüks tüketimden kendilerini kurtaramamaktadırlar. Sendikalar güçlenip sermayeye karşı emeği koruyacaklarına, kendileri sermayedar olup işletmeciliğe yönelmişlerdir. Çözüm, ne olabilir peki? İşte bu kesitte Angola çıkıyor karşımıza. Devrimci arkadaşlarını toplayıp 20 bin bildiriyi dağıtıyor. Yukarıda değindiğim nedenlerden ötürü, dağıtılan bildirinin mesajı, emeğin sermayeye karşı direnişi, işçi sınıfının bilinçlenmesi, hatta onuruyla hiçbir ilişkisi olmamasına karşın, gene de bir umut belirtisidir. Devrimcilerin birleşeceği umududur bu.

Bu arada Angola'yı da yanına alarak bir tankerle hastaneye

oksijen taşımaktadır Karl. Yolda kaza olur ve tanker bir bankadan içeriye girer:

"Angola kapıyı açtı ve kaçtı. Sonra sessizlik. Bayılmış mıydım?"

.....

O ara biri karşıma çıktı. Masaların arkasında gidip gelmekteydi. Bu dolaşan Angola'ydı.

— Olur iş değil, dedi Angola. Hiç para yok! Çıldırmak işten bile değil, yok para. (s. 325).

Böylece Angola da ilk fırsatta para çalmaya hazır bir devrimci olarak saptandıktan sonra, sıra komünist Roggensack'a gelir.

Almanya'da seçim öncesi hazırlıkları yapılır:

"Ben Brand'a oyumu verecektim. Bu seçime artık Karin (kızı) de katılacaktı."

— Strauss'un yüzüne baktıkça korkuyorum baba, dedi.

Gerçekten de Strauss'un seçilme ihtimali hepimizi ürkütüyordu. Strauss başa gelirse, bizim firmadaki dinleme tertibatları artık her fabrikanın demirbaşı olacaktı...

Onbinlerce göstericinin başkanı sanki Roggensack'mış gibi, birden kafilenin başına geçti. Onu aramızda görünce korktum.

Roggensack:

— Kardeşler, güneşe ve özgürlüğe doğru...

Ama devam edemedi. Yuhalandı, itildi kakıldı, sonunda tekmelenerek kaldırıma yuvarladılar. Adam yüzükoyun kapaklandı. Arkamdan birinin 'Komünistlerin aramızda işi ne?' diye bağırdığını duydum.

Roggensack yanımdan yok oldu diye memnundum. Ya-

nımda bitiverince ödüm kopmuştu. Onu kaldırımda iterlerken, dönüp ilgilenmemiştim."

Max Von Dor Grün'ün *Kaygan Toprak*'ı böyle bitiyor. *Kaygan Toprak* bitiyor, ama kaypak yazarlara, kaypak yazarları işçi sınıfının yanında bir yazarmış gibi tanıtan ve tanıtacak olanlara söylenecek pek çok sözümüz var daha.

Sayı: 2/1975/Militan

•

TEK TEK SONRA HESAPLAŞMAK ÜZERE

Sabaha karşı gözlerimi açıyorum. Karanlık odanın içi. Perdeyi aralayıp saatime bakıyorum. Üç buçuk... Yeniden yumuyorum gözlerimi. Yatmalı diyorum kendi kendime. Yan oda düşüyor aklıma. Çalışma masamın üzeri nasıldır şimdi? Gazetelerden kesilmiş yazılar, dergiler, teyp ve doldurulmuş birkaç kaset. Bir kuş ötüyor. Ardından iki köpek hırlaşıyor. Karanlıkta, belki sonbaharın hafiflettiği bir ağacın dalındadır kuş. Belki de yuvasında, yavrusuyla birlikte birbirlerine sokulmuşlardır. Köpeklerin hırlaması sürüyor hâlâ. Uyuyamıyorum. Yan odaya geçiyorum. Işığı açtığımda, gözlerim kırpışıyor. Karanlığa doymamış gözler bunlar. Ama az sonra alışıyorlar parlaklığa. Masamın üzeri gerçekten darmadağın. Tabakta, üç-beş saat önce Ataol'un yiyip tüketemediği üzüm salkımının yarısı, tiyeğinden koptuğu andan daha üzgün duruyor. Kâğıtlar, teyp, uzun bir şişede dibe yaklaşmış su da, bir şeyin tamamlanmasını bekler gibiler. Nedir tamamlayamadığımız? Nereye gitti Ataol? Nasıl da üzgündü. Oysa ne denli istekle gelmiştik eve. Bir konuşma yapacaktık. Gazetelerden kesilmiş yazılar, dergiler, doldurulmuş birkaç kaset, bu amaç-

la masanın üzerindeydi. Birkaç kez denemiştik konuşmayı. Sorular sormuştu bana. Yanıtlar vermiştim. Ama olmamıştı gönlümüzce. Gönlümüzce olmasını istediğimiz konuşma nasıl bir konuşmaydı acaba? Geç saatte gitti. Olmuyor, demiştik karşılıklı. Bir şeyler eksik ya da fazla. Gazetelerden kesilmiş yazılara, dergilere uzun uzun bakıyorum. Buldum Ataol, diyorum kendi kendime. Bulamadığımız eksiklik değilmiş dostum. Fazlalıkmış. Üç-beş aydır süren şu Sait Faik - Sabahattin Ali tartışmasıyla ilgili yazılanlar bir araya geldiği için yapamamışız konuşmamızı meğer. Yalanlar, küçümsemeler, hayasızlıklar bir araya gelince, dilimiz varmamış konuşmaya. İçinden çıkamamışız bu pisliğin. Yazıları, dergileri üst üste koyup dosyayı kapatıyorum. Sonra kilitliyorum dolaba bir güzel. Masamın üzeri temizleniyor böylece. Bu denli okura yalan söyleyen, söylediklerimi çarpıtanlar ortadan kalkınca, okurlarımla yeniden rastlaşmış gibi oluyorum. Şimdi Ataol da olmalı. Bırakalım yazdıklarını; okura, halkımıza söyleyeceklerimize geçelim, deyivermeliyiz. Perdeleri açıyorum. Deniz, toprak, ağaçlar, uzakta görülen tek tük ışıklı evler, güneşi görmeye hazırlanıyorlar. Masadaki pislik kalktığına göre zamanıdır, okurla konuşup dertleşmenin.

Reşo Ağaların ülkesi... Umut bile edilemeyen sevdalarınızın, haklarınızın hesabına oturmayı geciktiren düzeni tanıdınız mı? Kara Vagonlarda doğuran analar... Bu yıl da indiniz mi Çukurova'ya? Pamuk ağalarını, tefecileri, düzenin değişmezliğinden beslenen hainleri sezebildiniz mi? Ağa sana köpek deyince sevinen çocuk... Neredesin şimdi? İstanbul'a mı geldin? Babıali'den geçtin mi hiç? Bir grevi uzaktan yakından izledin mi? Grevlerin nedenini düşündün mü? Sana köpek diyen ağaya, tüm ağalıklara, senin de köpek demeye hakkın olduğunu anlamaya başladın mı? Kaçakçı Şahan... Meğer ne

çokmuş Şahanlar... Sen öldüğünden beri daha pek çoğunuz bastı mayına. Pek çoğunuz kurşunlandı. Çocuğun ne oldu? O kıvır kıvır saçlı, kara gözlü oğlun? Geçenlerde Siverek'te kurşuna dizilenlerin arasında mıydın yoksa? Demek onun da ismi Şahan'dı... Sahipsizler... Bir ucu Harran'da, bir ucu Almanya'daki sahipsizler... Yavaş yavaş anlar mı oldunuz, kendinizden başka sahibiniz olmadığını? Bedrana... Törelere, yasalar arasında çözüm yolu bulamayan, bulamayıp umudunu, sevdasını, tüm alacaklarını kendisiyle asan Bedrana'lar... Ne oldu? Ankara'yı göreniniz çıktı mı aranızdan? Gerisingeri dönüp Bedrana'nın astığı umudun, sevdanın tüm alacaklarının nedenini, çözümünü düşündünüz mü? Kutsal balıkları besleyen aç bırakılmışlar... Nemrut'u arayıp buldunuz mu? Nemrut'u ararken, başka başka Nemrut'ların yaşadığını, çoğalmış olduklarını bildiniz mi bir bir? Barutçu Maho, Maholar ne oldu peki? Gerçek suçluların, öldürenler değil, öldürtenler olduğunu bilenleriniz çoğaldı mı? Sen Kara Çarşaflı Gelin... Almanya'da ekmeği arayan milyonlar... Duvardaki güneşle, tavuğu bile kandıran hile... Dışarıdan hırlayan iki köpek... Çoğalan köpekler...

Ayağa kalkıyorum. Dolanıyorum odanın içinde. Ezilen, horlanan milyonlara, onların arasından geldim diye, beni de horlamak isteyen, yalancıların dosyasının kilitli olduğu dolaba yürüyorum. Kolumun birisini uzatıp almak istiyorum dosyayı. Bir söz, son bir söz eklemek istiyorum: Sabahattin Ali'yi anma gününde yaptığım konuşmama, kâğıt, kalem... Yazıyorum: Yaşarken, bunların, şu dosyadaki imzaların çoğunu sevmemekte yerden göğe kadar haklıymışsın sen, Sait Faik...

12/Aralık/1975/Militan

BEN BİR YEDİNCİ ADAM'DIM

Yayımlanır yayımlanmaz okuduğum sayılı kitaplardan birisi *Yedinci Adam*. Nedeni, benim de yazdığım konuları, John Berger'in nasıl yazdığı değil, John Berger'in beni nasıl yazdığıydı.

Yedinci Adam, Avrupa'da çalışan her yedi işçiden birisinin göçmen işçi oluşu nedeniyle, göçmen işçilere verilen ortak isim. Öyleyse, ben de Yedinci Adam'dım. Kitabı okurken sindim bir köşeye. Bu evde değil, Avrupa'da sindiğim bir ülkeydi. Örneğin Almanya. Çalışıyordum bir fabrikada. İş bitimi evime doğru yola çıkıyorum. İşte tam bu sırada, John Berger, Jean Mohr yanımdan geçiyorlar. John Berger'in gözüyle, Mohr'un kullandığı fotoğraf makinasının objektifi birleşip görüyorlar beni. Ben görmüyorum ama. Benim gibi yüz binlerce, milyonlarca Yedinci Adam görmemiş onları. Ülkemize gelmişler. Tophane'de dolaşmışlar. Anadolu'ya gitmişler. Almanya'da çalışan göçmen işçilerin anayurtlarında nerede, nasıl yaşadıklarını incelemişler. Anadolu'dan İtalya'ya, İspanya'ya, Portekiz'e gitmişler. İşte, Portekiz emekçileriyle ilgili bir bölüm:

"Son zamanlara kadar Portekiz'den dış ülkelere göç etmek genellikle yasaktı. Hem İspanyol, hem de Fransız sınırlarının gizlice geçilmesi gerekiyordu. Bu geçişleri de Lizbon'daki kaçakçılar düzenliyordu. Sınırı geçmenin ücreti adam başına 350 dolardı. Bu parayı ödeyen işçi adaylarının çoğu da dolandırılıyorlardı. Bunun üzerine göçmen işçiler kendilerini koruyacak bir yol buldular. Yola çıkacak işçi adayı daha önce fotoğrafçıya gidip bir resim çektiriyordu. Çektirdiği resmi ikiye bölüp bir parçasını kendisini kaçıracak kılavuza veriyor, öbür parçasını da kendisi saklıyordu. Fransa'ya vardığı zaman, sınırı kılavuzla

birlikte kazasız belasız geçtiklerini göstermek için kendisindeki fotoğraf parçasını Portekiz'deki ailesine gönderiyor, kılavuz da fotoğrafın kendisinde olan parçasıyla adamın ailesine gidiyor ve 350 doları alabiliyordu."

Yazının burasında Sirkeci garını anımsadım. Kocasının fotoğrafını, orta yerden yırtan bir Portekiz kadınıyla, Sirkeci'de, tel örgülerle çevrilmiş garın dışında kalan kadının ortaklaşa paylaştıkları bir "dram"dı bu.

Göçmen işçiler gözyaşı dökerken, göçmen işçiler, mark'a, frank'a... kavuştuklarında gülümserlerken, *Yedinci Adam*'da şunları okuyoruz:

"Bu göç, değerli bir ekonomik kaynağın, insan emeğinin, yoksul ülkelerden zengin ülkelere aktarılması anlamına gelir... Bir göçmen işçisinin yirmi yaşına kadar yetişmesi ve bakımı kendi ülkesinin ulusal ekonomisine aşağı yukarı 60.000 liraya mal olmuştur. Dış ülkeye giden her göçmen işçiyle, azgelişmiş bir ekonomi gelişmiş bir ekonomiye bu miktarda yardımda bulunuyor demektir..."

Yedinci Adam kötürüm bir edebiyat çalışması değil. Arayan, düşünen, dolaşan bir edebiyat. Hem bilimsel rakamları, hem de tekniği yanına alıp dolaşmış. Bu yönüyle de ilginç. Hayatın durmadan değişen, hızlanan nabzını yakalamak isteyen yazarlar için yeni ufuklar getiriyor. Kitapta anlatılan Yedinci Adamlarla, hayattaki Yedinci Adamların birbirine bu denli benzemelerinin nedeni, yazarın, hayatın yüreğine bilinçle, sevgiyle bakabilmiş olmasından geliyor. Ama gene de karşı çıkacağım bir yan var kitapta. Yazarın "sakin" oluşu. Öfkesiz oluşu. Bu tavır da "bizzat" ezilen, sömürülen Yedinci Adamla, Yedinci Adamı yazan arasındaki küçük bir ayrım olsa gerek...

Mayıs/1977/Güvercin

Denizler, ormanlar yoktu benim çocukluğumda. Suyu, kuyruklardan tanıdım. Ormanı, yeşilliği hiç bilemedim. Anam, yeşil bir kadın oldu bu nedenle. Tespihi, giysileri, seccadesi hâlâ yeşildir onun. Suyum, ormanım yoktu ya, bol bol tozum vardı benim de. Bütün oyuncaklarımı, kuştüylü yataklar gibi içine gömüldüğüm tozdan yapardım. Mahallemizin bir toz ustası çocuğu vardı. Tozdan oyuncak yapmasını hepimize o öğretmişti. Evlerimizden para, meyve, şeker çalmaz, kovalardan su çalardık. Çaldığımız suları bir araya getirip tozla karınca da, gönlümüzün istediği her bir şeyi yapardık, tozlu yollar içinde. Bir sabah uyandığımda, gözlerimi açamadım. Sanki gözkapaklarıma bir tüp uhu sıkılmıştı akşamdan. Kovanın içine başımı soktu anam. Gözlerimi ıslattı, bekletti. Sonra, kıpırdanan kirpiklerimin arasındaki yapışkanlığı, dantel ören değil de, dantel söken bir genç kız ustalığıyla temizledi. Gözlerim yeniden dünyaya kavuşunca, "Tozdan uzak dur oğlum!" dedi anam. "Toz bundan sonra dostun değil, düşmanındır senin." "Olur ana," dedim. Dedim ya, insan yârinden kolayına ayrılabilir mi? Koştum sokağa. Aradım arkadaşlarımı. Arkadaşlarım nerede olacak? Tozun içinde... O yaz sonunda, herkese tozdan oyuncak yapmasını öğreten Ökkeş'le birlikte, okula kaydetmeye götürdüler bizi. İki okul vardı bu kentte, trahomlular, trahomsuzlar okulu diye... Ökkeş'le beni trahomlular okuluna ayırdılar. O ağladı, ben ağladım. Ağladıkça da gözlerimiz bir yandı bir yandı, yeşil, acı, ateşli sular boşaldı. Ökkeş, trahomlular okuluna gitti. Babam polisti. Beni kolumdan tutup dispansere götürdü. Haftalarca gittim bu dispansere. Doktor, gözkapaklarımı dışarıya doğru kıvırıp, nasır tutmuş cam gibi kabarcığı, -şimdi bilemem-, jiletle mi,

bıçakla mı, kazıdı. Kazıdıkça da, gözbebeğimin dünyaya açılan merceğini çizip bozacak, sonunda beni kör edecek olan kabarcıklardan bir güzel kurtuldum. Ökkeş'le bir daha görüştürmediler beni. O, tozların içinde yaşamını sürdürdü. Duyduğum, sonunda toz çiçekleri, dünyayı göremez etmişler onu. Eline bir baston tutuşturmuşlar, yaşı on iki, on üç... Dünyayı görerek değil, dokunarak yaşıyormuş hâlâ. Bana "Kaç yaşındasın?" diye ne zaman sorsalar, aklıma hep Kör Ökkeş gelir. O tozlar diyarında kaldı, ben dünyayı dolaştım. Kimlik kartımıza bakılınca, belki de doğduğumuz yıl yıla, ay aya, gün güne tutar. Ama o kırk altı yaşındaysa, ben kırk altı bin yaşında sayılmaz mıyım Allah aşkına?

Tozdan söz açılınca, ekmeğin kokusu da yayılır anılarımdan. Şu, hâlâ evde dizi dizi, küme küme varkan, bir fırının önünden geçerken almadan edemediğim, aldığımda koklayıp kimselerin görmemesine özen göstererek, öpüp gözlerime dokundurduğum ekmek. Ablam nerede benim? Yıllar var ki, gördüğümüz yok birbirimizi. Sanki saklambaç oynuyoruz. Bir yıl, iki yıl, beş yıl süren saklambaç oyunu. Ama o günler böyle miydi ya? Bir çatı altında yaşardık. Beş kardeş de, aynı evin kuzularıydık. Gün geldi, yaşım ya sekiz ya dokuz, hastalandım. Şu Anadolu yoksulluğunun bir güzel yanı da vardır hani. Ölen ölür de, hastalanıp ölümden kurtulanlar, hastalıkların ismini bile bilmezler. Benim hastalığım için zatürree, humma, lekelihumma, dizanteri, tifo, tifüs, sıtma ve o yörede bilinen bütün hastalıkların ismini saydılar. Ama benim hastalığım, hâlâ ismi konamamış bir hastalık olarak kaldı. Günlerce, haftalarca hiçbir şey yiyemedim. Bir gün yataktan kaldırdıklarında, kollarım, ayakların bedenimden dökülüdü. İçi pamukla doldurulmuş bezden bir çocuktum sanki. Şu, yıllardan beri göremediğim, görüp ellerini öpemediğim ablamın sırtına

bıraktılar beni. Urfa'nın dar, eğri büğrü yollarında taşıdı beni ablam. Anımsadığım, bacaklarımın sağa sola sallandığı ve ayaklarımın kimi taşlara çarptığıdır. Doktor bir ona, bir bana baktı. Anam, benim hasta olduğumu söylememiş olsaydı, doktor belki de ablamı alacaktı muayeneye. Anam, doktorun yüzüne doğru ağladı. "Haftalardır hiçbir şey yemiyor," dedi. "Ölecek mi oğlum?" "Ölecekmiş," dedi doktor. "Bir şey yemediği için ölmemiş kadın!" Gene ablamın sırtına bıraktılar beni. Güçsüz kollarımla, incecik boynuna, düşmeyeyim diye nasıl da sarılmışımdır. Eee.. can şirin, can biricik. İlaçlardan sonra iyi olmaya başladım. İyi olmaya başladım ya, yoksul soframızın başına da ne belalar açmıştım!

.....

Burnuma gene sıcak ekmek kokusu geliyor. Şu yazı bir bitsin, köşe başındaki fırına gideceğim, fırından çıkan ekmeklerin en sıcağını alıp avuçlarımın arasında çevirerek, koklayarak, kimselerin göremeyeceği bir yerde de öpüp gözlerime götüreceğim.

Bütün fırıncılara, beni sırtında taşıyan küçücük ablama selam, ekmekleri çöplere atanların da gözleri trahomlu olsun...

TDK Tanıtma Yayınları 25/1980

•

BATI'NIN ESRARKEŞ KÖPEKLERİ

Doğrusu, pasaport süresinin biteceği tarihi kollamak, savaş yıllarında ekmek alabilmek için, karnenin zımbalarını saymak gibi bir şey...

Yurtdışına üç yılda bir çıkabilme hakkımın bitmesine bir ay kalmıştı. Aldım pasaportumu önüme, düşündüm: Ömrün

can çekişiyor, dedim. Uzatmak için versem, belki de geri alamam seni hiçbir zaman. Uçmuş olursun elimden, bir kuş gibi; fırrrr... İyisi mi, dünya gözüyle bir kez daha gitsem mi dışarıya?.. Ne vardı şu dışarıda? Yıllar önce özel trenlerle, özel uçaklarla çalıştırmak için bizleri götürenler, şimdi vize koymuşlardı sınırlarına. Gelmeyin, diyorlardı. Oturun oturduğunuz yerde. Şimdilik vizesiz bir ülke aradım Avrupa haritasında. Viyana'ya doğru çıktık yola...

Otobüsümüz, bizim sınırı geçince, sanki bir yük kalkmıştı herkesin sırtından. Bir yük kalkmıştı da, kanatlar takılmıştı her birimize. Bağırıp çağırıyor, şarkılar, türküler söylemek istiyorduk. Ama coşkunluğumuz kursağımızda kaldı doğrusu... Taktığımız kanatların tüyleri yolunuyordu. Şoför çıkıştı:

"Herkes otursun oturduğu yerde. Kıpırdamasın. Sigaralar söndürülsün. Ayakkabılar giyilsin. Pencereler açılıp havalandırılsın içerisi. Gelen memurlara sert sert bakılmasın. Gülümsenilsin icabında..."

Böyle yapıldı. Uzun bir süre beklenildi. Ne gelen vardı, ne giden. Öteki araçlar, bizden sonra gelen, özellikle yabancı plakalı, yabancıların bulunduğu araçların işlemleri yapılıyordu. Ama biz unutulmuş gibi bekletiliyorduk sınırın ağzında. Kıpırdanmalar oluyordu ara sıra. Orta koltukta, anasının kucağındaki çocuk ağladıkça, kimileri çıkışıyordu kadıncağıza:

"Sustursana çocuğunu bacım."

Çocuğun ağlaması sürerken, Bulgar yetkilisi girdi otobüse. Bir baştan bir başa, oturanlara, eşyalara baktı. Sonra şoföre bir şeyler söyledi. Şoför, buyruğu yolculara aktardı:

"Herkes aşağıya inecek. Eşyalarını alıp önüne açacak."

Yol boyu, ta Avusturya sınırına kadar hep böyle oldu. Eşyalarımızda bir şeyler aradılar. Ama en yamanını, en aşağılayıcı olanını Avusturyalılar uyguladı bize. Onların gözünde,

her birimiz esrar kaçakçısıydık çünkü...

"Yandık," dedi şoför. "En az iki saat buradayız. Kanala gireceğiz."

Neydi kanal? Yerin altında bir yer miydi? Nasıl aranacaktık?

Otobüsü, o görkemli görünüşlü Avusturya sınır kapısının yapılarından başka bir yere, arkada, izbe bir yere sürdü şoför. Meyilli, altı boş bir yerde frenledi.

"Otobüsün içi, bagajı boşalacak," dedi şoför. "Bir çöp bile kalmayacak."

Eşyalarımızı soğuk bir mahzene taşıdık. Yeni bir buyrukla bavulların, torbaların, çantaların ağızları açıldı. Gümrük memurları yanı başımızda sessiz, sakin, hatta güleryüzlü duruyorlardı... Şaşırmış beklerken, üç köpeği saldılar eşyalarımızın üzerine. Üç köpek, en az sıpa iriliğinde, ama çıldırmış üç esrarkeş köpekti bunlar. Yıllarca süren bir uğraşla esrara alıştırılmış bu köpekler, bir lokma, bir plaka yakalayabilmek, yakalayıp esrarsızlıktan perişan olmuş kafalarını bulabilmek için bavullarımızın içinde, o pis ayaklarıyla dolanıp duruyorlar. Eşyalarımızı toplarken, özellikle, kravatlı beyaz gömlek giyip uygar olduğumuzu kanıtlayabilmek için Avrupa'ya götürdüğümüz gömleklerimizde, Avusturya köpeklerinin ayak izleri yer yer vurulmuş mühür gibiydi.

Avusturya sınırında, bu ilk sınavdan sonra, ikincisine alındık. Tek tek, yan yana dizdiler bizi. Daha doğrusu, bizden on yedi yurttaşımızı bu sınavdan ayrı tuttular. Onlar, giriş iznini çoktan almıştı çünkü. Avusturya'ya girmeye ta Ankara'da hak kazanmış bu kişiler, ne diplomattılar, ne de dokunulmazlıkları olan başkaca kişilerdi. Bunlar, şu İstanbul'un, şu Ankara'nın kimi sokak başlarında öbek öbek olup bekleşen, emeklerini bir günlüğüne satın alacak efendilerini bekleyen gündelikçilerdendi. Biricik ayrıcalıkları, bir günlüğüne değil, bir

mevsimliğine emeklerini satmış, mevsimlik emekçiler olmalarıydı. Yani yasal, iki ülkenin başkentlerinde, Ankara-Viyana arasında yapılmış anlaşmalar uyarınca, öyle yıllarca çalıştırılacak, çalıştırıldıkça aile, eğitim, kültür sorunlarıyla karşılaşılmadan, mevsimlik götürülen gencecik emekçilerdi. Avrupa Konseyi Üyesi kökenli turist emekçiler...

Şu Avusturya polisinin karşısında sıraya giren bizlerin suçu neydi acaba? Neden almıyorlardı bizi içeriye? Esrar kaçakçısı olmadığımıza göre, neden başka ülke insanını buyur ettikleri gibi, bizi de buyurlamıyorlardı? Neden, hırsızmışız, katilmişiz gibi itiştirip kakıştırıyorlardı? Kuşkusuz ülkemizde çoğumuz bir polis karakoluna, sıradan bir tanıklık için bile gitmemişken, burada, şu Avusturya polisinin karşısında beklerken, polis karşısında suçlu olmanın ne demek olduğunu anlayabiliyorduk. Kimimiz derin derin soluk alıyor, ama soluğunu korkarak yavaş yavaş salıyordu. Kimimiz, umursamazmış gibi görünebilmek için çevresine bakınıyordu. Polis sanki elinde bir pasaport değil de, pasaport sahibinin yüreğini tutuyordu. Yüreği evirip çevirdikten sonra, yerinde kaykılıp fareyi sıkıştırmış bir kedinin keyfini çıkararak soruyordu:

"Kaç paran var?"

"Dört yüz mark."

"Göster."

Titreyen ellerle çanta açılıp marklar sayılıyordu.

"Yüz, iki yüz, üç yüz..."

Giriş mührü vurulup pasaport, sahibine, köpeğin önüne et atılır gibi atılınca, bir kişi daha Viyana'yı görebilecekler arasına karışıyordu.

Şu dillere destan, tarih tellerinden hâlâ dökülüp çalınan valslerin kenti Viyana nasıl bir kentti acaba?

İstanbul'dan iki gün önce otuz altı kişiyle kalkan, esrar,

eroin denetiminden, her gümrükte yüzlerinin akıyla çıkmış, ancak gerektiği kadar dövizi, Avusturya sınırında gösterememiş, iki yolcusu eksilmiş otobüsümüz Viyana'ya vardı.

On yedi Avrupa Konseyi Üyesi kökenli mevsimlik turist emekçiyi birkaç kişi alıp götürdü. Geriye kalanlarımız da, çeşitli nedenlerle dağıldığımızda, Viyana'ya puslu bir akşam çöküyordu.

Tren Avusturya-Almanya sınırında durduğunda, iki haftalıktım Avrupa'da. Neden geri dönüyordum? Olanaklarımı biraz zorlasam, aylarca, hatta yıllarca kalabilirdim Avrupa'da. Hele Almanya'ya hiç ama hiç gitmek istememiştim. Denebilir ki, keçi dağa küsmüş de dağın haberi olmamış. Benimkisi küsmek değil, öfkeydi ama... İşi düşünce, özel trenlerle, özel uçaklarla alıp götürdüğü insanlara vize uyguluyorlardı şimdi. Gelmeyin, diyorlardı. İstemiyoruz sizi, diyorlardı. Biz de aynı yöntemi, ofuna of'u, neden uygulayamıyorduk acaba? Trenin çevresinde, gümrükçüler, polisler dolanırken, düşler kuruyordum ben de. Tüm paralarını bankalardan çektiriyordum emekçilere. Sonra bir sözcüyü de şöyle konuşturuyordum: Biz tüpte yetişmedik. Anamız var, babamız var, yakınlarımız var, ulusumuzun onuru var. Var, var da, bilincimiz de var. On beş gün içinde vize uygulamasını kaldırmazsanız, Almanya'da çalışan tüm emekçiler, on beşinci günün akşamı, aynı anda işi bırakıp döneceğiz ülkemize... Bir anda, özellikle Türklerin yoğun çalıştığı işyerleri, maden ocaklarındaki üretim altüst oluveriyor. Koşuşmalar, bakanlar kurulu toplantısı falan... Sonunda, tren Yugoslavya'ya doğru yol alırken, düşümden ayrılıyorum. Diyorum ki bu kez de, böyle böyle olmaz ya, eğer olursa, bir emek boşluğu olursa, vize uygulayan ülkeler de, öteki ülkelere buyur ederler. Öteki ülkeler ne güne?.. Üstelik sermaye, bu zararını, gene de geri bırakılmış ülkelere sattığı

malların fiyatına bindirerek ödetir mi, ödetmez mi? Çağımızda, şu sanayileşmiş toplumların hacıyatmazlığı nasıl, ne zaman son bulacak acaba?..

Nasıl bir kentti Viyana?.. Yedi milyon Avusturyalıdan iki milyonun yaşadığı Viyana'da, neden özellikle ihtiyar kadınlar ve köpekler ve kalın duvarlı, küçücük pencereli kara yüzlü yapılar alabildiğine boldu?

Günlerimin çoğu, yerin altında geçti. Uban dedikleri, bir türlü metrolar, öylesine aydınlık, öylesine insan doluydu ki, Batı'da yaşanan yalnızlığımı salt bu yerin altında unutabildim.

Her yıl otuz bin insanın, doğanlara oranla daha çok öldüğü, bu gidişle iki yüz yıl sonra Avusturyalıların kapitalizmin pençesinden kurtulamazlarsa, moral değerlerini yeniden yaratmazlarsa, dünya haritasından silineceği, şimdiden ihtiyarlamış, acuzeleşmiş, çökmüş bir toplumun biricik avuntusu olan köpekle ilişkisi öylesine şaşırttı ki beni... İş saatleri dışında, bineceklerin sayısı kadar oturacak yerin bulunduğu araçlara binilirken, o inanılmaz kibarlık gösterilerine karşın; iş saatlerinin bitiminde, oturacak ve ayakta duracak yer sayısı, bineceklerden az olunca, o birbirini çiğneyen insanlar başka Viyanalılar mıydı yoksa? Yoksa, doğanlardan çok ölenlerin ülkesinde, üstelik üretilen yeni yeni makinaların dışsatımından elde edilen gelirleriyle, nüfus azalmasından ötürü bireye daha çok pay düşmesinin sonucu olarak sağlanabilmiş sınıflar arasındaki uyum muydu Batı uygarlığı dediğimiz yanılgı?..

Tren Belgrad'a doğru akıp giderken, içi boşaltılmış vitrin güzelliğindeki bu ülkenin en çok, çocuk sevgisi bile bilmeyen, doğuracağı çocuğunu kendi ömrüne katmış ihtiyarlarından ve kimi geri bırakılmış ülkelerde, çocuklardan daha özenli bakılan köpeklerinden, kedilerinden ve hızlı sanayileşmelerine önemli bir neden olmuş soğuğundan on beş günde ürk-

müş birisiydim.

Ama imrendiğim ve anmadan geçemeyeceğim bir genç kız da Balkan Ekspresi'nin yanında koşuyor gibiydi hâlâ. Bu kıza sorduğumuz bir adrese yürümüştük. Birkaç yüz metre yürümüştük ki, ansızın yanı başımızda, soluk soluğa gördük onu. Anlaşılan yolunu değiştirip koşmuştu arkamızdan. Ben suçluyum, diyordu. Size, sorduğunuz adresi yanlış söylemişim. Kişiliğini, bireysel sorumluluğunu koşturan bu kıza, bu Batılı kıza selam olsun İstanbul'dan.

Ülkemde beni iyi günler beklemiyordu kuşkusuz. Kapıkule'den çıktığımda duyduğum sevinci hâlâ anımsıyorum. Ama açık yüreklilikle söylüyorum: Bir Batılı gibi, kalabalıklarda yalnız kalmaktansa, acılarıyla, çaresizlikleriyle, Batı'nın tersine, inanılmaz boyutlara ulaşmış nüfus patlamasının doğal sonucu olan, bitmez tükenmez kargaşasıyla çırpınan, bağıran, suskunlaşan insanımızdaki, insanı arayış umudunu ve bu umuttaki yerimi özledim ben...

Batı onların, burası bizim olsun... Batı, daha doğrusu emperyalizm boyutlarına ulaşmış kapitalizm yakamızdan düşerse, inanıyorum, Batı, şimdiki bizden beter olur. Belki de, gümrüklerindeki köpeklerine, bavullarımızda esrar yerine ekmek aratırlar...

Aralık/1980/Yazko Edebiyat

•

TÜRK YAZININDA DIŞ GÖÇ

Sanıyorum emeğini yurtdışına kaydıran göçmen işçilerimizden ilk sırayı almış olanlardan birisiyim. Neredeyse yirmi yıl oluyor işçi pasaportumun taşıdığı tarih. Genceciktim o yıl-

lar. Şimdi saçları dökülmüş, ağarmış bir yazarım. Yazarlığımın ilk kitabı *Türkler Almanya'da*'dır. Şöyle de söyleyebilirim: Göçmen işçi olarak gittiğim Almanya'dan yazar olarak döndüm. Dört yıl çalıştım fabrikalarda. Dört yılda, sanayileşmiş bu ülkede, amansız çalışmayı, iş düzenini, iş sorumluluğunu, giderek insan ilişkilerinin hangi boyutlara ulaşmış olduğunu yaşayarak gördüm.

Türkiye'nin en yoksul, bir bakıma çağdışı bırakılmış bölgesinde, Güneydoğu'da, Güneydoğu'nun da en yoksul kentinde, Urfa'da doğmuş bir Anadolu çocuğu olarak, Almanya'da gördüklerim karşısında bilincim, duyarlığım darmadağın olmuştu doğrusu. Çoğu kez hayranlığın doruğundan, aşağılanmanın uçurumlarına yuvarlanıyordum. Olayları, ilişkileri, özellikle ilk yıllarda salt Avrupalı-Asyalı ayrımıyla yorumlayıp nesnel olmaktan çok öznel yaklaşımlarla çözmeye çalışıyordum. Eksik güdük değerlendirmelerle de olsa, *Türkler Almanya'da* 1966 yılında yayımlandığında, dış göçün ilk yazın habercisi olarak karşılandı.

Bilindiği gibi sonraları öyküler yazmaya başladım. Şimdiye kadar yazdıklarımı bu "özel bölüm" nedeniyle taradığımda öykülerimin iki öbekte toplanabileceğini saptadım. Birinci öbek Güneydoğu, ikinci öbek de dış göçle ilgilidir. İçtenlikle bir gerçeği, daha doğrusu bir saptamamı açıklamak istiyorum. Hâlâ kesin olarak bilemediğim şudur: Göçmen işçi olarak yurtdışına gitmemiş, Batı'yı yakından tanıyamamış olsaydım, acaba Güneydoğulu insanların çağdışılığını kavrayabilir miydim? Bunun tersi de düşünülebilir: Acaba bir Güneydoğulu, daha geniş, daha genel kavramıyla bir Asyalı olmasaydım, bir Batılı için doğal olan bugünkü insan ilişkilerini, insan ilişkilerini belirleyen üretim biçimlerini olağan olanla olağandışılık çelişkileriyle bu denli kavrayabilir, hiç olmazsa böylesine

etkilenebilir miydim?

Açıkçası bu soruların yanıtını henüz bulabilmiş değilim. Bu aradığım yanıtları şu bakımdan çok önemsiyorum: Özellikle yıllar önce dış göçle ilgili kimi öykülerimde var olan yanlışların, eksikliklerin kaynağına inmek istiyorum çünkü.

Bir örnek vermem gerekirse: *Kaçakçı Şahan* isimli öykü kitabındaki "Gaffar ile Zara" öyküsü, anımsanacağı gibi, Güneydoğu'nun bir köyünden, dış göçe zorlanan aileyi anlatır. Ama açıkça söylüyorum ki, öykünün kuruluşu, olayların, olaylar karşısında insanların ele alınışı yanlıştır. Nedeni şudur: Ağaya kızan Gaffar, karşı çıktığı, başkaldırdığı ağa gibi olabilmek için Almanya'ya gitmek istemektedir aslında. Bundan, şu yanlış sonuç kolayca anlaşılabilmektedir: Gaffar köylüsünü ezen ağaya karşı çıkacağına, köylüsünü ezen ağa gibi olabilmek, geleceğin ağalığına adaylığını koymak için gidecektir Almanya'ya...

Bu olumsuz örneğime karşılık, olumlu bir örnek de vermem gerekirse, *Sahipsizler* kitabındaki "Motorize Köleler" isimli öyküdür bu. Sanıyorum dış göçle ilgili olarak yazdığım şunca öykü içinde yüz akıyla, gönül rahatlığıyla sahiplenebileceğim biricik öykü *Motorize Köleler*'dir. Çünkü bu öyküde, yukarıda değindiğim gibi, olaylara, bölgeler, ülkeler arasındaki çelişkilerle değil, sınıfsal olarak değinilebilmiştir. "Motorize Köleler", ne kırsal kesimden gelmiş bir göçmen işçinin, ne de sanayi toplumunda, diyelim Almanya'daki bir Alman emekçisinin öyküsüdür. "Motorize Köleler", sanayileşmiş bir toplumda geliştirilmiş "otomasyon"un, dini ve ulusu ne olursa olsun, hiçbir ayrım gözetmeksizin, karşısında çalışanı nasıl olumsuz yönde etkileyebileceğinin öyküsüdür.

Sorunun ikinci bölümüne, "Dış göç olayı yazınımızı ne yönden etkilemiştir"e gelince: Kanımca dış göç toplumumu-

zu, ekonomik, siyasal, kültürel yönde etkilediği kadar, yukarıda değindiğim gibi, nesnel olmamızdan, birikimden çok, salt gözleme, aşırı duyarlığa dayandığından, özellikle benim kuşağımda sanatsal yönde etkileyecek bir güce ulaşamamıştır henüz. Kusuru, bugünkü yazarlarımızda değil, olsa olsa sanatsal mayalanmanın henüz oluşmamış olduğunda aramak gerekir.

Bu yorumuma en somut örnek olarak televizyonda izlenen "Kökler" dizisi verilebilir kanısındayım. Aslında, günümüzde dış göçle ilgili olarak, bu dizinin ilk bölümü yaşanmaktadır. Şimdiye kadar yazınımızda, Kunta Kinte'lerin Afrika'dan, bir ağacın özsuyundan, öz toprağından sökülmesi gibi nasıl sökülüp başka ülkelerin pazarlarında satıldığı, bu yeni ülkede de nasıl ezildiği, horlandığı kimi yazarlarımızca dehşetle, kimi yazarlarımızca da hafife alınarak anlatılmıştır. Çağımızda kırbaç yerine pasaportla gerçekleştirilen göçün, gerek Türk yazınını, gerekse dünya yazınını etkileyebilmesi için Kunta Kinte'lerin daha yıllarca torunlarını beklemesi gerekecektir kanısındayım.

Yüz binlerce, milyonlarca Kunta Kinte yaşar, ölür, ama bir Kunta Kinte çıkagelir günün birinde, tüm Kunta Kinte'lerin ortak yazgısıymış gibi sanılan köleliğin kökeninde yatan sömürünün hem karanlık, çirkin yüzünü açığa çıkarır, hem de sanatın gücünü bir kez daha kanıtlamış olur.

Evrensel, özgün, ölümsüz sanat, bir sabır kuyusudur. Pek çok sanatçının attığı taşlarla dolabilir ancak. Ama dolduğunda da, ne kuyunun son sahibi böbürlenmeli, ne de kuyudaki en küçük taşçık küçümsenmelidir.

Eylül/1981/Sayı: 357/Türk Dili

SORUMLULUK

Ben nasıl yazıyorum? Nasıl yazmaya başladım? Siz gençlerle bu konuda, yani genel olarak sanat, özel olarak edebiyat konusunda birkaç söz etmem istendiğinde uzun uzun düşündüm; neler yazmalıyım, diye. Yazdıklarımla, yazmak istediklerimle hayata karşı hep genç durmaya çalıştım. Kanımca, genç, eski-yaşlı kuşak diye bir ayrım da yapılmamalı. Yapılmış ve yapılacak ayrımların yanlış, en azından eksik olacağına inanıyorum. Öyle genç yazar arkadaşlar tanıdım ki, gerek içerik, gerek biçim bakımından yaşlının yaşlılarıydı bunlar. Eskimiş, çağın dışına düşmüş değerleri savundular. Gene, öylesine yaşını başını almış yazarlar tanıdım ki, yazdıklarıyla, ileriye dönük dünya görüşleriyle taptaze ürünler verdiler, veriyorlar da. Öyleyse, genç-yaşlı ayrımını "kimlik kartı" yaşına göre değil, bilincin, yüreğin hayatın şah damarında atıp atmamasıyla ölçmek, değerlendirmek gerekir.

Bu bakımdan, yazacaklarıma örnekler ararken, genç-yaşlı diye bir ayrım gözetmeksizin, tanıdığım kimi yazarlardan örnekler vermek istiyorum. Tanıdığım yazarların bir bölümü, hayata ve kendilerine yalan söyleyenlerdi. Bir diğer bölümü de, kendilerine yalan söylememek için, hayata karşı yalan söylenmeyeceğinin bilincinde olan yazarlardı.

Şimdi bu temel kuralı ölçü alırsak, daha doğrusu, sanatçının kendine ve hayata karşı yalan söylememesinin kaçınılmaz olduğunu ölçü alırsak, bu kez de ikinci bir sorunla karşılaşılır: Tüm iyi niyet de, içtenlik de, bilinç de yetmez özgün sanat ürünleri vermeye...

Nedir aranılan, gerekli olan? Aranılan, gerekli olan yetenek ve "zekâ"dır. Zekâyı, yani "zekiliği" özellikle şu bakımdan vurgulamak istiyorum: Çünkü, gene tanıdığım kimi ya-

zarlar, yetenekli olmalarına karşın, yeteneklerini kurnazlıkla birleştirdiler. Seçtikleri "kurnazca" yol, onları daha çabuk tırmanmaya yöneltti. Böylece var olan yeteneklerini de kaybettiler. Çünkü sanat çevreleriyle ilişkilerinde, kendilerini "sabırla" kanıtlamak yerine, başkalarını koltukladıklarından, pusuda bekleyen gerçek sanatın bağışlamazlığı nedeniyle tuzağa düşürülmüş oldular.

Buraya kadar yazdıklarımla, sanatın gerçek sanatçıdan istedikleri ayıklanıp, doğru olan tutum benimsenip direnilse, acaba sorun bütünüyle çözülmüş olur mu? Kanımca, özellikle bizim gibi toplumlarda başkaca bir sorunla daha karşılaşılmaktadır: Bu sorun da birikimdir. Neden pek çoğumuz, durup durup da yıllar sonra art arda kitaplar yazarız da, sonraları ya "tekrara" düşeriz, ya da uzun bir suskunluk dönemine gireriz? Nedeni çok açık: Önceleri art arda yazılanlar, genellikle çocukluk yıllarının mayalanmış bilinçaltı ürünleri olur. Bu birikim tükendiğinde, en azından azaldığında, gerek yaşayarak deney edinme, gerekse bekleyerek bir ayıklama yapma süresi başlar yazar için... Ama yukarıda söylediğim gibi, bizim gibi toplumlara özgü bir çelişkiyle karşılaşılır: Nasıl mı?

Yazar hem kısa sürelerdeki toplumsal, siyasal, ekonomik patlamaları izleyip ayıklamaya zorunluyken, -izleyip ayıkladıkları-, yeni patlamalarla, çoğu kez önemini, sanatın yol gösterici özelliğini yitirmiş olabiliyor.

Özetlersem; kendimize, hayata karşı yalan söylemeyeceğiz. Hayatın şah damarını kollayacağız. Kurnazlığın aldatmacalı büyüsüne kapılmadan, çizdiğimiz sanat yolunda iz süreceğiz. Ama bu kez de, hem birikimin kaçınılmaz gerekliliği için zamanın oluşturduğu olayları aklımızda biriktirip ayıklarken, hiç de zamanımız yokmuşçasına çırpınacağız.

Çırpınacağız, çünkü tam yarına, dünü anlatmaya hazırlan-

mışken, bir de bakarsınız ki, yarın bugünden de geriye düşmüştür.

Tavına gelmiş bir demirin dövülmesi gibi, tavına gelmiş bir olayın sanata geçirileceği sıra, ansızın yeni bir toplumsal, siyasal, ekonomik patlama, çalkantı, kızgın demirin üzerine dökülmüş su gibi, sönüverir her şey...

Hem sanat böylesi güç bir uğraş olmasaydı, çağlar boyu sanatçılar neden o toplumun baş tacı edilsinler, ya da korkuya kapılanlarca zindanlarda çürütülsünler?..

Kasım/1981/Yarın

•

ALMANYA ÜSTÜMDEN KALKINCA

Hiçlik ve Hayranlık

Neredeyse 20 yıl oluyor Almanya'ya gittiğim. Çeyrek yüzyıla yakın bir zaman, insan ömrünün gerisinde kalmışsa eğer, çok şeyler değişmiştir onun düşüncelerinde. Ben de, bu yazı nedeniyle 20 yılımı önüme serdiğimde, üç önemli aşamayı geçirdiğimi kavradım. Birinci dönem: Hiçlik ve hayranlık dönemimdir.

Açıkçası o yıllar, 1962'lerde, ben bir hiçtim, genelde Batı'ya, özelde de Almanlara taparcasına hayrandım. İlk kez pasaportun yüzünü görmem, ilk kez yurtdışına çıkışım bu yıllara rastlar. Ben, ben kimdim?

Batı hayranlığıyla büyütülmüş, tarihi karalanmış, hiçbir şey bilemeyeceği öğretilmiş, salt bir beygir, bir at, bir eşek gibi adaleleri olan bir canlı olduğuma inandırılmış bir emek sanatçısıydım. Böylesi ham gücümü Almanya'nın Heidelberg kentine ulaştırdığımda, geniş yollarında alabildiğine hızla gidip gelen araçları, fabrikalarıyla, bakımlı, kibirli Almanların karşısında daha bir ufalanmayı hak etmiş bir Asyalıydım. Ya-

bancı ülkelerden, İspanya'dan, İtalya'dan, Yunanistan'dan gelmiş emek sürüleri arasında o fabrikadan bu fabrikaya itilip kakıldım. İtildikçe hayranlığım arttı, hayranlığım arttıkça hiçliğim kanıtlandı.

Kin ve Öfke

Böylesi hayranlığım birkaç yıl sürdü. Giderek, nesnelerin görkeminden sıyrılıp onlara biçim, can veren insanı aramaya başladım. Sanayi evrimini tamamlamış bu toplumda insana sokuldukça, insanda, insani olan pek çok şeyin yok edilmiş olduğunu şaşkınlıkla gördüm. Böylece ikinci dönemim başlamış oldu. Bu kin ve öfke dönemimdir.

Yıllardan beri karşılarında aşağılandığımız Batılı insanın, aslında, ürettiklerine ne denli yabancılaşmış olduklarına tanık oldum. Özellikle fabrikalarda, emeklerini satanlar olarak sınıfsal bir yaklaşımla kardeşleşeceğimize, ırkçılığa, hem de aşırı bir ırkçılığa varan tutumlarıyla egemen sınıflarından hiçbir ayrıcalık göstermeksizin, bizleri horladıklarını ibretle yaşadım. Toplumlarının hangi sınıfından olursa olsun, eğer o bir Almansa, dünyanın en üstün kişisi olduğuna ve her şeyi, her şeyi salt kendisinin bildiğine inandırılmış olduğunu izledim.

.....

Sınıfsal Bilinç ve Acıma

Hayranlık, sonra öfkeye dönüşmüş hayranlık döneminin ardından, toplumlara sınıfsal konumlarıyla yaklaştıkça, yeni bir dönem başladı benim için. Alman Kültür Merkezi'nde yaptığım bir konuşmada, bu dönemin düşüncelerini şöyle açıkladım: "Eğer bir Türkiyeli, sözgelimi Mehmet, halkının düşmanıysa, benim de düşmanımdır, ama bir Alman eğer halkının yanında, çağımızı sınıfsal olarak yorumlayabiliyorsa, ismi Hans da olsa kardeşimdir benim."

Türkiye'ye döndükten sonra, Almanya üzerine, dış göç

üzerine pek çok kitap yazdım. Açıkçası yazdıklarım Almanya'da ilgi görmedi. Ama şaşırmıyordum buna. Çünkü biliyordum ki, Batı'daki sanayi gelişmişliğine karşın, moral çöküntüsünün temelinde kapitalizmin, emperyalizmin güdümünü vurgulamış bile olsanız, Batılı, kapitalizmin, hatta emperyalizmin suçluluğundan kendisini soyutlayacağına, bir Asyalı karşısında, Batı'nın her şeyine sahip çıkma alışkanlığıyla, çağımızın düşmanıyla ortakmış gibi görünmekten kaçınma huyuna devam edecekti.

.....

Hayranlık, öfke ve sınıfsal bilinçle neredeyse acıma duygusuna varan üçüncü aşamamdan sonra Batılıya, özellikle yıllarca aynı tezgâhta çalıştığım, ama benim de kendisi gibi bir emekçi olduğumu kabul etmek şöyle dursun, bizleri adam yerine bile koymayan Hans'a, Hans'lara geçenlerde ölen ozanımız Özdemir Asaf'ın bir sözüyle, şimdilik son sözüm olarak seslenmek istiyorum:

"Bir şeyden yana isen sen belki varsındır. Bir şeye karşıysan sen gerçekten varsındır."

Mart/1981/Bilim ve Sanat

•

FETHİ NACİ'NİN ÖĞRETTİKLERİYLE

Fethi Naci yazıyor, biz okuyoruz. O yazdıkça, bizler okudukça, bir şeyler öğreniyoruz kuşkusuz. Kendi adıma söylüyorum, ben, Fethi Naci'nin ne yazdığından çok, nasıl yazdığını kavramaya çalıştım. Yazma biçimini, yöntemini öğrendiğimi söyleyebilirim.

Somut'un 25 Şubat 1983 tarihli sayısında "Değişen Türkiye'de Sanatçının Durumu" başlığıyla bir yazısı yayımlandı.

Yazko Edebiyat'ın 1982 Aralık sayısında, romanda tip sorunu üzerine benimle yapılan uzunca bir konuşmadan, işine gelen birkaç satırı seçerek söz ediyor. Bazı haksız sataşmalar ile yanlışlarına yanıt vermek istiyorum. Ama yukarıda söylediğim gibi, Fethi Naci'nin yazma biçimini kavramış bir yazar olarak kendimi, onun yöntemiyle savunmayı deneyeceğim ona karşı.

Fethi Naci'nin çok belirgin iki özelliği var: Birincisi; okuduğu yazıdaki doğruların üstünü, yanlışların ise altını çizmek. İkincisi; savunmayı değil, saldırıyı seçmek.

Ben de böyle yaptım: Bana karşı yazdığı eleştirinin doğrularını karaladım, yanlışlarının altını çizdim. Şimdi de saldırıya geçmeye geldi sıra.

Fethi Naci bir yazısında diyor ki: "Bekir Yıldız, insanı tanımadan mı yazdın bunca kitabı? diyecekler çıkabileceğine aldırmadan, 'insanı tanımaya başladıkça' diyebiliyor..."

Şimdi ben de, "Fethi Naci" diyorum, "Ahmet Haşim'in o ünlü iki dizesini neden yanlış anladın yazında? Herkeste yanlış arayan bir eleştirmene yakışır mı bu? Biz yaşayanları umursamıyorsun ya, ölmüş önemli bir şaire de mi saygın yok?"

Eğlenerek çoğumuza ders veren sana, sık sık kullandığın bir başka şairin dizelerini anımsatmanın tam sırası.

"Hem dersini bilmiyor, hem de şişman herkesten!"

Fethi Naci, benim durumuma örnek olsun diye, Ahmet Haşim'in dizelerini yazısına şöyle aktarmış:

"Yarı yoldan ziyade mâha yakın.
Yarı yoldan ziyade mâhtan uzak."

Şimdi burada, olabilir, insan yanlış anımsayabilir, deyip doğrusunu yazmam gerekir. Ama, Fethi Naci gibi davranacağıma göre yazımı şöyle sürdürüyorum: Ahmet Haşim'in kemiklerini sızlatan yanlışın doğrusunu yazıyorum:

"Yarı yoldan ziyâde yerden uzak,
Yarı yoldan ziyâde mâha yakın."

Sıra, Lukacs'dan alıntılar yapmaya gelmiştir, geçiş için. Sanki Lukacs'ın yazdıkları bir kopyadır da, Fethi Naci'nin eline geçmiştir. Kimseler okumamıştır Lukacs'ı ondan başka. Her yazısında Lukacs'dan söz etmesi bundandır. Gelişigüzel, ya da Lukacs'dan arkalanırcasına bir alıntı:

"Gerçekliğin sanat yoluyla yansıtılması konusunda da bu açıdan bakarak yargıya varmak gerekir. Çünkü diyalektik, gerek genel olarak, gerekse öz ve görüngüye ilişkin bugünkü gözlemimiz için yaşamın yadsınamaz bir temel olgusu niteliğini taşıyınca, o zaman günlük yaşamın ve çalışmanın temeli olarak gerçekliğin mekanik 'fotoğraf gibi' yansıtılmasından söz edilemeyeceği açıktır. Görüngü ve öz diyalektiği yansıtılmaksızın, yaşamda en ilkel bir yön saptamayı gerçekleştirmek bile olanaksızdır", diye yazan Lukacs... Lukacs...

Ya da bir anısından, okuduğu bir başka kitaptan söz açar Fethi Naci, saldırdığı kişiye ikinci yumruğu indirmeden...

Bir boğa varmış. Semirmiş alabildiğine. Boynuzları pek gelişmiş, öteki boğalara oranla. Böylesine güçlü olunca da, başlamış önüne çıkana saldırmaya. Böbürlenmelerinden ürkmüş bir boğa, uzağında durup bağırmış: "Çok böbürleniyorsun ya," demiş. "Unuttuğun bir şey var: Hepimizden semiz olduğuna göre, hepimizden daha yakınsın mezbahaya..."

Yazko Edebiyat'ta yayımlanan konuşma gerçekte birkaç saat sürdü, teypten özetlenmiş dergiye aktarılırken. Gene de oldukça uzun bir konuşma olmuş.

Üç kişiye bir ekmek düşmezken, üç kişiye bir bomba düşüyor çağımızda. Anlaşılan, Nazizmden bin bir güçlükle kurtulan Yahudiler hiç ders almamış tarihten. Yahudilerin Filistin'de giriştiği insanlık dışı soykırıma duyduğum tiksintiyi, üzüntüyü güncel bir konu, bir sorun olarak da tartışmak istedim *Yazko Edebiyat*'ta. Fakat Fethi Naci uzun konuşmamdan

cımbızla bir tümce koparmış. Sanki ben dünya görüşümden, sanat anlayışımdan caymışım gibi ters bir anlam yüklemeye çalışmış sözlerime. Alıntısı şöyle: "Bekir Yıldız 'yazmak istediğim birçok konu olmasına karşın, insanoğlunu anlatmaktan utanıyorum' diyor."

Oysa, alıntı, konuşmanın bütünlüğü içinde düşünülünce hiçbir aykırılığı yok! Aykırılık, Fethi Naci'nin olumsuz yönteminde. Şimdi ben de, onun bu yönteminden esinlenerek yanlışını yüzüne vuracağım.

Dergideki konuşmamın bir bölümü şöyle:

"...Şimdi iletişim öylesine gelişti ki, Filistin'de olan bitenleri her gün televizyonda izlemek gibi, bir anlamda olanak, bir anlamda da şanssızlık içindeyiz. Sanatçıyı burada hırpalayan olay bence şudur: Olan biten her şey, herkesçe bilinse de, umursamaz bir suskunluk içindedir insanlık. Bu soruya nasıl yanıt verecek yazar? İnsanlık neden böyle? sorusuna... veremeyecek. Veremeyeceği gibi, kendi de, gözünün önünde bunca şey olurken nasıl suskun durabilecek? Şunu da söylemek istiyorum ki, yazmak istediğim birçok konu olmasına karşın, insanoğlunu anlatmaktan utanıyorum."

Mahkemelerde sürdürülen birçok davada bant kayıtlarının, özellikle kasıtlı alıntıların kanıt olamayacağı savı geçerli sayılırken, kimi sanatsal yazıların bütününden amaçlı alıntılar yapmak, ne denli doğrudur? Bunu değerlendirmeyi okurlara bırakıyorum.

Böyle bir alışkanlığım yok benim. Ama, yazıma başlarken söylediğim gibi, Fethi Naci yöntemiyle ona yanıt vereceğime göre, yazımı bir alıntıyla bitireceğim.

Fethi Naci yergisinin sonunu şöyle bağlamış: "'Yazmak istediğim birçok konu olmasına karşın insanoğlunu anlatmaktan utanıyorum' diyebilen Bekir Yıldız, öyle sanıyorum, yeryüzünde böyle bir şey söyleyen ilk sanatçı."

Bu değerlendirme de, yani, bu konuda ilk sanatçı olma değerlendirmesi de, bir eleştirmene yakışmıyor. Kendisinin, hem benden önce, hem benden daha iyi tanımış olması gerekirdi Nâzım Hikmet'i.

Diyelim, ben kimi doğruların geç farkına vardım. Bu, benim dünya görüşümün, sanat anlayışımın ve ortaya koyduğum ürünlerin kendimce yadsınması anlamına mı gelir? Toplumsal gerçekliği olduğu gibi yazmaya çalıştığım için de, eleştiriye uğramadım mı? "Bedrana" öyküm için yazılanlar ortada. (Yansıma. Sayı: 6, s. 183, Haziran 1973.)

Şimdi Nâzım Hikmet'in "Dünyanın En Tuhaf Mahluku" isimli şiirinden birkaç dize almanın sırası geldi sanıyorum:

"Akrep gibisin kardeşim.
Korkak bir karanlık içindesin akrep gibi.
Serçe gibisin kardeşim,
Serçenin telaşı içindesin."

Burada bir başka önemli ayrıntıyı da vurgulamak istiyorum: Bu şiirin bütününden çıkarılacak anlamı biliyoruz. Öyleyken, toplumcu olmayanlara, gericilere hiç ses çıkarmayan kimi eleştirmen ya da yazarların, sözde toplumcu sanat adına toplumcu sanatçıları, onların sanatsal, hatta kişisel yetersizliklerini kollayıp toplumcu sanatı yermelerine karşı, ben de, bir alıntı kurnazlığına başvursam ve Nâzım Hikmet'in söz konusu dizelerini bütünsel bağlamından koparark, onlara yeni bir anlam yükleyerek buraya aktarsam, doğru olur mu?

"Akrep gibisin kardeşim.
Korkak bir karanlık içindesin akrep gibi,
Serçe gibisin kardeşim,
Serçenin telaşı içindesin."

Şimdilik bu kadar...

Nisan/1983/Somut

NESİN YILLIĞI /Ellinci Yıl

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı, elli yılımı doldurmam nedeniyle, benden bir yazı yazmamı istedi. Oturup bir şeyler yazdım. Önce, her elli yılın, şu dünyada paylaşımının elli yıl karşılığı etmeyeceğini, tıpkı elli liranın değerinin herkese göre değişik değerler taşıdığını vurgulayarak giriş yaptım. Sonra Türk edebiyatının fiyatını biçmeye çalıştım. Birkaç yıl önce, bir yayınevinin yaptığı, pek çok yazarın kitabını yayımlayıp satmak yerine depolamayı yeğlediğini, bir bakıma yayıncılıktan çok depo memurluğu yapıldığını yüreğim sızlayarak yazdım. Hatta daha ileri giderek, yazarların kitaplarından bir mezarlık oluştuğunu, pek çok yazarın burada, bir tabutu bulunduğunu da yazdım. Ama bu ve buna benzer yazdıklarımı yayımlamak yerine, sonunda haksızlığa uğramış, çok önceleri yazdığım yazımın Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nda yayımlanmasını daha uygun buldum.

Bu yazı kendimle ilgili değildir. Bu yazı, canım kardeşim Oğuz Akkan'ın ölümüyle ilgilidir.

Elli yıla ulaşmış bir yazar olarak, kendi adıma bir şeyler söylemek hakkını, olanağını Oğuz Akkan adına kullanmak istiyorum. Ama önce, bu yazıyla ilgili kısacık bir açıklama yapmak gerekecek sanıyorum. Cengiz Bektaş'tan, Zeynep Oral'ın isteği üzerine, Oğuz Akkan'ın ölümü nedeniyle bir yazı yazmam istenmişti. Tabutu başındayken istendi bu yazı benden. O acı içinde aşağıdaki yazıyı yazdım. Ancak yazı, istenilen nitelikte olmadığı gerekçesiyle *Milliyet Sanat Dergisi*'nde yayımlanmadı.

Yayımlanmayan bu yazımın, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı aracılığıyla yayımlanmasının doğru olacağını düşünüyorum. Bunun iki nedeni var: Birincisi, iki yayıncı arasındaki ayrıca-

lığı vurgulamak, ikincisi de bir yazarın, Cem Yayınevi'nin kurucusu Oğuz Akkan'a karşı, gecikmiş de olsa, görevinin yerine getirme olanağının doğmuş olmasıdır.

Bir kopyasının da *Milliyet Sanat Dergisi*'nde bulunduğuna inandığım Haziran / 1982 tarihli yazıyı sunuyorum:

Öpülesi Ölü Eli

"Geçen yıl, aşağı yukarı bu günlerde ağır bir kalp spazmı geçirdim. Hastanede, acı çekenleri, ölenleri gördüm iki hafta süresince. O günlerden beri, bende şöyle tatsız bir alışkanlık 'peydah' oldu: Sanki çevremdekiler yakında ölebilirler ve ben onların ardından ne yazabilirim? Şu anda bile pek çok insan için yazacaklarım var.

Özellikle son yıllarda Oğuz Akkan-Cengiz Bektaş ve benimle oluşan sacayağı dostluğumuz nedeniyle sık sık birlikte olurduk. Ama, ama bir güne bir gün, bu yeni hüzünlü alışkanlığımı Oğuz Akkan kardeşim için bir saniye bile düşünmedim. Biz ölebilirdik... Herkes ölebilirdi... Ama o ölemezdi, ölmemeliydi sanki. Bu duygumun iki önemli nedeni olmalıydı. Birincisi: kendi sorunlarını küçülten, başkalarının sorunlarını büyültüp onlara yürek açan bir tavrı vardı. İkincisi de, bir 'fani' gibi değildi o, özellikle iş konusunda, bir fani gibi değildi... Yayıncılık uğraşında geride bıraktıkları bir yana, yapmak istedikleri düşünülürse, ona ölümü yakıştırmak olası mıydı?..

Son beraberliğimiz kısa bir süre önce yaptığımız 'Mavi Yolculuk'ta geçti. Motorda bir sabah, Türklerin tarihi konusunda uzun bir çalışmanın gerekliliğini anlattı. Üç-beş ciltlik bir inceleme planlamıştı. Bunu gerçekleştiremedi canım kardeşim Oğuz. Ama, onunla geçen yıllarımın bir romanını yazabilsem, sanıyorum Oğuz Akkan adına "has" dostluğun ne olabileceğinin destanı çıkabilir ortaya.

Benden bu yazıyı istediklerinde Erol Toy'un evindeydim. Öteki dostları, tabutunu Karacaahmet'ten alıp Kuzguncuk'a getirmek için gittiler. Yapayalnız kaldım ansızın. Bir korku düştü yüreğime. "Ölü Korkusu"ydu bu. Açıkçası ben ölüden korkarım. Yıllar önce babam öldüğünde, elimi uzatıp çarşafı açamamıştım, son kez yüzünü görebilmek için... Yıkarlarken de dışarıya çıkmıştım. Dışarıda beklerken, bir ara dedim ki kendi kendime: "Ey Bekir, babandır ölü olan. Dünyadaki bütün ölüler sana kötülük yapabilir, ama ölü babasıysa insanın, korkmamalısın." Bu düşüncemden yüreklenerek içeriye girdim. Yıkanan babamı yanaklarından öptüm.

Oğuz Akkan'ın ölüm haberini oğlum getirdi bana. Anasının yanı başında ölen Oğuz'un yanına girdim hiçbir şey düşünmeden, ölüden korkmadan. Kapattım kapıyı içeriden. Yatıyordu çarşafın altında. O bir süre babasının ölüsünden bile korkan ben, gerçek bir dostun ölüsünden korkmak şöyle dursun, açtım çarşafın bir ucunu, o çalışkanlık, o dostluğun simgesi olmuş elini, saygıyla, sevgiyle öptüm.

Yazımı aceleyle bitirmek zorundayım. Çünkü tabutu altına gireceğim. Çünkü mezarına birkaç kürek toprak atacağım. Omzuma çökecek tabutu, aslında kurduğu yayınevinin "amblemi" olan dostluk, kardeşlik, barış adına kanat çırpan bir güvercin olacak. Atacağım toprak da yüreğimde yanan dostluk ateşi gibi, benim mezarıma, benimle birlikte gömülecek...

Sen beni hiç kırmadın, ama ben seni kırdımsa, beni bağışla ey canım Oğuz..."

1984 Nesin Vakfı/Edebiyat Yıllığı

Yargılayan Zaman İçinden

Konuşmalar/Soruşturmalar/Yazılar

BEKİR YILDIZ

Kitaba neden *Yargılayan Zaman İçinden* ismini verdim? Yazarlığa başladığım ilk yıldan bugüne kadar yazdıklarımı masanın üzerine koydum. Sonra eleştirileri, soruşturmalara verdiğim yanıtları, konuşmaları birbirinden ayırıp okudum. Geçen zaman karşısında yargılamaya çalıştım kendimi. Açıkçası, başım öne düşmedi. Haklı-haksız yazdıklarım olmuştu kuşkusuz. Ama, genelde utanılacak, hesabı verilemeyecek ikiyüzlülük yapmamıştım hayata karşı. Sonunda sevinerek bu yazıların yayımlanmasına karar verdim.

Bekir Yıldız

ISBN 9944-942-02-2
9 789944 942027